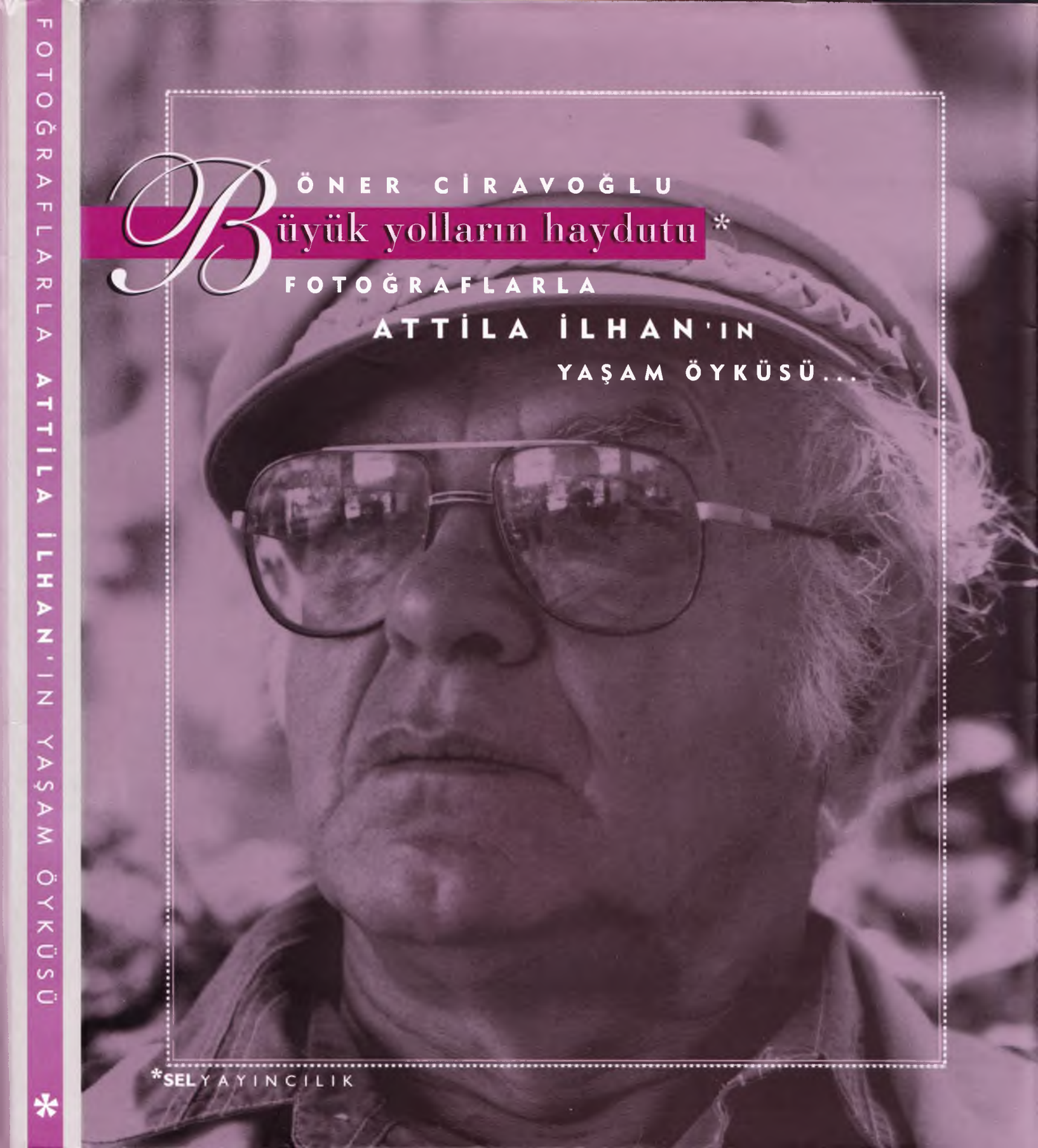

ÖNER CİRAVOĞLU

Büyük yolların haydutu *

FOTOĞRAFLARLA

ATTİLA İLHAN'IN

YAŞAM ÖYKÜSÜ...

*SEL YAYINCILIK

FOTOĞRAFLARLA ATTİLA İLHAN'IN YAŞAM ÖYKÜSÜ *

Attila İlhan

***SEL** Y A Y I N C I L I K
Babıali Caddesi Birlik Han No: 20/1
Cağaloğlu–İstanbul
Tel. / Faks: (0212) 511 10 05

Sel Yayıncılık 51
Temel Taşlar 5

"Büyük Yolların Haydutu"
Fotoğraflarla Attila İlhan'ın Yaşam Öyküsü
Öner Ciravoğlu

Birinci Baskı
1997

© Sel Yayıncılık
Tasarım © Savaş Çekiç

ISBN 975-570-030-7

Dizi Yönetmeni
İrfan Sancı

Kapak Fotoğrafı
Tahsin Aydoğmuş

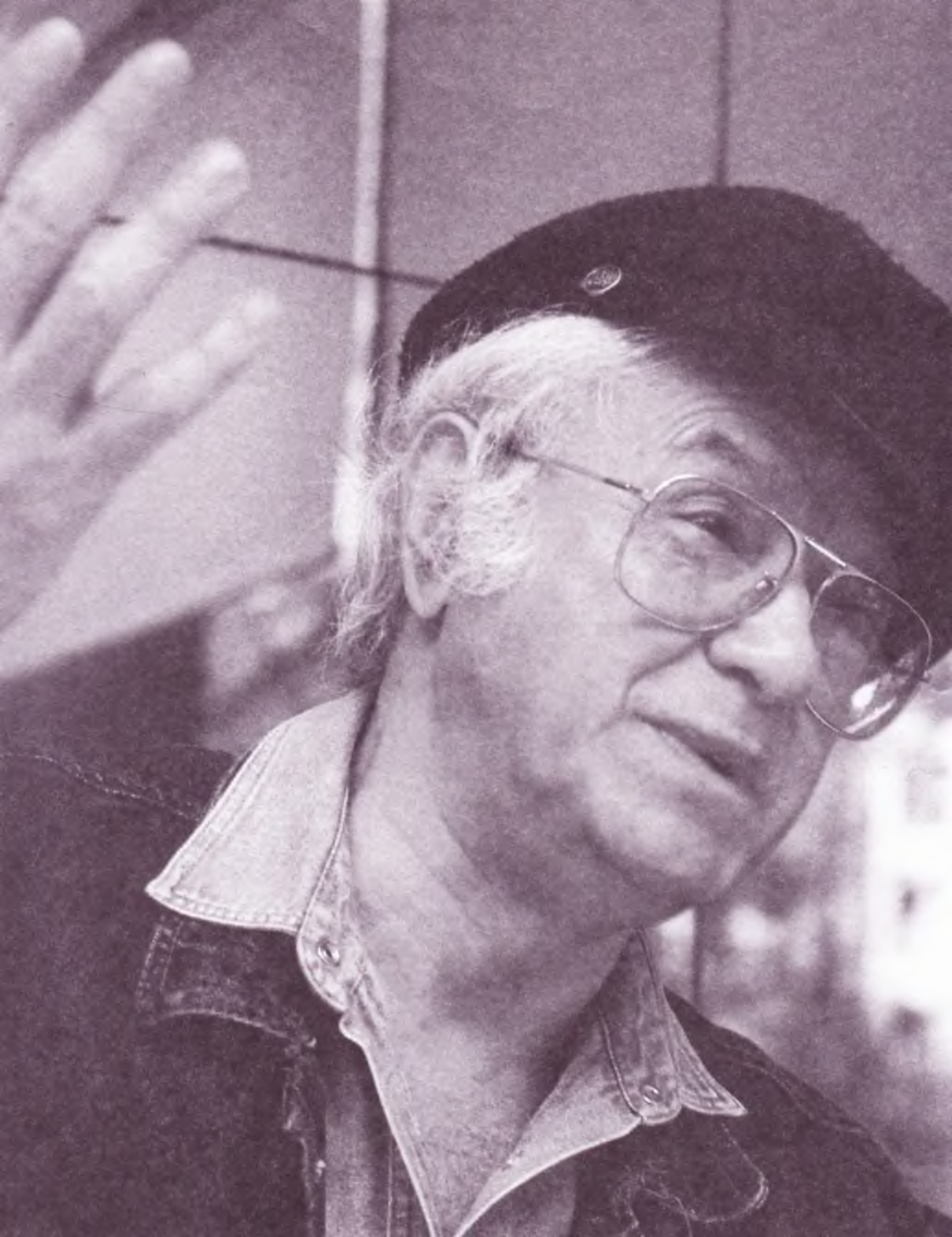
Kitap Tasarımı
Savaş Çekiç

Uygulama ve Ofset Hazırlık
Valör Tasarım

Film Çıkış
4 Renk

Baskı
Arbas Matbaacılık

BÜYÜK YOLLARIN HAYDUTU

Büyük Yolların Haydudu

İşte sımsıcak lejyoner sakalları içinde
margot'nun sigarillosuna ateş tutuyor
tersine dönük gözkapakları uykusuzluktan
kirli sarı bir gök birikmiş kadehinde
hiçbir kibriti bir seferde yakamıyor

asıl bu ödlek flüt onu böyle yıkan
uykusuzluktan çok bu ödlek flüt margot'nun
çıplak gözlerindeki rom lekesi dişlerindeki
tebeşir beyazı açlık paletindeki karanlık
rimelindeki is ve dudak rujundaki kan
je hais les dimanches şarkısı juliette greco'nun

işte dudaklarını konyağa vermiş dinlendiriyor
tersine dönük gözkapakları uykusuzluktan
bir yatak biliyor musunuz ah biliyor musunuz

göğsüne yeşil mürekkeple margot'nun gözleri oyulmuş
her gittiği yere bir tutam sigarillo dumanı götürecek
margot'nun paletinden bir siyah götürecek kusuk siyah
kendine geceler boyamak için izmir'de istanbul'da
nasıl yapıyor bilmiyorum bir türlü aklım almıyor
beyoğlu'ndan st-placide'e çıkıyor basmane'den passy'ye
izmir'de 15 954'den soruyorsunuz gitti diyorlar
istanbul'da siyasi polis bile adresini bulamamış

('Ben Sana Mecburum' s.21.)

ÖNSÖZ

İlk okuduğum şiiri Sisler Bulvarı'ydı. 16 yaşındaydım ve sarsılmıştım.

Önce televizyonda gördüm onu. 1970'lerin sonu olmalı. Çalarsaat programı... Sarsılmıştım. Türkiye'nin ilk "talk-show'uydu... Onunla ilk kez Yazko'nun yönetim odasında karşılaştım. Ben yayın şefi olarak onun kitaplarının basım sorumluluğunu üstleniyordum. Yine sarsılmıştım.

Sarsılmalar o gün bugün sürüyor.

Attila İlhan okumaları benim için adeta bir yaşama biçimi halini aldı. Her yazdığıyla ilgilenmek, yutarcasına okumak... Sinemasıyla, televizyonculuğuyla, gazeteciliğiyle sürekli bir yenilenme içinde hissetmek... "Büyük Yolların Haydutu"yla serüvenden serüvene koşmak...

Bugünün gençleri gibi biz de 1960'larda Nazım Hikmet'in, Attila İlhan'ın şiirleriyle coşardık. İnanırdık ki, her okuyuşumuzda dünya yeniden kurulacak. Sanırdık ki, içkievlerinde masalar onun şiirleriyle çınlayınca gökyüzü fethedilecek. Bizim kuşağın edebiyat tutkusuydu bu... Bu tutkuyu alttan alta besleyen neydi?

Attila İlhan her şeyden önce kendine özgü bir üslup yaratmıştı. Edebiyatta yaratılan bu üslup, giderek hayatı kavrama, açıklama ve dönüştürme uğraşında bir 'ahlak'ın oluşmasına yol açmıştı.

Genç kuşaklarla iletişim kurabilen bir yazardı. Hepimizi etkileyen de buydu sanıyorum.

Toplumsal yapımızın kimi özelliklerini farklı bir biçimde özümseyip, bu özelliklerden yaratıcı çözümler üretebiliyordu.

Gerçeklerimize onun kadar 'diyalektik' yaklaşabilen kaç yazarımız var ki! Çözümlemelerinde, kimsenin dikkat etmediği küçük bir ayrıntıyı, bir bakarsınız 'belirleyici' bir konumda algılamış ve ilginç yorumlara ulaşmıştır.

Kimi aydınlarımızın aksine, her konuda güncel değerlendirmeleri, yorumları ondan dinleyebilirsiniz. Üstelik 'kehanet' kertesinde... Örneğin yıllar önce 'Sultan Galiyev' olayını irdelemiştir. Otuz yıl sonra aydınlarımızın o noktayı yeni yeni keşfettiğini görürüz.

Attila İlhan her şeyden önce bir şairdir. Onun şiirini besleyen düşünsel iklim şöyle tanımlanabilir: 20. yüzyıl insanının yaşadığı karmaşa, hayat karşısında edilgin konumdan sıyrılma mücadelesi... Geçmişiyle barışık bir toplum özleminin, çağını yakalama çabası... Tarihsel kökleriyle bağını yitirmeyen Batı'nın ve Doğu'nun büyük kentlerinde iç dünyasıyla insanlar... Düşünen, inanan, ihanet eden, serüvene koşan, âşık olan, içlenen insanlar... Attila İlhan'ın insanları hem sıradan insanlardır, hem de şu gökkubbe altında söyleyecek sözü olan insanlardır. Korku da vardır onların kaderinde, kumar da... Hem 'kıstırılmış'lardır, hem de büyük bir susuzlukla sarılırlar 'umud'a... Paris'te, İstanbul'da, İzmir'de... 1940'ların ortamında doğup, adım adım, mısra mısra gelişen ve gittikçe daha büyük halkalar halinde insanları saran şiir işte budur!

Attila İlhan şiirinin ardında; kimi serüvenler, onca filmler, anılar, fotoğraflar, mektuplar var... Büyük aşklar da... Bu görselliği yeniden gündeme getirmekle; bir hayatın, o hayat içinde şiiri geliştirmenin ipuçlarını yakalayabileceğimizi umuyorum.

ESKİDEN İZMİR

"Dün"den "Yarın"a

Attila İlhan'ın yaşamını belirleyen ögeleri irdelerken ilginç bir gerçeğin ayırdına varıyorum: Merak. Çoğumuza oldukça çocukça bir eylem olarak gözükür. Merak, dünyaya, çevremizde olup bitenlere araştırıcı bir gözle bakmak demektir. Attila İlhan için ise bunun anlamı, çok sonraları kitapları için hazırladığı "meraklısı için notlar, ekler"le ortaya çıkacaktır.

Attila İlhan da çevresine 'merakla' bakar. Araştırır, sorgular. Onu şimdi çocukluğunun İzmir'ine götüren, bu merak duygusudur. Bir şairi, şair yapan hasletleri araştırırken onun çocukluğuna yönelmek oldukça yaratıcı bir çaba olarak göründü bana.

Şöyle bir gözlemim var: Attila, birkaç sayfa ötede göreceğiniz gibi, bisikletinin üzerinde görülmektedir. Ve resimaltı yazısından öğreniyoruz ki, çocuk Attila bu tahta bisikleti kırmak için çok uğraşacaktır.

Bu oyuncağı 'kırma' uğraşı, sanırım onun peşini yıllar boyunca bırakmayacak ve "analiz" gücüne dönüşecektir. Attila İlhan, ileriki yıllarda önüne çıkan olanakları değerlendirirken, onları tıpkı çocukluk oyuncakları gibi inceleyecek, sorgulayacak ve en çağdaş bir yöntemle çözümleyecektir.

Bu olguyu Orson Welles'in Citizen Kane'indeki 'Rosebud' esprisiyle de bütünleyebiliriz. Elbette Yurttaş Kane'i de bütün hayatı boyunca

o Rosebud denen çocukluk günlerindeki kızak bırakmayacaktır. Attila İlhan'da bir davranış, bir refleks olarak beliren şey, Yurttaş Kane'de bir tutkuya dönüşecektir. Yurttaş Kane, olayların burgacında kendisiyle başbaşa kaldığında hep o 'kızağını' sayıklayacaktır.

Attila İlhan'ın yaşamı boyunca tüm yazdıklarına, 'fırtınalı' yolculuklarına baktığımızda, o tahta bisikleti hep görür gibiyiz. Diyebiliriz ki, Attila İlhan, Paris'te Marksizmi sorgularken yine o çocukluk oyuncağının başındadır. Yine, Türkiye'de cinsellik olgusuna teorik düzeyde yaklaşmak isterken aynı oyuncağı kırmaya uğraşmaktadır.

Kadınlara gelince, kadınlar hep "uzak" kalmalıdırlar. Kadın, tıpkı çocukluk günlerinin anılarında olduğu gibi şairin iç dünyasında devinen bir 'imge' olarak yerini almalıdır. Evet, onlar Attila İlhan'ın Rosebud'ı olarak "bir gün" anımsanacaktır. Belirtmeye gerek bile yok. "Bir gün" hem geçmişte gerçekleşebilir, hem de gelecek'te... Attila İlhan için bir şey eğer edebiyat olacaksa "şimdi" olmamalı, o 'dün' veya 'yarın' olmalıdır. Her şey ve tüm imgelem dünyası "bir gün" olarak bulutların önüne katılmalıdır. Müthiş diyalektik!

Yine, bir gün Attila İlhan'ı ünlü Tayyare Sinemasının önünde palmiyeler arasında gezinirken görürsünüz. Ya da Karşıyaka'da çalgılı bahçelerin birinde Cengiz'le (İlhan) masaların arasında...

Bilin ki, İzmir , onun ilk "kapaklandığı" şehirdir.

O tarihte, oturduğumuz eve, 'Jokinyo'nun evi' diyorlardı: alt kat, üst kat, çekme kat; sürüsüne bereket oda, salon: İskele'ye iki adımlık yerde, koskocaman bir yalı! Yanılmıyorsam, komşumuz Granye'lerdi (yoksa Garniye'ler mi?), akşam üstleri, diş tabibi mösyö Granye, başında beresi, beyaz pos bıyıkları, mahzun mavi gözleriyle, pergolada oturuyor. Bahçıvan çiçekleri sulamış, hercai menekşelerin, aslanağızlarının, zambakların üzerinde, hayal gibi bir buğu! Kubilây'ın öldürüldüğü gün, duman duman, şakırtılı bir yağmur yağıyordu; kaç yaşındaydım, beş mi, altı mı: pencereden verandanın mermerlerindeki su baloncuklarını seyrediyordum: hep ayını evde, kışın.

O Karşıyaka'nın, ne kadar 'frenk' bir şehir, hatta büyük şehir banliyösü olduğunu, ancak ailecek Anadolu'ya intikal ettiğimizde anlayabilmiştim: çocukluğumun atlı tramvayları, Naldöken'den, Papaz'dan (şimdi Bostanlı), Soğukkuyu'dan; eli emprime şemsiyeli, bol pudralı, alafranga hanımlar; tepeden tırnağa beyaz giymiş, hasır şapkalı, eli bastonlu beyler taşır; Turan, Bayraklı, Alsancak, Pasaport, Konak, Karantina, Göztepe, Güzelyalı (o zaman Kokaryalı) iskeleleri arasında mekik dokuyan; beyaz, ince ve zarif Körfez vapurları, hele yazın, hele mehtap paldır küldür sulara dökülmüşse, sahilde dolaşanları sırmalı lacivert

1920'lerde 'asrî' bir anne...
1920'li yılların ikinci yarısında çekilmiş bu resimde, annem ilk çocuğu Attila'yla görülüyor; fotoğraf, profesyonel bir fotoğraf stüdyosunda alınmış, bu, ailemizin daha Cumhuriyet'in o ilk yıllarında ne kadar 'asrî' olduğunun ilk işareti. İkinci işaret elbet Memnune (Perihan) Hanım'ın 'görüntüsü'; o yıllarda bu kılık ve kıyafet pek az Türk kadınında vardı. (Aile albümü)

bir sihir alemine sürüklerdi.

Bizim nesil, eski ahşap iskelenin iki yanındaki iki gazinoya; sonraları çocuk bahçesine dönüştürülecek olan, Osmanbey Gazinosu'na yetişmiştir; yapışkan sıcağın, dağlar gibi denize yığıldığı Temmuz geceleri; incesaz, birdenbire Acemaşirân'dır; kemanî Zeki bey ve hânende Nigâr hanım, ortalığı kırıp geçiriyor; kar beyazı örtülü masalarda, Zeynel Besim bey, Kadızade Bedri bey ve 'rüfekâsı' oturmuş, rakı içiyorlar; kardeşim ve ben, onca kalabalığın ortasında onları keşfedip, mezelerinden çöpleneceğiz: Hizmet gazetesi Mes'ul Müdürü, Kadızâde avukat Bedri bey, pederimiz olur da!

'Gâvur' İzmir'in gâvurluğu, sanıldığının aksine, Rum değil İtalyan'dı; ya da, yıllar sonra, Akdeniz kıyısındaki İtalyan şehirlerini görünce ben buna hükmettim: yine de çocukluğumdan kulağımda kalan, gece sandallarının sahile pul pul dağıttığı mandolin sesleri; bitmek bilmeyen yaz akşamları, bilinmez hangi gramofondan bilinmez hangi bahçeye, gürül gürül dökülen Caruso'nun, Gigli'nin parıltı aria'larıdır; büyüdükçe, Karşıyaka'nın iki sinemasında (biri Zafer sineması, birisi Melek) az mı İtalyan filmi seyrettik: Alessandro Blasetti'nin büyük mizansenli faşizm dönemi filmleri ki, bazılarında henüz kız güzeli bir Vittorio de Sica 'jön'

Mehpâre hala'm ve ben...

Çocukluğumun unutulmaz insanlarından birisi de Mehpâre halamdı; o gerçekte, amcamın büyük kızı, Karşıyaka Kız Muallim Mektebi'nde 'yatılı' okuyor; hafta sonları ve tatillerde bizde kalıyor; nedense ona 'hala' demişim. Çok şakacı ve neşeli bir kız, onu çok seviyorum.

Resimde -Allah bilir- üç yaşında filan olmalıyım, Mehpâre halam ise, o yılların Kız Muallim Mektebi forması ve şapkasıyla.

genç bir anne...

1920'ler, Menemen. Annem Emine Memnune (Perihan) evinin penceresinde, o yıllarda Tıbbiyeye henüz girmiş fotoğraf çekmeye meraklı kardeşi Enver'e poz veriyor. Annemiz fevkalade zarif ve ince bir kadındı, çok da modern; hassasiyetinin yüksekliği, zaman zaman mutsuzluğuna ve alınganlığına yolaçardı.

oynardı; ilginçtir, altyazıları hem Türkçe yazılırdı bu filmlerin, hem Fransızca; şehrin 'kompradorluğunu' ve 'kozmopolitliğini' belirtmeye bu yetmezse; köse müvezziin iskele'de sabah vapurlarının müşterilerine, Yeni Asır ve Anadolu gazeteleriyle birlikte, Le Levant gazetesini sattığını da söylemeliyim: sahildeki benzinci, Socony Vacuum Oil Company; ayrıca Osmanlı'dan müdevver ünlü ecnebi kumpanyaları: Lloyd Triestino, American Tobacco's Company, Messagerie Maritime, Banco Commerciale, vs.

1930'lu yıllarda Karşıyaka, yirmi küsur bin nüfuslu (merkez sanırım 13.000) 'seçkin' bir sahil banliyösüdür; kıyı boyunca 'hususi' deniz banyolarından, mayoları askılı genç kız ve oğlanlar denize dalıp çıkar; koyda, şarpi yarışları yapılır; dört ilkokulu (Cumhuriyet, Ankara, Türkbirliği ve Fevzipaşa) bir ortaokulu ve Kız Muallim mektebi vardır; hele pazar günleri, hele 9 Eylül şenliklerinde, ne kadar kalabalık, ne kadar dağdağalı görünür! Oysa eskiler, şehri tenha buluyordu: 1900'lerin ikiyüzbin nüfuslu 'komprador' liman

hırçın bir oğlan...

Hırçın ve yaramaz bir çocuktum, hiçbir oyuncağım birkaç günden fazla sağlam kalamazdı; nasıl işlediğini anlayabilmek için mutlaka içini kurcalayıp bozardım.

Bu fotoğraf, Karşıyaka'daki ilk eviminizin bahçesinde çekilmiştir; bindiğim bisikleti evde kuramadığımız için marangoz çağırdığımız, aile içinde uzun süre anlatılmıştır. (Dr. Enver Gemicigil koleksiyonu)

şehrinden, doksan bin nüfuslu 'cumhuriyet' şehrine gerilemişiz: kimbilir, yakın tarihin bütün siyasi muhalefetleri, belki de bu yüzden Ege'de odaklanmıştır.

1900'ler mi dedim? 'Haco Hanım Vay'ı yazdığım sıralar, o tarihte Fransızların yaptırdığı bir araştırma elime geçmişti; şehrin geçirdiği gelişme sürecini göstermek açısından, o satırları hayretle okumuştum; şaka maka, yüzyılın başlarında, günümüzün İzmir'i henüz şekilleniyormuş!

Yazları, sıcaktan birazcık soluk alınabilen tek yer olan Kor-

donboyu, iki tiyatrosu, seçkin kafetaryaları, atlı tramvay hattı ve derlitoplu kaldırımlarıyla, İzmir'in başlıca gezme yeridir; yaz boyunca, muazzam bir kalabalıkla dolar taşar: Aydın demiryolunun garı (Alsancak) ile, demiryolunun iki yanındaki bahçeler de epeyce revaçtadır; Melez Çayı'nın suladığı bu bahçelerde, asırlık ağaç gölgelerine sığınmış ufak kır kahveleri, birahaneler göze çarpar..."

"...şehrin içinde başkaca gezme yeri yoksa da, birkaç yıldır ulaşımın hayli kolaylaşmış olması, Körfez çevresinde yeni köylerin oluşmasına yol açtı: kuzeyde Karşıyaka (Cordelio) ve Bayraklı; güneyde ise Karataş, Göztepe ve Kokaryalı; yer yer, İzmir Körfezi'nin bütün kıyıları boyunca handiyse kesintisiz bir yerleşim kordonu meydana getiriyorlar; pek çok doğal güzelliklere sahip olan bu yerler, ne yazık ki tatlı suları bulunmadığı için bitki örtülerini geliştiremiyorlar; halbuki biraz gayret, biraz da masrafla, işin üstesinden pekalâ gelinebilir; olağanüstü güzellikte kırsal bir çevre yaratılabilirdi...

...Güney'deki köyleri, altı kilometrelik bir tramvay hattı ve Hamidiye Şirketi'nin sık vapur seferleri birbirine bağlıyor; Karşıyaka'nın İzmir'e bağlantısı ise, benzer bir vapur işletme düzeni ve Kasaba (Turgutlu) demiryolu ile sağlanmış; özel-

Kadızade Muharrem Bedrettin bey... Babamın gençliği, İstanbul'da çekilmiş bir fotoğraf: bu şehre onbir yaşında gelmiş, Mercan İdadisi'ni ve Mekteb-i Hukuku bitirmişti; Tefeyyüz İdadisi'nde Müdür Muavinliği yapıyor, 'Nejat B.' imzasıyla eski tarz şiirler yayınlıyordu. Cumhuriyetin ilanını müteakip Adliye Vekaleti'nden bir 'memuriyet' isteyecek; Menemen Müdde-i Umumîliğine (savcılık) tayin edilecektir. Menemen eşrafından Emine Memnune hanımla orada evleneceklerdir: **1924** (Aile albümü)

atlı tramvaylar...

Çocukluğumun İzmir'inde faytonlar ve atlı tramvaylar, bizim için, anlaşılmaz 'büyükler' dünyasının, ilginç yaratıklarıydı. Yalnız Karşıyaka'da, üç hat çalışırdı; Alsancak'takiler de, uzun yıllar İzmir'lilerin kahrını çekmiştir; Karşıyaka'da, 40'lı yıllarda bile işe yarıyorlardı.

(Yapı Kredi Yayınları arşivi)

likle pazar günleri, oldukça önemli bir kalabalık, bu köylere gezmeye gider; hiç değilse gördüğü rağbet bakımından Göztepe, İzmir'in 'korusu' sayılabilir (Paris'in Boulogne Korusu'na benzetiyor). Bu köyler oluşmadan önce, İzmir'li zenginlerin villaları sadece, kıyıdan epeyce içerdeki Buca ve Bornova'daydı (Burunabât); İngilizler büyük masraflar ederek, oralarda çok güzel bahçeler yetiştirdiler, çoğu yaz kış orada otururlar; Aydın ve Ka-

sahil gazinosu...

Yaz geceleri, mehtabın lacivert aydın ğında, Karşıyaka'nın 'kibarları' sahilde bu gazinoda yer içer eğlenirlerdi. Sahne'de 'kemani Zeki bey idaresin incesaz icra edilir' daha sonra, 'mon log' Mazlum bey icra-yı lûbiyat ederd Babam, iki kadeh rakısını kafadar birk dostuyla hemen her akşam burada iç biz de, kardeşim Cengiz'le onu ora bulur, mezelerden 'çöplenirdik'

(Yapı Kredi Yayınları arşivi)

kordon boyu

Eski İzmir'in ünlü 'kordon'u Pasaport'tan başlar, Punta'ya (Alsancak) uzanırdı; Akdeniz mimarisi diyebileceğim üslupta yapılmış, taştan 'yalılar' 'Gavur' İzmir'de, İstanbul'un aksine ahşap evler yok denecek kadar azdı, o yüzden ilk görüşümde İstanbul'u çok yadırgadığımı hatırlarım. Tayyare Sineması, Elhamra Sineması'nın rakibi: 30'lu yılların başında yanan Magique (Majik) Sineması'nın yerinde açılmıştı. Seçkin bir sinema sayılırdı, 'birinci vizyon' filmler orada oynuyor Kordon boyu palmiyelerine dikkat! Henüz dikildiği yıllar. Şimdi apartman boyuna ulaşmış bu ağaçları fuar turizmi teşebbüsü içinde o zamanki belediye reisi (Şarbay denirdi) Dr Behçet Uz diktirmişti.

(Nermin Aktihanoğlu aquareli)

Emine ninenin 'kuzuları'

Salihpaşa Caddesi'ndeki (Karşıyaka) yalının bahçesinde, çocukluğumuzun unutulmaz siması Emine ninemizle çektirdiğimiz resim.

O bizim hem dadımız, hem oyun arkadaşımız, hem ninemizdi, Emirâlem köylüğündendi. Otuz yıl evimizde yaşadı. (Dr. Enver Gemicioğlu koleksiyonu)

saba demiryollarından birer hat ve iki araba yolu bu iki köyü İzmir'e bağlar; ne var ki artık halk, deniz banyoları yüzünden, kıyıdaki köyleri onlara tercih etmektedir..."

Artık ne zaman İzmir'e gitsem, şehri tanıyamıyorum; hele Karşıyaka'yı asla! 30'lu yılların 'alafranga' sahil banliyösünden vazgeçtim; 50'li yılların yarı alaturka sahil kasabasına bile benzemiyor; geniş ve yeni asfaltlar, eski binaları kambur cücelere çevirmiş, heybetli beton yapılar, akıl almaz bir insan panayırı! Yoo hayır, yaşlıların yapageldiği üzere, "-Ah ah, nerede o eski, o nezih ve temiz Karşıyaka?" demeyeceğim; nasıl olsa şimdiki Karşıyaka da günün birinde, birilerinin 'eski ve nezih' Karşıya-

ka'sı olacak; neylersin ki çocukluğumuzun ve gençliğimizin elimizden hızla kayıp gitmesine, böyle hayıflanmayı âdet etmişiz!

Beni asıl çarpan, savaştan sonra nüfusunun yarısından çoğunu, ekonomik gücünün önemli bir kısmını yitirmiş İzmir şehrinin, -bu arada Karşıyaka'nın- akıllara durgunluk veren bir silkinişle çağını yakalamayı başarması: çünkü bu şehir, yüzyılın ilk on yılında bile Memâlik-i Mahrusa-i Şâhâne'nin ikinci büyük şehridir ama, Frenk mahallesi'nin (Kültürpark) çevresinde yığılmış, karanlık bir Müslüman mahallesiyle, Karataş ve Göztepe'yi bile 'taşra' saymaktadır. Bezmi Nusret, o zamanların İzmir'ini nasıl anlatır, okumuş muydunuz?

"... Kordon'da fazla görülen şeyler, uzun bir sahil, onun çevresinde sıralanan Kramer, Poseydan, Klonaridis, Kafe Korso ve emsali gazinolarla sinemaların elektrik ziyaları ve gezintiye çıkan Rum dilberleriydi. Vapur ile İzmir'den geçen bir yolcu bu mebzul elektrik ışıklarını karşıdan görünce, burada refah ve saadetin kaynaştığım zannederdi. Heyhat ki o refah ve saadet yalnız Hıristiyanlara münhasırdı. Onlar aralarında müsamereler tertip ederlerdi. Onların edebî içtimagâhları, hatta avcılığa ait kulüpleri bile vardı. Evleri ekseriya havagazı ile tenvir olurdu. Bizim evlerde beş numa-

Gülcemal'in yolcuları

Tuhaf ama gerçek! O yıllarda yaz tatili için, İzmir'den İstanbul'a gidiliyor. Babam, 30'lu yılların ilk yarısında bizi hemen her yaz İstanbul'a gönderirdi.

Fotoğraf, zamanın lüks yolcu gemisi 'Gülcemal'in, lüks mevki güvertesinde, beni ve kardeşim Cengiz'i gösteriyor: Düşmesin diye Cengiz'i tutuyorum. Yanılmıyorsam, o yıl, tatili Yakacık sayfiyesinde geçirmiştik. (Dr. Enver Gemicioğil koleksiyonu)

Ilıca (Çeşme)'da bir yaz...

İstanbul'a gitmediğimiz o yaz, babam bizi Çeşme'ye göndermişti. Ilıca'daki iki üç küçük otelin birinde kalmıştık.

Ilıca'da, -İstanbul Adalar'da olduğu gibi- yazlıkçıların eşeğe binip dolaşması, sayılı birkaç eğlenceden biri; ailecek, dizilmişiz: teyzemizin kızı Hüsniye, annemiz, Cengiz ve ben! (Aile albümü).

ra gaz lâmbaları yanar. ışıktan ziyade etrafa pis petrol kokuları saçardı...

Karşıyaka derseniz, o başka bir âlem! Sahili Avrupa'lı, iç kısımları Müslüman bir sahil kasabası ki, adı bile Türkçe değil: Dr. Çınar Atay gelişmesinin dökümünü şöyle özetlemiş: "...önceki görünümü bir mesire yeri idi, bu durumunu XIX. yy. ortalarına kadar sürdürmüş, fakat arka taraftan geçen demiryolu ile birlikte (1865) kalaba-

Tıbbiyeli ve küçük yeğeni...

Karşıyaka'daki evlerden birinin bahçesinde, o yıllarda Darülfünun talebesi dayım Enver Bey'in benimle çektirdiği fotoğraf.

Dayım Tıbbiye'de okuyordu, fotoğraf meraklısıydı, bu resmi 'otomatik' olarak çekmişti.

(Dr. Enver Gemicigil koleksiyonu)

lıklaşmıştır. Bunu takibeden onbeş yirmi yıl içinde, bin ikiyüz evlik bir yerleşim olmuştur. Asrın sonundaki Osmanlı salnameleri, bu rakamı 832 olarak vermektedir. Bağlık, bahçelik ve zeytinliklerle dolu olarak nitelenen yörenin, doğu kesiminden denize dökülen Gediz ve onun deltasındaki bataklıklarda oluşan sivrisinekler gelişmeyi engellemiş. Gediz nehrinin mecrası değiştikten sonra burada yerleşenlerin sayısı hızla artmıştır...

"...İzmir'e liman yapımı ile seferlere başlayan Hamidiye Vapur Şirketi (1884) Karşıyaka'yı da canlandırmış, XX.yy başlarındaki kara yolu bağlantısı ise bu canlanmayı hızlandırmıştı. Netice olarak nüfusu onbine yaklaşmış, ev sayısı ise 2.946'yı bulmuştur. İzmir'in dışındaki yerleşim yerlerinde olduğu gibi, burada da yabancılar çoğunlukta idi. Karşıyaka'daki sekiz kiliseye karşı (5 Ortodoks, 2 Ermeni, 1 Katolik) iki cami ve iki mescit görmekteyiz. Bu camilerden biri Türklerin çoğunlukta olduğu Soğukkuyu'da, diğeri ise 202 dükkânı ile Karşıyaka'nın iktisadi hayatını sürdüren Bahariye Caddesi'nde idi. Ayrıca sayısı altıya varan hanlar da bu ticarete ekleniyordu..."

"...Karşıyaka'da bütün dışında eğitim de oldukça gelişmişti. Bunun neticesi olarak iki Rum, iki Katolik, (Notre Dame de Sion, Saint André) bir Ermeni okulu ve biri kızlara ait olmak üzere iki Osmanlı Rüştiyesi bulunuyordu. Eğlence hayatında da İzmir'den geri değildi, zira Kordon kesimi ile Bahariye Caddesi'nde birçok

gazinosu vardı..."

Biz öğretimimizi, sanırım, o 'ecnebi' okullarından kalma binalarda yaptık: ilkokulumuzda (Cumhuriyet İlkokulu) heybetlice, kubbeli mubbeli bir müzik salonu vardı ki, evvelce muhtemelen Hıristiyan okulunun kilisesiymiş; ortaokulumuzun 'şube binası', hâlâ gözlerimin önündedir: mor salkımların sardığı, Fransız usulü bir yapı! (Çok sonraları Fransa'da İtalya'da, o yapının benzeri, az mı katolik okulu gördüm?) Yıllardan kaçtı, 1940 mı? Aman Allah, İkinci Dünya Savaşı'nın ilk yılları: sonbahar akşamları, İskele Meydanı kalabalık; Halkevi'nin hoparlöründen BBC'nin Türkçe haberlerini yayınlıyorlar; vapurdan inenler, tramvaylarına binip Karşıyaka'nın dört bucağma dağılmadan, bir zaman ayakta dikilip, kaygılı ve kederli, 'resmi tebliğleri' dinliyor: harp, Türkiye'ye sıçrar mı dersiniz?

Şimdi o Karşıyaka yok; ondan eskisi de yok. Yalnız, şimdi var olan Karşıyaka, neresinden bakarsanız bakınız, ne 'gavur' bir Karşıyaka'dır, ne de Osmanlı; belki azmanlaşmıştır, belki çarpık gelişmiştir ama, sapma kadar 'Türk' bir Karşıyaka'dır.

Az şey mi?

"Mektup Örgütü"

Okul ve ev arasında, insanları, dünyayı tanımaya çalışan bir çocuk... Kitaplar arasında kimi zaman kayboluyor, yağmur altında yürüyerek, durup gökyüzüne bakarak, hayaller kuruyor. Al, işte! Edebiyat tutkusu bir mühür gibi kazınmış yüreğine. Varsa yoksa romanlar... Flaubert, Lamartine, Gorky, Stendhal, Pearl Buck, Duhamel ve diğerleri. Dur durak bilmeden romanların peşinden koşuyor. Ardına baktığında, maddi hayatın somut gerçeğiyle yeniden yüzyüze. O zaman gelsin imgelem dünyası! Roman kahramanları aynanın içinde beliriyorlar. Çevrede gelip geçen, bir görünüp bir kaybolan kızlar, hepsi birer romandan fırlayıp çıkmış gibi...

Böylece, başlıyor "uzaktan sevmek"

Hele bir yakın akrabanın kitaplığında bulunan Gece Gelen Telgraf, Nazım Hikmet'i yakından tanıtıyor ona. Buna bir sınıf arkadaşının (Gandhi lakaplı) açtığı sokak sergisinden edinilen Taranta Babu'ya Mektuplar eklenince doyumsuz edebiyat zevkiyle çıldırmak işten bile değil. O hevesle Cengiz İlhan'ın sınıf arkadaşı Şükran'a (Kurdakul) veriyor kitabı. Şimdi Attila İlhan, artık Kız Muallim Mektebindeki sevgilisine sayfalar dolusu mektup döşenebilir. İçinde Nazım'dan bolca mısralar... Adı üstünde uzaktan sevilen kızlara, ancak mektupla ulaşılır. Hem de o yaşta ve İzmir'de...

Uzaktan Sevmek

kaptanın objektifi

Ilgın kaymakamı Bedri Ilhan, o yıllarda İzmir'in en iyi oteli Ankara Palas'ın balkonunda oğlu'nun objektifine belli belirsiz gülümsemiş.

Ağacın arkasındaki yapı, sonradan yıkılan ünlü 'Sarı Kışla'dır.

kaptanın objektifi

Ilgın'dan tatilde İzmir ziyareti: Karşıyaka sahilinde, denize girdiğimiz zamanlar: Kardeşim Cengiz, Salih Paşa Caddesi'ndeki yalının önünde, ağabeyine poz veriyor.

Uzaktan sevdiğim ilk kız. o aşkın beni içine savurduğu serüven. unutulur şeyler mi?

İzmir'de, Karşıyaka'daydık: onaltı yaşındayım, komşuda liseli bir kız. ona sebebini bilmediğim bir yakınlık duyuyorum. Büyük tereddütlerden sonra, mektup yazmaya karar verdim: iyi de. nasıl ulaştıracağım? Bu büyük sorun! Atatürk Lisesi'ndeyim ya. her sabah oraya vapurla gidiyorum: evlerinin önünden geçtiğim sıra. o okula gitmek üzere, koridorda hazırlanıyor: geçerken mektubumu merdivenlere bırakırsam çıkar alır.

Oturdum dehşetli bir mektup yazdım. geçerken merdivenlere

kaptanın objektifi

Oniki yaşındayım, 'sünnet hediyesi' 6x9 körüklü kodak fotoğraf makinesini müstakbel bir gazeteci mantığıyla kullanıyorum.

İlhan ailesinin ilk Anadolu macerası, Ilgın (Konya) ilçesindeki kaymakamlıktı, orada üç yıl kaldık. Kasabanın o yıllarda (1930) çekilmiş böyle bir panaromique başka resimleri var mıdır, çok şüpheliyim. Bu pozu, çekebilmek için, müezzinden özel izin almış, Mimar Sinan'ın eseri olduğu söylenen 'Kurşunlu Camii'n minaresine çıkarak epeyce çalışmıştım.

bıraktım, bir süre yürüdüm; dönüp baktığımda, o elinde okul çantası, eğilmiş mektubumu alıyordu. Heyecandan öleceğim, adeta uçarak vapura gittim. Üç gün sonraydı sanırım, cevabı aynı yere bırakmış, mektubumdan etkilendiğini, zaten bana yakınlık duyduğunu yazıyordu: ne kadar sevindiğimi anlatamam. O garip aşk, böylece başlamış oldu.

Birbirimizi ne görüyoruz, ne buluşuyoruz, ne konuşuyoruz; ama üst üste bir sürü mektup yazıyoruz. En çok da ben yazıyorum. O tarihte Nazım Hikmet'i yeni tanımışım, ona da tanıtıyorum; şiirlerini aktarıyorum; o da bana, aynı heyecan ve hevesle, duygularını anlatıyor. Mektuplaşmamız sonbahardan kış ortalarına, yanılmıyorsam Şubat'ın son haftasına kadar sürdü; çok da kötü bitti.

Fransızca dersindeyiz, Müdür Muavini geldi, beni sınıftan aldı; İdare'ye gittik, odasında iriyarı bir adam: "-Oğlum, dedi, "bey seni götürecek!" Adam beni alıp doğruca Karşıyaka Polis Karakolu'na götürdü, sorgu başladı. Ertesi gün İzmir'e Emniyet Müdürlüğü'ne götürüldük, sorgumuza Siyasi Şube'de devam edildi; başıma ne geldiğini tam anlayamıyordum ama. 141-142'den sorguya çekiliyorduk. Sevgilime yazdığım mektuplarda. Nazım'ın şiirleri var, şair o zamanlar şid-

kaptanın objektifi

Ilgın'da evine kapalı şehirli memur çocuğu olmadık, hele ikinci yılın yazında handiyse çete denebilecek bir grubumuz vardı. Zaman zaman o çocuklardan birisiyle fotoğraf makinesinin karşısına geçer, poz verirdim: otomatik makinem, çocukları hem şaşırtıyor, hem de hayran ediyordu. 1937 yazı olabilir mi?

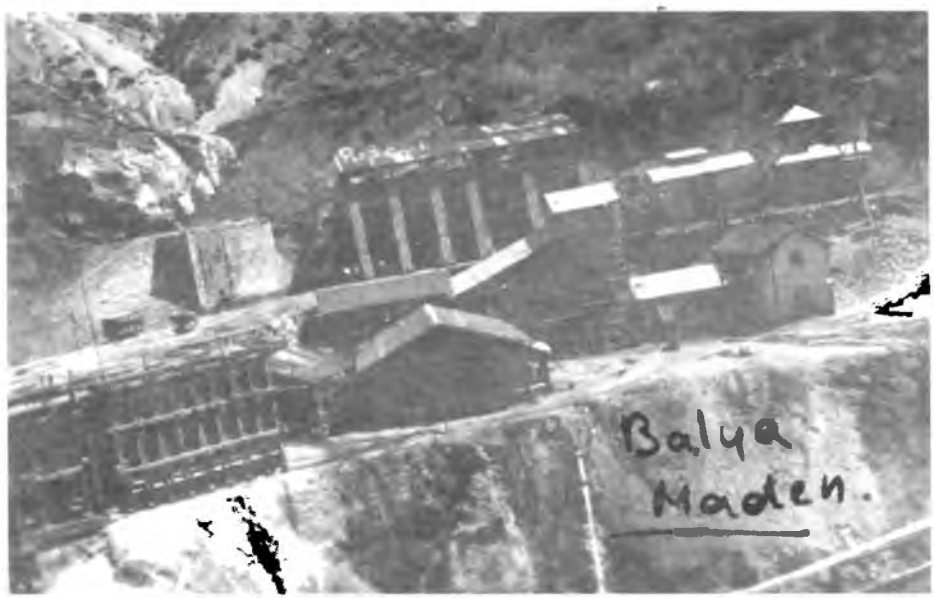
kaptanın objektifi
Ailenin ikinci Anadolu macerası, Balya'dır (Balıkesir). Bu defa, kasabanın genel görünüşünü bir sırtın yamacındaki 'kaymakam evi'nin balkonundan çekmişim; boyu yetişmediği için, iskemlelerin üzerinde duran kız çocuğu, gelecek yılların ünlü Çolpan İlhan'ı.

detle yasak. o yüzden şiirleri okuduktan sonra imha etmesini sıkı sıkı tembih etmişim: ama o kıyamamış saklamış; o yıllarda okul yönetimleri çok sert. sık sık öğrencilerin dolaplarını karıştırırlar; böyle bir aramada mektuplar ele geçiyor. dehşete düşen Okul İdaresi. 'keyfiyetten' Siyasi Polis'i haberdar ediyor. Haberim yok. 'taharriler' günlerce beni izlemiş. bu arada kime merhaba dediysem mimlemiş: neticede. hepimiz Siyasi Polis'te buluştuk. Üç dört gün, uykusuz perişan sorgu. yüzleştirme. karakol karakol dolaşma ve; nihayet Sulh Ceza Mahkemesi: 70'li yıllarda Yargıtay Başkanı olacak Sulh Ceza Hâkimi. beni ve liseden yakın bir arkadaşımı tutukladı; o akşam eski İzmir Cezaevi'ne nakledildik. yaşımız küçük olduğundan hangi koğuşa koyacaklarını bilemediler.

kaptanın objektifi

Çolpan, işte bu büyük evin üst balkonunda poz vermişti: o tarihte (1938) Balıkesir Lisesi'nin orta kısmında yatılı okuyordum: her şeyi fotoğrafa geçirmek hevesim ne kadar güçlü olmalı ki, Balya/Karaaydın simli Kurşun Maden İşletmesini de çekmeyi ihmal etmemişim, hep aynı 6x9 körüklü kodak fotoğraf makinesi ile.

kaptanın objektifi

fotografta ilk 'bındırme' tasarımı...

Cezaevinden çıktığım yaz, fotoğraf çekerek oyalanıyorum. Karşıyaka'da, Yıldırımkemal Sokağı'ndaki evimizin terasından aynı filme üstüste iki fotoğraf çekerek, aklımca 'süperpoze' yapmıştım: sonuç bu! Onyedisindeki bir çocuk için pek de fena sayılmaz! Iki poz da otomatikle çekildi.

İşin tuhafı, sorgu sırasında da, onunla konuşamadık. Bir kere, yanyana gelebildik. Karşıyaka Karakolu'ndaydım, onu da getirmişler. İzmir'e Emniyet Müdürlüğü'ne 'mevcutlu' götürüleceğiz. Karakol'un merdivenlerinde, şemsiyemi ona uzattım, mahzun gülümseyip teşekkür etti, işte hepsi bu. Serüvenin sonunda mahkum oldum, okuldan kovuldum. 'Türkiye'nin hiçbir yerinde okuyamaz' diye, elime 'siyasi bir belge' verdiler; babam, hukuk adamı, Danıştay'a başvurdu, iki yıl sonra mı ne, okuma hakkımı geri almayı başardı; buna rağmen Atatürk Lisesi beni istemiyordu, ben de İstanbul'a Işık Lisesi'ne gittim, liseyi orada bitirdim. Onun ne olduğunu yıllarca bilmedim, 1960'lı yıllarda, mutlu bir evlilik yaptığını işittim; bana çok saygı duyuyormuş, benimle iftihar ediyormuş!

41

Uzaktan sevdiğim ikinci kız, aynı dönemde, Karşıyaka'da: cezaevinden çıkmışım. okula gidemiyorum, çaresizim; işim gücüm kitap okumak, şiir yazmak, Fransızca öğrenmeye çalışmak! Yalıda buğday sarışını bir kız, gözleri uçuk mavi, burnu hafifçe kalkık; çok güzel izlenimi vermiyor ama, çok değişik: beni çok ilgilendiriyor, ne yapacağımı bilemiyorum; herkes beni 'komünistlikten hapse düşmüş çocuk' olarak tanıyor ve uzak duruyor; kızın ailesiyse, sanırım Rumeli kökenli bir burjuva ailesi. Olacak şey mi?

Savaş yılları. Karşıyaka'nın en büyük keyfi, akşam saat beşten sonra sahildeki 'piyasa' hele mehtap olursa, bu keyif, bisikletli kızlar oğlanlar, mandolin ya da akordeon çalınan sandallarla, sabahın ilk saatlerine kadar sürüyor. Bu arada tek başıma, belirli bir saatte onların evi önüne geliyor, ıslıkla 'aupres de ma blonde' şarkısını çalarak, ona işaret veriyorum. Önceleri anlamıyordu, sonradan farketti; hiç konuşmadığımız için gerçek düşüncesini bilemiyorum ama, hem hoşlandı, hem de korktu zannederim; bu kadarla kalsam iyiydi ya, işi azıttım biraz, onu handiyse tekelime almaya karar verdim: bir gece yaşıtım bir oğlanla, yanyana bisikletle geziyorlardı; iki gece sonra çocuğu bir tenhada kıstırıp, gözdağı verdim: 'Bir daha görürsem, canına okurum' diye! Bütün yaz böyle geçti, ben hep öyle ısrarlı, hep o kadar uzak.

Bahçe'de (Adana), uzaktan bir kız sevdim. Ufacık bir ilçeydi burası, evimiz kasabanın biraz uzağında; henüz Danıştay'daki da-

vayı kazanmamışız, okula gitmiyorum; bütün gün odamda otururdum, geceleri lüks lâmbasının ışığında, bir şeyler yazardım; bahçemize bitişik çok geniş bir bahçe içinde, Askerlik Şubesi vardı; Şube Reisi Binbaşı, ailesiyle, binanın üst katında otururdu: liseyi bitirmiş ince kızı ve karısıyla beraber.

İlk günlerdi, köpeğimiz Zorro ile bahçede oynarken, alçak duvarın öteki tarafında onu farkettim: gülüşü, yüzünü aydınlatan; kıvırcık kirpikli iri siyah gözleri, akıllı ve duygulu, dal gibi bir kız.. Tesadüf, odalarımız birbirine bakıyor, sık sık, görmek istemesek de birbirimizi görmekteyiz. Git git, aynı saatlerde bahçeye çıkar olduk; belli belirsiz, toz mavi bir sisin vâdiyi sardığı akşam saatlerinde! Güneş az sonra, ürkütücü bir yangın kızıllığını ardında bırakarak, dağların ötesinde kayboluyor; akşamın alacasında, tüylü ve yumuşak yarasalar; hemen yakınımızdan geçen derenin, akşamla büyüyüp kederli manalar kazanan şırıltısı! Kendimi ona ne kadar yakın hissediyordum! Gavurdağları'nın bu unutulmuş kasabasında bulunmasak, belki buluşacak konuşacağız; onun gölgelerle dolu güzel yüzünü, avuçlarımın arasına alacağım; dua edercesine eğilip, belki dudaklarından öpeceğim.

Komşuyuz ya, annem annesiyle ko-

'siyasi belgeli' öğrenci...

İzmir'deki tutuklanma olayından sonra, yeniden Anadolu: Bahçe'deyiz (Adana).

Herkes bana 'istikbali mahvolmuş' bir çocuk gözüyle bakıyor; oysa ben o kadar kötümser değilim.

Bahçe'nin şirin kaymakam evini sevmiştik, orada unutamadığım günler yaşadım; bu resim, o evin arka bahçesinde, kardeşim Cengiz'in çektiği bir resim. 1943 yılı olabilir.

nuşuyor, tabii onunla da; çok sıkıldığından yakınmış, bir yere çıkamaz, çıksa gidecek yer yok: ne park, ne sinema, ne tiyatro! Annem roman okumasını öneriyor, eğer isterse '...Attila'nın bir sürü kitabı var, canının çektiğini alabilir'miş! Üç gün sonra mı ne, istemişti; ne çok şaşırdığıma, ne kadar sevindiğime, köpeğimiz Zorro şahittir: olanca kitabı elden geçirdim, ona hakkında en olumlu fikri vereceğine inandığım kitabı arıyorum; nihayet birkaç 'tercüme' roman seçip yolladım. O gece yatarken bakmaz mıyım: odasına hâlâ ışık yanıyordu, besbelli okuyor.

Ona mektup yazmak nereden aklıma geldi? Yalnızlıktan boğuluyordum ondan mı, yoksa onu her görüşümde, suratıma dalga dalga güneşli deniz yansımaları vuruyordu, ondan mı; belki ikisinden de! Bir gece kağıda kaleme davranıp, sık sık, onun ışıklı penceresine bakarak, birkaç sayfa karaladım: bir dahaki sefere, kitaplardan birisinin arasında, bu mektup da gitti: onu uzaktan seviyor, bunu dürüstçe açıklıyordum; nedense cevap yazmayabileceğinden, hiç kuşkulanmamıştım, yanılmamışım; görkemli majiskküllerini hiç unutmadığım süslü elyazısıyla, cevabı hemen geldi. Böylece düzenli olarak mektuplaşmaya başladık.

O mu çok mahçuptu, ben mi sıkılgandım; o zamanki Bahçe'de ümmet kırsallığının gelenek ve göreneği üzerimize dayanılmaz baskı mı yapıyordu, bilemem; bildiğim o ki, sadece mektuplaşarak, birbirimizi uzaktan sevdik: ne bir buluşma, ne bir görüşme,

ne de sevişme!

Bilmem hangi vesileyle Osmaniye'ye gitmişti, mektubunda diyor ki: ...Size beni hatırlatması için bir kitap almak istedim, bundan başkasını bulamadım" Kitabın ilk sayfasına, tarih atmış: 27 Haziran 1944. hemen altında adının ve soyadının baş harfleri: N.E. Kitap, Kanaat Kütüphanesi neşriyatından, "Raphael", müellifi A.de Lamartine, mütercimi Halit Fahri Ozansoy, 1935 yılında İstanbul'da yayınlanmış: hâlâ sakladığım eserin. 49. sayfası o günden bu güne kıvrık duruyor, orada şu satırlar:

...onu görmüştüm. onu beraberimde götürmüştüm; bundan hiçbir şey bu mâlikiyeti benim ruhumdan söküp alamazdı; yakında uzakta, mevcut gayrimevcüt, onu kendimde taşıyordum; bundan ötesi umurumda bile değildi; tam aşk sabırlıdır, çünkü mutlaktır ve kendisini ebedi hisseder. Onu benden sökmek için kalbimi sökmek lâzımdı. Bir kere ona bakan göz için ışık ne ise, bir kere onu teneffüs eden göğüs için hava ne ise, bir kere onu kavrayan ruha fikir ne ise, bu hayal de benim için öyle idi, onu artık o derece kendimin hissediyordum...

Yalnız bunlar mı, daha nicelerini böyle uzaktan sevdim; işin ilginç yanı, hemen hiçbirisini unutmayışım: Paris'te, Mahieu Kahvesi'nde her öğle üzeri, ayrı masalarda karşılıklı birer Cinzano içtiğimiz; tepeden tırnağa siyahlar giymiş, balerin pabuçlu, atkuyruğu saçlı Amerikan kızı (1949). Sainte-Genevieve'deki öğrenci

lokantasında, sık sık rastladığım o başak sarısı saçlı, firuze gözlü İsveç'li (1950). İstanbul'da Vatan gazetesine film eleştirileri yazdığım sıralar, bir sinema gişesinde keşfedip oraya asla yakıştıramadığım; makyajı sabah akşam sinema yıldızı makyajı; takma kirpikleri rimelli, gözleri buğulu, sesi kalın ve derinden, hareketleri yılan yumuşağı, o gizli vamp (1955). Şişli'deki Bahçeler Sokağı'ndaki apartmanın zemin katında, inanılmaz bir sanatçı bohemi yaşarken, arada karşılaştığımız, yanardöner pars gözleriyle beni adeta büyülemiş olan; tırnakları, burnu ve çenesi sivri; kaşları çekik, o levanten matmazel, (1956) vs. vs.

Şimdi soru şu: yaşamadığımız aşklar, niye yaşadığımız aşklardan mutludur? Günlük hayatın dağdağası, çeşitli toplumsal ilişkiler, en soylu duyguları değirmen gibi öğütüp, unufak ediyor da ondan mı? Belki uzaktan sevilenler, bitmek tükenmek bilmez hayal kurma imkanlarıdır; oysa yakınlaşıldı mı, hele gündelik hayata birlikte girildi mi, bütün hayal kurma imkanları ortadan kalkıyor; meydanda çırılçıplak kalan, iğrenç izzetinefis harpleri, yapış yapış cinsellik ve çirkin çıkar hesapları!

Uzaktan sevince öyle mi ya? Lamartine ne diyor? 'yakında uzakta, mevcut gayrimevcut, onu kendinizde taşıyorsunuz; elbet o da sizi': en esrarlı elektriğiniz, sinsi sinsi, birbirinize akacak; o güç, içinizdeki mutluluk çarkını harekete geçirecektir.

Fotoğraf Tahsin Aydoğmuş

"İleri Jöntürk"ler Çıkışı

Herkesin Paris'i başka... "Mehmed Ali'nin Paris'i de başka"... Attila İlhan'ın Paris'i ise hepsinden başka...

Paris'i ansızın beliren bir imge gibi kucakladı, Attila. Yanında "birader ve Mırç"... İleri Jöntürk hareketinin öncüleri olarak... Nazım Hikmet'i hapisten kurtarma hareketinin önderleri... Paris'in içinde "öteki Paris"i görmek için dolaştı. O yazılmayan, görülmeyen, sadece duyumsanabilen Paris'i yaşamak istiyordu. Onu yaptı. Kimi yapıtları birincil kaynaklardan inceledi burada... Bildiklerini yeniden gözden geçirdi. Kendine yeni ufuklar açmayı denedi. Kendisiyle , ülkesiyle ilgili bir ideolojik rövanş'tı bu. Onu irdeledi. Kimi sonuçlara vardı ve bunları dostlarıyla paylaştı. Nazım'ı kurtarma aşkıyla Tristan Tzara'ya, Jean-Paul Sartre'a ve Fransız Komünist Partisi'ne "büyük Türk şairini" anlattılar. Attila İlhan büyük bir deneyim kazandı burada. Dünyanın yaşadığı değişimle ilgili sarsıcı görüşler edindi. Türkiye'de 'at gözlüğü' perspektifi yerine, orada gökyüzü kadar geniş bir büyüteç ele geçirdi. Türkiye'ye Türkiyeli kalarak Paris'ten bakmak... Müthiş serüven... Bunu ilk kez Attila İlhan gerçekleştirdi.

ULAN PARİS

Yıl 1949. Paris'e ilk gidişim. Oraya inanmış bir Marksist olarak gittim. Savaş sonrası: Komünistler çok güçlü! Bu yüzden arkadaşlarım, diğer çevrelere hor bakıyor. Ben, meraklıyım ya, olmadık yerleri kurcalıyorum onlardan gizli, Troçkistlerin çevresine girdim, tartışmaya başladım; Anarşistleri merak ettim, onların federasyonuna gittim, konuştum. Bir tesadüf sonucu, "Hangi Seks"de anlattığım Margot'yu tanıdım. Onun vasıtasıyla kadın eşcinsellerin dünyasına girdim. Bunlar bende, şok üstüne şok yapıyordu.

Bir gün kahvede kitap okuyordum. Karşımda acayip biri, 1930'ların erkeklerini andırıyor. Saçları kısa, erkek saçı; briyantinle, arkaya yapıştırılarak, dümdüz taranmış; gözünde monokl, sırtında erkek elbisesi! Buna mukabil elleri fevkalade güzel; manikürlü, uzun, kırmızı tırnaklar! Dudakları kıpkızıl boyalı, gözleri makyajlı! Oysa pipo içiyor. İnsan "Ben buna" ne kadar "bakmayacağım" dese, bakıyor. Kim bu? Bir erkek de, "travesti" havalarına mı girmiş, yoksa bir kadın da "travesti"lik mi taslıyor?

Derken içeriye, Marilyn Monreo edasında bir kız girdi. Sallana sallana gitti, yanında durdu; dudak dudağa öpüştüler, onun yanına oturdu. Yüzüm, o anda nasıl bir hal almış olmalı ki, ikisi de bana bakarak başladılar gülmeye.. Onlar gülünce, çok utandım. Hem bir şeyler konuşuyorlar, hem de o, bana bakıp bakıp, bir şeyler çiziyor. Neyse, bir süre sonra "gel" dedi, gittim. Gerçekten bir

kaptanın objektifi

Hangi şehre gitsem, ancak yaya dolaşırsam tadını alabiliyor, ruhunu hissedebiliyorum. Paris, bu kuralın dışında kalmıyordu, bulvarlarında ve sokaklarında bazan yalnız, bazan Claude'la beraber dolaştım durdum.

1960'lı yılların ilk yarısında, Rambuteau metro istasyonu girişinde duran Claude tipik bir Paris çerçevesinin merkezini oluşturmuş.

desen yapmış. Kendini ve kızı tanıttı. "Siz kimsiniz?" dedi! "Ben" dedim "yabancıyım, burada okumaya geldim. İşin aslını tabii söyleyemiyorum. O bu defa "Nerelisin?" diye sordu. Türk olduğunu söyledim. çok şaşırdı. Hiç Türk görmemiş! Beni allak bullak eden. elbette. hemencecik "lezbiyen" olduğunu söylemesi. Sanki dünyanın en doğal, en olağan şeylerinden biriymiş! O zamanlar Margot kırk küsur yaşlarındaydı. Sarışın kız. yani sevgilisi Janine daha genç. Margot'yla dostlu-

kaptanın objektifi

Yandaki resim, o çok ünlü Notre Dame Kadetrali'nin benim objektifime yansıyan görüntüsü.

kaptanın objektifi

1960'lı yılların ilk yarısı, Neuilly: yeniden fotoğrafa bulaşıyorum: bu resimler, süper marketten alınmış, son derece ucuz ve basit bir makineyle çekildi.

Claude'la birlikte Fransızların HLM dedikleri bu toplukonut apartmanın dördüncü katında yaşıyorduk, binayı görüntülemeyi iş edinmişim,

kaptanın objektifi

Bu resim de, çalışma odamın penceresinden, apartmanın bulunduğu sokağın, Rue de La Ferme'e kuşbakışı resmi. Birkaç yıl hep bu manzarayı kullandım.

ğumuz, böyle başlamıştır. Sonradan yaptığım değerlendirmeye göre çünkü o zamanlar durumu değerlendirmekten uzaktım- Margot muhtemelen bana acıdı. Hikayemi öğrenince acıdığını sanıyorum. Çünkü kendi muhtac-ı himmet bir dede... Biz oraya güya Nazım'ı kurtarmaya gitmiştik! "Peki nerede kalıyorsun?" diyor. Otelde.. Otel bir rezalet.. Türkiye'den para gelmez.. Kadıncağız anlattıklarımı dinliyor ve yalnızca "Ya öyle mi?" diyor.

Bir manada beni himayesine aldı, denilebilir. Atölyesinin anahtarını verdi. Eğer Quartier tarafında kalırsam, geceleri burada yatabilirmişim. Benim otelde kalorifer yok, orası sıcak! Sonra dost olduk. Çok boş zamanı vardı. Asil

'kaptan' işte bu genç adamdı...

Ikıncı Paris 'ikameti'nden bir sokak fotoğrafı: 1951 senesi sonunda / Paris'e mahsus bir yagmur hayatı yaşıyorum: gerçekten 'sokaklar benim, ben sokakların'! yanılmıyorsam 'trotskiy' sakalımla, tek fotoğrafımdır

St. Michel'den Chatelet'ye yürüyordum. 'Palais de Justice'in oralarda bir sokak fotoğrafçısı yolumu kesmişti: resmi aileme gonderırken, o şiirin mısralarını altına yazmışım.

bir aileden geliyordu, çok zengindi. Beni sergilere götürdü, sanat tarihi hakkında bilgiler verdi. İlk zamanlar, cinsel tercihi hakkında, bir şey söyleyemiyordum. Çünkü buyurgandı biraz, hayli gururlu. İyice dost olunca, başladım. İlk tepkim, "Bu da olur mu?" şeklindeydi. Hiç sinirlenmeden, neden dolayı olur, olursa neden yanlış değildir, bunu açıkladı.

Ben hayatım boyunca, bu kadar tutarlı ve dengeli, çok az insan gördüm. Bu özelliği, beni çok çarpmıştır. Yaygın olarak, eşcinsellerin tutarsız olduğuna inanılır. Tutarsız çok escinsel tanıdım. Ama Margot'nun söylediği şu söz çok doğrudur: "Tutarsızlık, bütün insanlara özgü bir şeydir: Heteroseksüellerde tutarsızlık

'mırç' diye biri...

İlk Paris serüvenine birlikte atıldığımız, Mırç (Cahit Güçbilmez) için, aslında İstanbul da bir serüvendi; ailesinden (Ankara'dan) kopmuştu, Despina adındaki Rum sevgilisiyle galiba Beşiktaş'ta yaşıyordu. Paris'e, dönmemek azmiyle gitti, başlangıçta o kadar zaruret içindeydi ki, zaten istese de dönemezdi: hassas, çabuk heyecanlanan, çilekeş bir Anadolu çocuğuydu.

Paris'te iki 'kafadar'

1949 kışı, Place Republique: ekmek almış, Cahit'in 'sığındığı' tavanarası odasında öğle yemeği yemeye gidiyoruz. Sokak fotoğraçısı bizi yakalıyor. Yıllar sonra beni şaşırtan ne midir? Parasız pulsuz, oturma izni olmadan yabancı bir şehirde, üstelik 'ileri jöntürkler birliği'ne bulaşmış bu iki 'kafadar'ın böyle fütursuzca gülebilmeleri.

Çolpan 'mes'ut' bir öğrenci...

O yılların ilçelerinde ortaokulun bulunmaması, çocukları yatılı okumaya götürürdü, ben ve Cengiz gibi, Çolpan da ortaöğretime yatılı olarak, ünlü Kandilli Kız Lisesi'nde başlamıştı.

Bu fotoğrafı, eve göndermiş, arkasında el yazısıyla şu cümleler: "... sevgili anne ve babacığım, size yalnız çektirdiğim bir resmi gönderiyorum; eğer benim burada sıkıldığımı tasavvur ediyorsanız, yanılıyorsunuz, ne kadar mes'ut olduğumu anlamak için yüzüme bakmak kafi." İmzanın altına şu notu düşmüş: "„ arkamda Boğaz'ın güzel manzarası".

Son Paris'ten son resimler

Yurda dönmeye karar vermiştim. Claude'la Puteaux'da gezmeye çıktığımız bir gündü, nehrin kıyısında da bir resmim olsun istedi, rastgele durdum, o çekti.

Arka planda görülen Peniche'ler (nehir gemileri) beni her zaman etkilemiştir, bazan tek başıma kıyıdaki sıraya oturur, uzun uzun onları seyrederdim.

oranı neyse, eşcinsellerde de tutarsızlık oranı odur. Ama onlarınki, göze batıyor." Sanırım Margot haklıdır.

İlişkileri ilginçti. Sarışın kız, Margot'nun hem modeli, hem de sevgilisiydi. Ona bakıyordu, Margot. Bunun dışında çapkınlıkları olurdu, beraber çapkınlık yaptığımız bile oldu.

Bir gün bana "Kendimi hayatımda hiç tam kadın hissetmedim" gibi, bir şey söylemişti. Ayrıca, şunu gözden kaçırmayın: 1940'ların sonundayız, o zamanlar Paris sokaklarında bile, erkek kılığında bir kadın çok yadırganırdı.

Maria Missakian ve İnge Bruckhart

Ben, ayrı ayrı zamanlarda iki kızı Türkiye'ye getirmeye çalıştım, değişik nedenlerden getiremedim. İkisi de Fransız değildi,

ikisine de şiirler yazmışımdır. Birisinin adı Maria Missakian'dır. ona yazdığım şiir bu adı taşır: O. Ermeni. Ailesi. Yozgat'lıymış. Türkçe'yi unutmamış. gramofonda Türkçe türküler filan: kahredici bir olay!

Maria Missakian'la cidden ilgilendim. O tür güzellik. her kızda o havayı vermez; bazı çizgi aksaklıkları görebilirsiniz. ama bütünün yarattığı güzellik başkadır. Benim yanımda. onu kim görmüşse hayretini gizleyememişti.

Öteki Alman'dı. adı İnge. İnge Bruckhard. Şöyle bakarsan. son derece derli toplu: oysa güzelliğinde gizli bir erotizm var. sıradan değil. etkileyici. neredeyse entelektüel bir erotizm. Bize çok yabancı bir güzellik bu! Gel zaman git zaman. arkadaş olduk. Üstelik o da solcu: Leipzig'den gelmiş. yani Sovyet bölgesinden. (O zaman-

'mektup arkadaşı' marie-france...

Fransızca yazmamı ilerletebilmek için, mektuplaşma kulüpleri aracılığıyla, bazı kızlarla mektuplaşıyordum; bunlardan birisi, Marie-France'dı.

Bir akşamüstü Montparnasse'da buluştuk, bunu başka buluşmalar takip etti; 'katolik' formasyonlu, meraklı ve durgun, bir resim öğrencisiydi. Ben Türkiye'ye döndükten sonra da, uzun süre mektuplaştık.

lar cumhuriyet yok.) Bu içli dışlı olmamızı kolaylaştırıyor. Pilav olayı bunun kanıtıdır. bir Türk arkadaşın evine gitmiştik, pilav yedik. Pilavı çok severim. O bunu gördü. Bana yaranmak için pilav yapıyor, ama adı pilav, bulamaç gibi bir şey, at duvara yapışsın.

Neyse, sonunda becerdi: Ancak bir Alman kızı, böyle bir şeyi akıl edebilir: Mesleği kimya mühendisliği değil mi, işi formüllere dökmüş; göz ve el kararıyla, bir türlü içinden çıkamadığı işi, bilimsel olarak halledecek! Bir gün geldim. Güzel bir pilav, sofrada. "Bunu kim yaptı?" dedim. "Bil bakalım kim yaptı?" dedi. Meğerse hesaplamış, içinde ne kadar su bulunuyor, ne kadar yağ bulunuyor vs. Onları ayarlamış, denklemi çözüp, güzel bir pilav

kaptanın objektifi

O öğleden sonra, Claude'la ikimiz, elimizde fotoğraf makinesi Neuilly cıvarında gezmeye çıkmıştık. Artık ülkeme döneceğim için, aramızda bir hüzün; bir ara o nehrin kıyısında durdu, "beni böyle çek!" dedi, çektim.

Claude aslında fevri, aşırı hassas bir kadındı, ayrılığımızın onu sandığımdan fazla etkilediğini sonradan bana yazdığı mektuplardan daha iyi anlamıştım.

yapmış!

Onu da getiremedim: Doğu Alman dedim ya, Sovyet bölgesinden! Ya benim oraya gitmem gerekiyor (doğrusu, bunu gözüm yemiyordu) ya da onun buraya gelmesi! Bu da olmayacak iş! Ben, zaten yeteri kadar belanın içindeydim; bir de o gelirse, vay halimize!

"Hınzır Uğultusu" Beyoğlu'nun

Attila İlhan Beyoğlu'na önce irkilerek bakar. Yatılı okuyan bir lise öğrencisinin çekingenliğidir bu. İzmir'de başı belaya girmiş, edebiyat merakı tutkunun doruklarında. Yatılı okuldan hafta sonları Beyoğlu'na 'çıkmak', biraz da tutuklunun açık görüşe çıkması gibidir. Başlangıçta kent, insanlarla aranızda bir barikat olarak gözükür. Savaşıp aşmalısınız onu. Attila İlhan kısa sürede aşacaktır. Kardeşi Cengiz İlhan'la aynı sınıfta okumaktadırlar. Okul müdürü Sacit Bey, o yıllarda inanılmaz bir kişi haklarına saygı anlayışıyla onları korumaktadır. Başı 'komünizm'le belaya girmiş Attila'nın ve kardeşinin ne yapıp yapıp Işık Lisesinde başarılı bir biçimde öğrenimlerini sürdürmelerini sağlayacak.. Doğrusu çocuklar da onu 'mahçup' etmediler. Arada Attila'nın yine başı derde girdi ama, ortada delil diye bir şey olmayınca sıyrıldı o beladan..

Üniversite yıllarında Beyoğlu, Attila İlhan için artık "şiir matineleri"nin, 'haydut sığınakları' otellerin, Baylan Pastanesinin dumanlı ve sevecen ortamıdır. Eğlence mekanları, yalnızlığın hınzır uğultusunun eksik olmadığı büyük oteller, artık onun şiirinin de bir parçasıdır. "Elimden tut yoksa düşeceğim" mısraıyla başlayan şiir okumaları, çılgınca alkışlarla noktalanarak coşkuya dönüştürüyordu Beyoğlu' gecelerini... Hele "Sisler Bulvarı" şiirinin hangi cadde olduğu konusunda başlayan tartışmanın boyutları, özellikle genç okuyucuların ilgisiyle daha bir genişliyordu. Herkes "bir gemi beni Afrika'ya götürecek" diye söze başlıyordu. Sevgilinizden biraz karşılık göremeyince "vurdun kanıma girdin, itirazım var!" diyordunuz. Hele genç kızlar... O yıllarda kendilerini birer Maria Missakian olarak duyumsamaktan, neredeyse uçacaklardı...

Hayatı, karmaşa içindeki bireyin imgelem dünyasını şiire dönüştürmek olarak özetleyebiliriz bu dönemi...

HANGİ BEYOĞLU

Yıl 1940. Ben Beyoğlu'nu. ilk defa görmüş oldum. İzlenimim. o kadar parlak değildi: İzmir'den gelen bütün insanların. İzmirlilerin ilk izlenimi: "Bu muymuş Beyoğlu?" Köhne. karanlık. dar ve sıkıntılı. Bazı binaların duvarlarında. mütareke yıllarından. ya da daha öncesinden kalma. elle yazılmış büyük ilanlar! Koca koca. aperatif reklamları. Bu aperatifler artık Türkiye'de satılmıyordu. Cinzano: ilanı var. kendisi yok! Fransızca yazılmış üstelik.

Hepsi hepsi. birkaç defa gidebildim. oraya: Çünkü. Boğaziçi Lisesi'ndeki maceram kısa sürdü. Boğaziçi Lisesi. dosyamı Atatürk Lisesi'nden isteyince. neden belge aldığım anlaşıldı. Müdür Hıfzı Tevfik Bey'in etekleri tutuştu. bana kapıyı gösterdi. Ben de. arkama baka baka. Bah-

Çolpan Akademi öğrencisi...

Çolpan [illegible] öğrenci[illegible]ydi. Şişli'de (Bahçeler sokağı bir apartmanın [illegible] katını tutmuştuk. İyi kötü döşedik, orada kalıyoruz. Gelenimiz gidenimiz bol.

Metin Erksan, Ferid Edgü, Fikret Hakan, Sadi Diren, Güngör Kabakcıoğlu sık sık geliyor: Ankara'daki Tavi'cilerden Ahmet Oktay, Güner Sümer de İstanbul'a geldikçe uğruyor.

[illegible] tabii Çolpan'ın akademiden ressam değil, sinema ve tiyatro oyuncusu olarak çıkmasıdır.

kaptanın objektifi

Yirmi yıllık bir aradan sonra, tekrar fotoğrafa dönüş: 1950'li yılların ortaları, İstanbul. Bu fotoğraf Şişli'de Bahçeler sokağı'ndaki apartmanın bahçesinde çekildi.

çe'ye döndüm. O kışı Bahçe'de geçirdim. O senenin yazında, babamın Danıştay'a açtığı dava neticelendi, belge kararı kalktı. Bu defa, 'Hangi okula verelim?' diye düşünülüyor. Yine Boğaziçi'ne mi? Karşıyaka'daki ortaokulumun müdürü, tesadüfen, o sıra Işık Lisesi müdürüymüş, olayı duymuş: "Attila okumak istiyorsa, gelsin" demiş. Durum böyle olunca, yeniden Toros Ekspresi'ne bindik, sonbaharda İstanbul'a geldik. Asıl İstanbul maceram böyle başladı.

Bu sefer okul, Nişantaşı'nda! O zaman ahşap bir konak vardı: Güzel bir bina, o binanın içerisindeyiz: kızlar ve erkekler yatakhanesi, müdürün evi, vs.! Küçük bir lise: yatılı öğrencisinin sayısı, 70 falan. Üç sene yatılı okudum orada.

İstanbul'da yatılı okuldaki hayatım, gerek Boğaziçi Lisesi'nde, gerekse Işık Lisesi'nde, beni şaşırtmıştı. Neden şaşırtmıştı? Biz İzmir'de, doğrudan doğruya İzmirli ve Egeli çocukları tanıyorduk; O

kaptanın objektifi

O yıllarda Zehra, hayatımda önemli bir yere sahipti, İstanbul'da uzun yürüyüşler yapardık, sık sık onun resmini çekerdim; bu, Dolmabahçe Sarayı'nın girişinde alınmış bir fotoğraf, ağırlık kapının işlemelerine verilmiş.

zaman Ege'de, Anadolu yoktu, Anadolulu insan yoktu. Anadolulu insanı tanımıyorduk, nasıldır bilmiyorduk. Okulda birden Karadenizlilerle karşılaştım, gayet değişik adamlar; sonra, Güneydoğulular çıktı karşıma, daha da farklı! Bunlar, yatılı olarak, bu okullarda okuyorlar. Yani bu insanlar Anadolu'da okumalı, niye buraya gelmişler gibi bir his! Sonra fark ettim ki. İstanbul zaten öyle bir yer: İstanbul'da İstanbullu kadar başka yerlerden gelmiş insanlar var.

Beyoğlu, o zamanlar, bir ada durumundaydı; dışardan gelen biri için, tek özelliği, sinemaların orada oluşu! Sinemalar çok önem-

kaptanın objektifi

İstanbul ağrısı'nı ta içimde duyduğum yıllar. Şehir beni teshir ediyor. İlginç gördüğüm her yerini, bir belgesel meraklısının titizliğiyle, fotoğrafa alıyorum.

Şişli Camii, o tarihte henüz yapılmış, yepyeni bir yapıydı; klasik dönemi hatırlatan mimarisi beni etkilemişti; bu kare, öyle sanıyorum ki camiin ilk resimlerinden biridir.

kaptanın objektifi

Beyoğlu'nun en kozmopolit dönesesleri kulakların[illegible] olmuyor. Beyoğlu girişindeki kilisenin can kuleleri yüzden[illegible]ydın girmiş olmalı

li ve Beyoğlu'nda, iki adımda bir sinema: hepsi, birinci vizyon film gösteriyorlar: çok gelişmiş sinemalar! Türkiye nin başka yerlerinde, Beyoğlu'ndakilerin lüksüne sahip sinema yok.

Biz cumartesileri çıkıp, öğleden sonra Beyoğlu'nda sinemaya giderdik. Hepsi büyük sinemalardı, 1000-1500 kişi alır, her seans tıklım tıklım dolardı.. Çok yaygın karaborsa yapılırdı. Yaş ilerledikçe, yavaş yavaş, Beyoğlu'nda barların, saz salonlarının, eğlence yerlerinin olduğunu; büyük çapta fuhuşun Beyoğlu ve çevresinde yaşandığını biliyor, tanıyor ve görüyorsun. Artık ortadan kalkmış olan, Abanoz Sokağı'nı da! Burada İstanbul'un en tanınmış genelevleri bulunurdu: Anadolu'dan gelen öğrencilerin bir kısmı, cumartesi günleri, sinemadan önce oraya giderlerdi. Bol bol da anlatırlar. Biz cesaret edemeyenler, ağzımız açık dinleriz: 12 numarada kim var, 8 numarada kim var? O zamanlar bu sokakta, 'Afro' diye meşhur Rum kızı: öyle sanıyorum, o dönem taşralı liselilerinin, hemen hepsinin sevgilisiydi: Afro'yu dinleye dinleye, bir hal olmuştum: Afro şöyle, Afro böyle!

Sonunda merak edip gittim ve onu gördüm. Eh işte, fena değildi ama, bütün genelev kadınları gibi, bayağı, hele davranışlarıyla. Ama Anadolu'dan gelenler için çok çarpıcı: çünkü sarışın şuh bir kadın: Rum kızlarına mahsus serbestliği tanıyıp etkilerinde kalmamak çok zordur. Bizim kızların, II. Cihan Harbi'nden

sonra elde etmeye başladıkları rahatlık, onlarda o zamandan var. Hemen gözünün içine bakarlar, tabii erkekler buna alışmamış: çok etkilenirler. Çok etkileniyorduk.

Yavaş yavaş, Beyoğlu'nun karakteri çıkıyor: Önce sinemalar göze çarpıyor, sonra eğlence yerlerini görmeye başlıyorsun. sonra da fuhuş ortamını! Bir de ilk geldiğim günden beri beni şaşırtan gayrımüslim bolluğu! İnanılmaz bir bolluk! Çoğunluk Rumlar. Levantenler, Beyaz Ruslar. en az Ermeniler.

Ben liseyi bitirinceye kadar Beyoğlu'na çıktığımda, daha çok sinemaya, tiyatroya giderdim. Tiyatro da, az: 'Tepebaşı Dram Tiyatrosu', 'Tepebaşı Komedi Tiyatrosu' Bunların dışında 'Ses Tiyatrosu' vardı. çeşitli operetler oynardı. Taksim'de 'Kristal' diye bir gazino. aslında müzikhol, daha çok komedi müzikaller oynar: Çok iyi hatırlıyorum, Boğaziçi Lisesi'ne geldiğimde, 'Alabanda Revüsü' oynanıyor; oynayanlar Safiye Ayla'yla, yanlış hatırlamıyorsam Tevfik Bilge, yahut Muammer Karaca! Revü ortalığı kırıp geçirmişti, öyle ki dönüş treninde, ben bile "Alabanda, Yaşasın Hayat" diye şarkılarını söylemiştim.

Hep bir kültür lafı dolaşır, Beyoğlu kültür merkezidir diye. O zaman Beyoğlu'nun kültür merkezi olduğu bence çok tartışma götürür. Beyoğlu'nda böyle. bol bol kitapçı, kütüphane falan yoktu. Bir Madam'ın dükkanı vardı ki, geceleri içerde millet kafayı çekerdi, ön tarafta Madam dergi satardı; yeni çıkmış kitapları, edebiyat

fötr şapka ve bıyık...

40'lı yıllarda, liseyi bitirmiş öğrencinin alamet-i farikası, fötr şapka giyebilmesi, bıyık bırakabilmesiydi, çünkü liselerde bu kesinlikle yasaktı. O yıl mezun olmuştum, Yüksekkaldırım'daki şapkacılardan bir fötr aldım, bıyık bıraktım; bu fotoğraf, Işık Lisesi'nde artık öğrenci değil, pansiyoner kaldığımız o sıra, henüz çıplak bir sırt olan Topağacı'nda çekilmişti.

dergilerini. Onun dışında, ben eski Beyoğlu'nda, Türkçe kitap satan kitabevi hatırlamıyorum. Peki, neden böyle bir laf geliyor? O zamanki sanatçıların bir kısmı, Beyoğlu'nda mekan tutuyorlar, eğlenmek için Beyoğlu'na düşüyorlar: Büyük bir kısmı, ya harpten önce Avrupa'ya gitmiş, Avrupa şehirlerini görmüş, orada nasıl sanatçıların bir araya geldiklerini saptamış, Türkiye'de bunu yapmaya heveslenmiş ki-

şiler: ya da sanatçılar toplumdan soyutlandıkları için. birbirleriyle bir yerde buluşmak ihtiyacını duyuyorlar; ya da sadece. kafa çekmek için! Böyle birkaç lokalde. sanatçıların gelip sohbet ettikleri biliniyor. Mesela ben. bugün bile hatırlıyorum. Tokatlıyan Oteli'nin lobisinde (şimdi orası. han) Yahya Kemal Bey'i gördüm. Abdülhak Şinasi Bey'i gördüm: edebiyat tartışmaları yapıyorlardı. Bunun gibi. sabahları. öğleye doğru: ve akşam üstleri. diğer bazıları. Nisuaz'da bir araya gelip söyleşirlerdi. Bu, 40'lı yılların başı. O yıllarda. çok tuhaftır, sanatçıların daha çok toplandıkları yer. Küllük Kahvesi. Küllük Kahvesi Beyazıt'ta. Çünkü Beyoğlu pahalı: sanatçıların. hele gençlerin, parası yok: Küllük Kahvesi, en ucuz yer. Beyoğlu'nu tabii bırakıyorlar. Hal böyle olunca, Beyoğlu'nun kültür merkezi olduğu söylenebilir mi? Beyoğlu'nda. mesela. bir tane resim galerisi yoktu: sonradan Fransızlar akıl etti: Fransız Konsolosluğu'nda. bir resim galerisi icat ettiler. Nice sonra. Adalet Cimcoz da. Asmalımescit'te bir sokağın içerisinde. Maya Galerisi diye. küçük bir galeri açmıştı: orada, toplanılırdı. Bir de Tünel'e yakın. Bedri Rahmi'nin atölyesi. millet orada kafa çekiyor. Ben 1948'de, ilk kitabımı yayınladım. Dağıtımını kendimiz yapıyorduk. Beyoğlu'nda üç-dört yere, beşer tane verdim. O beşer taneyi. bir yılda bitirdiler.

Hasılı, Beyoğlu'nda. öyle herkes sanat diye kırılmıyordu. Beyoğlu'nda daha çok kafa çekmek vardı. fuhuş vardı. Bunlar. ke-

sinlikle vardı ama. eğer tiyatroyu, sinemayı saymazsan, sanat yoktu: Ne resim, ne edebiyat. Bol bol edebiyatçı, bol bol ressam. Peki onlar, yalnız sanat mı konuşurlardı. O da, tartışmalı. Çünkü kafayı çektikten sonra, hele masalarda kadınlar olursa: iş çığrından çok kolay çıkabiliyor, başka taraflara çekilebiliyordu. Ben Beyoğlu'nun 40'lı yıllarda bile, çok seçkin bir sanat merkezi olduğu fikrine katılmıyorum.

İstanbul'da eskiden iki otel yuvası var: Biri Sirkeci, biri Tepebaşı! Anadolu

İzmir'de edebiyat matinesi

O kışı İzmir'de baba evinde geçiriyordum; şiir matinelerinin, çok moda olduğu yıllar; İzmir'deki gençler de heveslenmişler, böyle bir matine düzenlemişler; ben de çağrılıyım.

Resimde Berin Taşan solda, Necati Cumalı sağda görünüyor. o tarihte ikisi de İzmir'de oturuyorlardı.

iki genç şair

Can Yücel, İzmir'de askerdi, ben de tesadüf İzmir'deyim, ikimizi de bir şiir matinesine davet etmişler, orada buluşmuşuz, resim işte o buluşmanın fotoğrafı. Can'ı ve beni, Kemal Bilbaşar o sene elimizden tutup 'Demokrat İzmir'e götürmüş, gazetenin sahibi Adnan Düvenci'yle tanıştırmıştı. Halikarnas Balıkçısı, Naci Sadullah o gazetede yazıyordu. Biz de yazmaya başlamıştık. 'Demokrat İzmir' serüvenimin başlangıcı budur

müşterisi Sirkeci otellerine iner. onlar Beyoğlu otellerine gelmezler: ancak "hacıağa" olursa. yani çok zengin ve fuhuş yapmaya niyetli, ancak o zaman. o da çok ender! Buna mukabil, Anadolu'da bulunup da. aslında batılı kafada olan memurlar, onların çocukları Tepebaşı'ndaki otellerde kalıyorlar. Tepebaşı otellerinin: sonradan. gidip gördüğüm için söyleyebilirim. Marsilya ya da Lyon otellerinden. hiçbir farkı yoktu. Gerek bina olarak, gerek işletme biçimi olarak. çok benzi-

'matinelerin' altın çağı

'Şiir matineleri' yanılmıyorsa
tasaray Lisesi
başlamış, kısa
mıştı. Epeyce zaman
şagın edebiyatçıları,
larıyla dolaysız temas kurabilir
bu matinelerden birinde. İşt
buf'da kürsüye çıkmış, yanılmıyorsam
'Yağmur Kaçağı'nı okurken

yorlardı. Büyük kısmının sahipleri, ya da işletenleri gayri Müslimdi. Bu oteller ünlüydü. Bu oteller insana, Müslüman bir Türk şehrinde değil de kozmopolit bir liman şehrinde olduğu izlenimini rahatlıkla veriyordu. Çünkü her milletten işadamlarına, "artistlere" serüvencilere; çeşitli dil konuşan yolculara rastlayabilirdiniz. O zamanki yetişme tarzımıza bu oteller, eldiven gibi uygun geliyordu. Emperyal Oteli meşhurdur. Tepebaşı'ndaydı, şimdi yıkıldı. Ben orada demirlerdim. Artık lise bitmişti, gerçi Işık Lisesi'yle irtibatımız sürüyordu. Orada pansiyoner öğrenci olarak kalıyordum ama, artık büyüdüğüm için, param oldukça Emperyal Oteli'ne gidiyordum: 50'li yıllarda, ben orada; gece katiplerinin, "Ooo, Attila Bey mi?" diyerek, verimi ayırdıkları genç bir adamdım.

"Kurtlar Sofrası"nda bir otelden bahsederim: O "Royal"dir; Royal'di yazarken düşündüğüm. Alp Otel olarak da bilinirdi: ama tabelasına, "Ex-Royal" yazmışlardı, hâlâ Fransız hayranlığı! Her neyse, bu saydığım otellerde kaldım, otelde kalmayı seven bir adamım, hayatımda oteller büyük roller oynadı. "20 yaşımla 40 yaşım arasında, hayatımı yaşayacağım" demiştim ya, o hayat evlerden ziyade otellerde geçti, ama bu otellerde, Türk atmosferinin olmadığını, "Meserret"te kaldığım gece anladım. Sirkeci'deki Me-

serret Oteli'ne sırf nasıl bir yermiş diye gittim. Çok farklı. Anadolu otellerine benzeyen bir oteldi. Daha kapıdan girdiğin an. "Selamün Aleyküm" diye selam veren insanlara rastlarsın.

Ben o garip gececilerdenim. pek pek bir bardak içerim. ikinci bardağı içirtemezler. imkansızdır. Otururum orada. sohbet ederim. "Kurtlar Sofrası"nda. Beygir Kâzım'ın barını anlatıyorum: öyle elle tutulur tipler var ki. yaşamayan. birisi. onları yazamaz.

ver elini Paris!...

1949 sonbaharı. Galiba, Kasım. Ertesi sabah, Ankara'ya binip Marsilya'ya doğru yola çıkacağız; o akşam, Beyoğlu Balıkpazarı'ndaki ünlü Cumhuriyet meyhanesinde toplanıyoruz.

Solda ben, yanımda Mırç (Cahit Güçbilmez), onun yanında Raci Dinçer, onun yanında kardeşim Cengiz İlhan! Sağ baştakiyse, o yolculukta bize çok yardımcı olan Fikret Uray! Fikret, Yıldız Teknik Okulu'nda hocaydı, edebiyat meraklısı, çeviriler yapan bir dost.

Ben yaşadım, biliyorum, o insanları tanıdım: hepsi "alafranga"ydılar. Bunun altını çizelim. Beyoğlu'ndaki eğlence yerlerinde, "alafranga" bir orkestra olurdu, geleneksel olarak tango çalardı. Tango, Türkiye'de, hafif batı müziğinin yayılmasında önemli bir rol oynamıştır. Mesela Foxtrot, Rumba, vs. de çalınırdı, onlar tango kadar itibar görmemiştir. 40'lı 50'li yıllarda yeni dans türleri çıktı, tango gibi kabul edilmeleri kolay olmadı.

Öğrenciler önce yurtlarda, erkek erkeğe tango öğrenirler, sonra Beyoğlu'na çıkarlardı. Barlarda fiyatlar, yüksek oluyordu, o yüzden, önce ucuz meyhanelerde kafayı bulurlar, barlarda, bir bardak bira içerlerdi: bira, en ucuz içki. Bar kızlarının çıkmazı da, işte bu: onlara bolca içki ısmarlayan adamları sevmezler, sevdikleri talebeler ise, onlara içki ısmarlayamaz.

Oralarda tanıdığım kadınların büyük ekseriyeti, gayri Müslimdi. Allah için güzel kız çoktu, ama Rum, Ermeni vb... O zamanlar randevuevleri en saltanatlı dönemlerini yaşadılar: 30'lu, 40'lı, 50'li yıllarda. Bazı randevuevlerine, konağa girer gibi girerdiniz: Son derece güzel, dayalı döşeli yerler, çok hoş kızlar, kendilerine mahsus kibarlıkları! Siz'li konuşurlar ama, yanlış. Bunlar, Levanten etkileri. Bizdeki Levantenler Haçlı Seferleri'yle Türkiye'ye gelmiş Latinlerdir. Bunların eğitimleri, 18., 19. yüzyıllarda açılmış Katolik okullarında olmuştur: Bu yüzden de, bir kısmı İtalyanlığı benimsemiştir, bir kısım Fransızlığı! Fransızca eğitim gören,

Fransız gazeteleri okur, aklı Paris'tedir: Bir kısmı, İtalyancayı esas alır: İtalyanca bilir, İtalyan havalıdır ve isimleri İtalyandır. Bir laf var: Beyoğlu'nda Fransızca konuşulurdu diye: İşte oradan geliyor: Bu Fransız geçinen Levantenler, aralarında Fransızca konuşurlardı tahammül edilmez bir aksanla! Museviler üstelik İspanyol aksanıyla konuşurlar. Felaket bir şey! Dünyanın hiçbir yerinde, böyle Fransızca yoktur, o Fransızca burada geçerliydi. Yalnız, şunu da unutmaymız, Osmanlı bürokrat aristokrasisi çocuklarının büyük kısmı Fransa'da okuyor. Daha sonra, gelmişler; bizim yazarların "Monşerler" diye alay ettiği, bir tip türemiş. Bu tip her lafın arasına Fransızca sokuşturan züppe tipidir ki, şimdiki "entellerimizin" dinozorlarıdır. Belki de bazılarının "seçkin kültür" dedikleri onların kültürüydü. Şurası bir gerçek ki Baylan'a ilk girdiğimde hâlâ aperatif servisi yapılmaktaydı; yani Fransız usulü bir kafe, pastaneden çok. Adam Fransa'da yaşamış, İstanbul'a geliyor nereye gitsin? Baylan'a gidiyor. Markiz'e gidiyor. Lebon'a gidiyor. Orada istediği türden, istediği şeyleri buluyor. Garsonlarla Fransızca konuşuyor. O zaman orası "Fransız kültürünün yuvası" haline gelmiş oluyor. Şunu unutmayalım ki, İmparatorluğun son dönemlerinde yalnız levantenler değil, azınlıkların Fransız, İngiliz, Alman, İtalyan okullarında okuyanları da, Türkçe konuşmuyorlardı.

Bir de Beyoğlu'nda "sanat mabedi" pastaneler meselesi var. Bu da mübalağa ediliyor kanaatimce. Mesela Lebon'da uzun uzun sa-

nat konuşulduğunu sanmıyorum. Oraya daha ziyade madamlar, matmazeller kılık, kıyafet ve sevgili göstermeye giderlerdi. Tabii, hep şık kadınlar. Markiz, oraya nazaran daha "soğuk" bir yer, masası da az; çok kalabalık olmaz! Çok da pahalı. Oraya bazı yazarlar, sakin olduğu için gitmiştir. Diyelim ki, Haldun Taner veyahut Abdülhak Şinasi Bey, orada oturmuş, yazı yazmıştır. Bunun dışında, sanatçıların biriktikleri

İzmir'de bir zamanlar...

Ev ziyaretlerini sevmem, Samim Kocagöz çağırdığı zaman ne diyeceğimi bilememiştim, saygı duyduğum bir yazardı. Hüsamettin Bozok'un İzmir'e gelmesi dolayısıyla, evinde bir toplantı yapıyordu. O toplantı, edebiyatçılar arası ziyaretlerimin hem ilki oldu, hem sonu; hatırladığım kadarıyla, o sıralar 'Mavi Hareketi'nin en civcivli günleriydi, aramızda hep o konu tartışılmıştı.

Resimde soldan sağa doğru Samim Kocagöz, Necati Cumalı, Sabahattin Batur, Attila İlhan, Hüsamettin Bozok, Kemal Bilbaşar ve hanımlar görülüyor.

yerler belli. Birisi. Petrograd! Petrograd. sabaha kadar açık, içki servisi de, yemek servisi de yapılan bir yerdi. Beyaz Ruslar açtıkları için adı Petrograd, havası "Beyaz Rus" Ondan sonra, Nisuaz.. Nisuaz'a daha çok Edebiyat Fakültesinin profesörleri gelirler, içki içerler, edebiyat konuşurlardı. Yalnız onlar mı canım, kimler gelmiyor ki? Nisuaz, çok 'kullanışlı' bir yer: Sabahları, emekli büyükelçiler, eski banka müdürleri otururlar. ellerinde genellikle "ecnebi gazeteleri" Öğleye doğru onlar gider, sinema saatleri yakın olduğu için sessiz ve loş yer arayan bazı alafranga çiftler gelirdi. Akşam sanatçı takımı! Onlar da saat beşte gelir, içki saatine kadar kalır, içki saatinde ucuz meyhanelere giderlerdi. Gece, onbirden sonra. fahişelerin saati: Onların satışı yapılıyor! Böyle garip bir yer. Ama bu. 40'lı yıllardaki durumu. Nisuaz. biliyorsunuz "Nisli kız" demek! Bir de Parisienne vardı. Parisienne. şimdiki Beyoğlu Postanesi'nin yanıbaşındaydı. Onun da adı değişti. Hatay oldu. Oraya Celal Sılay giderdi. Ve onun çevresi... Elite Pastanesi, çok aşağıdaydı. Asmalımescit'te, bir sokağın içerisinde. Karanlık. pis, fakat alafranga havalı. Nasıl giderdik, tıkılırdık oraya? Olacak iş değil! Kötü bir sokağa bakıyor. önünde ferahlık yok, içerisi karanlık. Çokluk, kağıt oynarlardı. sanatçı arkadaşlarımız. Sanat çok konuşulmazdı. Mösyö Braun. -patronu- sıradan birisiydi. Madam Braun dolaşırdı ortalıkta. Orada daha ziyade Oktay Akbal. Salah Birsel. Fazıl Hüsnü Dağlarca. Sait Faik. Naim Tirali ve Sabahat-

tin Kudret'i görürdüm. Bunlar: önceki nesil, bize "çurçur" gibi bakarlardı. Ben oraya ilk defa armağan kazandıktan sonra gittim. Merak etmişler, nasıl bir adamı diye. Yani "marifetli fok" olarak gidiyorum.

Sonra biz Baylan'ı kurduk. Bunu, rahatlıkla söyleyebilirim: Daha doğrusu Baylan, pastane olarak vardı da, edebiyat mahfeli haline getiren benim. Bir gün Beyoğlu'nda Orhan Kemal'e rastladım, bir senaryo satmış; gönlü geniş bir adamdı rahmetli.. Dedi ki "Attila, seninle şu kahveye girip, burjuvalar gibi bir kahve içelim." Biz "burjuvalar gibi" girdik Baylan'a.. Gördüm ki fena bir kahve değil, fiyatları iyi: O zamanlar Vatan gazetesinde sinema eleştirmenliği yapıyorum. Sinema seanslarını beklerken oturulur, bir şeyler yenilir, içilir. Ondan sonra devam ettim oturmaya. Baylan, sonradan çok büyüdü: Önce şairler ve edebiyatçılar, (Maviciler) Baylan'a başladı. Yavaş yavaş tiyatrocular, karikatüristler, sinemacılar derken, Baylan, 50'li yılların sanat merkezine dönüştü. Öbürleri için bir şey söyleyemem ama, Baylan'da aramızda, çok ciddi sanat konularının konuşulduğu olmuştur. Ben o zamanlar, bir fikir ortaya atmıştım. Onun savaşını veriyordum. Bizden önceki edebiyat kuşağının, çok ciddi eleştirisini yapıyordum. Tabii bu, tartışmalara yol açıyordu. O yüzden gençler gelip, bana tartışmanın ideolojik gerekçelerini soruyorlardı. Kızlar da gelirdi: Baylan'ın en büyük özelliklerinden biri de bu. Orada kardeşim Çol-

pan'ın dışında, Demir'in (Özlü) kızkardeşleri, bir ara Fatma Girik, bir ara Sevda Ferdağ görünmüştü. Meşhur olmayan kızlar da gelirdi.

Bir de, şimdiki "entel" barların, ağababaları diyebileceğim barlar ki, en ilginci Yeşil Horoz, isminden de anlaşılacağı gibi. Bugünkülere modellik etmiştir. Küçükparmakkapı'daydı, sanıyorum. Kapıdan bodrum katma inerdik. Bir piyano, bir de şarkıcı olur, ama o gürültüde, şarkı gümbürtüye giderdi. Neticede herkes çok eğleniyordu, çok içki içiliyordu: Sinema artistleri, tiyatro artistleri, daha çok. İkinci tür barlar bunlar işte, gece ikide kapanırlardı. Bir de gece, dörtbuçuğa kadar açık olanlar vardı ki, bunların en ünlüsü Efendi'dir. Ben daha çok, bizim adi barlarla, Efendi türünden yerlere gidiyordum. O Yeşil Horoz'lara, sanatçı arkadaşlar olursa giderdim: Sadri, Çolpan, Fikret Hakan, Gani Turanlı vs. Tek başına gidecek oldum mu, öteki barlara gidiyordum. Çünkü küçük fahişeleri; sosyete fahişelerine ve entel fahişelere tercih ederdim. Daha dürüst olurlardı. Öbürleri oyuncu, adamı oynatır, iş de çıkmaz; beyhude para sarfedersin. Askerdeyim. Ankara'da muhabere okulunda okuyorum ama, İs-

'Mavi'ciler Bursa gezisinde...
Mavi dergisi ve o dergide yazan genç şair ve yazarlar kısa sürede o kadar büyük bir şöhret olmuşlardı ki, İstanbul'a civar şehirlerden onlara davetler gelmeye başladı. Resimde Bursa'dan gelen bir davete katılan Mavi'ciler görülüyor
Soldan itibaren Orhan Duru, Fikret Hakan, Attila İlhan, Asaf Çiğiltepe ve Ferid Edgü. Resimde görülmeyen Yılmaz Gruda, Ahmet Oktay, Demir Özlü de geziye katılmışlardı. Bu sanatçılara aynı zamanda, mekan tuttukları pastahane dolayısıyla Baylan'cılar da deniyordu.

tanbul gözümde tütüyor. bir fırsat oldu. geldim. Amerikan Kız Koleji'nde sevgilim var. Değişik bir kız. O gece onu Boğaz'dan aldım. Kolej'in duvarından atladı. Beyoğlu'na geldik. Bu söylediğim yerlerde dolaştık. Saat oldu iki. Sokakta kaldık. Okula götüremiyorum, o saatte. "Haydi seni Efendi'ye götüreyim" Efendi'ye girdik.

'Beyaz Güvercin'le İnci sinemasında

Askerde iken arasıra mektuplaştığımız, ünlü tiyatro oyuncusu Nedret Güvenç, askerlik dönüşü yakın dostum olmuştu; o yıllarda, oynadığı bir piyes dolayısıyla, Nedret'e, 'Beyaz Güvercin' adı takılmıştı. Bazı geceleri evinde buluşur, saatlerce konuşurduk; bazı geceler de, ya yürüyüşe çıkar, ya da sinemaya giderdik. Bu fotoğraf, İnci sinemasındaki bir Türk filminin galasında çekilmişti.

Kocaman iki mavi göz bana bakıyor. Ama birden netleştiremedi: çok sarhoş. "Korkunç" dedi. Nevin Seval. Nevin Seval tiyatronun ünlü yıldızlarından biri. Yanında taşralı birtakım adamlar. içki içiyor. Kalktı geldi. boynuma sarıldı. Şöyle bir hisse kapıldım: Nevin bana onu kurtarayım diye gelmişti. Sarılırken kızı gördü. Kız da çok genç. Nevin'de müthiş bir yaşlılık duygusu. "Tabii siz gençsiniz. Ben nineniz sayılırım" diye işi espriye döktü. Gitti, tekrar adamların yanına oturdu. Kafamı dağıldı. Durmadan Nevin'e bakıyorum. Nasıl buradan kurtarabilirim? Çok kötü bir gece! Nevin'in son zamanları. hali berbat! Neyse ki. çıkarken yanına gittim. adamlardan ayırıp arabaya bindirdim. Şoföre söyledim evine götürsün. şoför de tanıyor. ünlü bir yıldız. Dört buçukta orası da kapandı. Biz çıktık dışarı. Hava soğuk. "Gel seni mektebe götüreyim. diyorum. "Yok" diyor. "Ben şimdi mektebe gidemem, biraz zaman geçsin. Nereye gideceğiz? Tepebaşı'nda bir park, Dram Tiyatrosu'nun yanında; gittik, o parkta oturduk, sözde "aşk" yaşıyoruz. Soğuk. donuyorum, uykum geldi. Kıza söyleyemiyorum. Onu buraya getiren benim. Mektebe namusumla bırakmam lazım. Fakat o gece beni etkileyen, Nevin'dir. Nevin benim ilginç bir dostumdu...

La Bohéme

İlk gençliklerini ve çocukluklarını 30'lu yıllarda, özellikle de büyük şehirlerde geçirmiş olanların, "kadın" deyince kafalarında oluşan kavram ve görüntü: o dönemlerin gerek sineması, gerekse basını tarafından yaratılan "Divâ"lar olurdu. Yeni yetişenler ve yetişmiş olanlar, ister istemez tercihlerini onlara göre yaparlardı. İş o derece böyleydi ki, yalnız erkekler değil kadınlar da "Divâ"lara göre yönlendirilirlerdi.

Süper Star'ın nikâhı

Çolpan ile Sadri, 1959 yazında Beyoğlu Evlendirme Dairesi'nde evlendiler. Çolpan o tarihte 'Süper Star' sayılıyordu, 'Yalnızlar Rıhtımı' filmini henüz bitirmişti. Nikâh son derece kalabalık oldu. Resimde, tören bittikten sonra, benim Çolpan'ı ve Sadri'yi kutlayışım görülüyor. İkisi de heyecanlıydılar. Hemen arkamda sırasını bekleyen, ortak dostumuz, görüntü yönetmeni Gani Turanlı.

Öncüleri zannediyorum ki, Theda Bara'dır. Hatta "vamp" kelimesi, Bara için icat edilmiştir. Biliyorsunuz "vamp" vampirden gelir. Theda Bara görüntü olarak öyle bir kadındı: hiç gülmeyen, dudakları kanlı kırmızı, yüzü bembeyaz pudralı, saçları kırkmalı kesilmiş! İlk vamp tipi budur. Hemen arkasından Greta Garbolar, Marlene Dietrichler geliyor. Onlar da büyük "Divâ"lar. Bu kadınların büyük özelliği şimdikilerin aksine yaklaşılamazlıklarıydı. O kadınlara yaklaşılamaz. İmkansızdır. Onlar, orada bir yerlerdedir. İsterse seni çağırır, yokederler. İstemezlerse eteklerinde dolanırsın.

nikâh sonrası aile fotoğrafı

Ailecek nikâhta bulunmayı görev saymıştık. Babamın ve annemin bu maksatla İzmir'den İstanbul'a gelmiş olduklarını hatırlıyorum.

Nikâh bittikten sonra, böyle bir fotoğraf çekilmesini yanılmıyorsam annem istemişti, o kalabalıkta babamı bulamadık, netice yeni evlilerle ben ve annem bir araya gelerek klasik pozu verdik.

Böyle bir etki altında yetişen erkeklerin kadına bakışı "hasta Çünkü; bu kadınları gerçek hayatın içerisinde bulabilmek çok zor. Onlara benzemeye çalışanları arıyorlar... Bunlar. ancak çok varlıklı kadınlar olabilir. O kadar makyaj. o kadar saç bakımı! Pahalı şeyler. Buna rağmen. neslimin birçok erkeğinde (ama 'şehirli' kaydını koymam gerekiyor. kırsal kesim pek farkında değildi olayın) bir prototip kafaya yerleşmiştir.

Böyle bir hareket noktasından yola çıkınca. erkekler. çevrelerinde bu tipler az olacağı için, ister istemez ülkelerinin sahne-sinema hayatlarındaki yansımalarına yönelirler. Bu yansımalar da çoktur hani, dünya sinemasında. Marlene Dietrich'e benzer 10 isim sayılabilir. Amerika'da Caroll Lombard. Avrupa'da İsa Miranda vb. Dietrich'in versiyonları. Bizde Cahide ama. o daha çok "Blue Angel"daki Marlene Dietrich'e benziyor. Daha toplu o.

Nevin Seval diye bir hayal...

Nevin Seval, o yılların en ilginç kadınlarındandı. Daha İzmir'deyken, gördüğüm bazı filmlerde, egzotik güzelliği dikkatimi çekmişti. İstanbul hayatımda, onunla aramızda bandiyse sırdaş bir dostluk oluştu. Nevin bir star olabilecek özelliklere sahipti, ayrıca çok da bir oyuncuydu hayatı savruk düzensizdi, neyi tam olarak istediğini de bilmiyor gibiydi.

1950'lere doğru. "Divâ" etkisi hâlâ sürüyordu. Ben o dönemde iki kadını merak ediyorum. Bunlardan bir tanesi. Cahide -ki Cahide'yi herkes merak ediyordu. "Bataklı Damın Kızı Aysel"den itibaren hepimizi etkilemişti. Öbürü. yalnız beni ilgilendiriyordu sanıyorum. Çünkü öyle star şöhreti filan

yoktu: Nevin Seval...

Nevin beni niye etkilemişti? Bir Türk filmi seyrediyordum Karşıyaka'da. Muhsin Ertuğrul çevirmiş. "Kahveci Güzeli" Münir Nurettin oynuyor. Şarkılar, türküler, çeşitli tipler! Bir de Çin güzeli göründü: İşte Nevin Seval oydu. Öyle değişik bir makyajla çıkmıştı ki, "kim bu diye" çok şaşırdım. Jenerikten anlaşılmıyor: ne dergilerde resmini görebiliyorum, ne de hakkında bilgi edinebiliyorum. Çünkü star değil! Ancak İstanbul'a gelince farkettim ki, Nevin Seval bir tiyatro oyuncusu.

Sonra bir piyeste: Marie Stuart'ta. Cahide'yi seyretmeye gittik. Son derece nankör bir rol verilmiş Nevin'e: Kraliçe Elizabeth. O meşhur

Çolpan adında yeni bir yıldız doğuyor
Çolpan, Güzel Sanatlar Akademisi'ne gelince, Şişli'de Bahçeler Sokağı'ndaki evde, ağabey kardeş birlikte oturmaya başlamıştık. Ona hem İstanbul'u, hem de sanat çevresini tanıtmaya çalışıyordum. Akademi'nin tiyatro kolu olarak verdikleri 'Antigone' temsili, kardeşimi birden ön plana çıkardı, tiyatrolardan ve filmcilerden teklifler yağdı.
Bu fotoğraf, o yıllarda çekilmiş bir resmi, henüz çok genç ama önü adamakıllı açık.

Elizabeth: hain, zalim. Marie Stuart'ı Cahide oynuyor. Elizabeth, Marie Stuart'ın kafasını kestiriyor. Piyes bitti, perde kapandı. Selam için açılınca, sahnede Nevin vardı. Kimse alkışlamadı. O kadar iyi oynamıştı ki, herkes nefret ediyor. Seyirci birkaç saniye sonra uyandı. Bunu hiç unutamam.

Sonra Nevin Seval birden kayboldu. Bir adama aşık olmuş diye duyduk. Onunla evlenmiş, her şeyi bırakıp çekilmiş; zengin bir ailenin oğluymuş. Aradan seneler geçti. Bir "kara haber": Nevin Seval'in evlendiği adam ölüvermiş! Nevin Seval mahvolmuş, perişan haldeymiş! Arkasından "Nevin Seval yeniden tiyatroya başlayacakmış" diye haberler çıkıyor.

Yanlış hatırlamıyorsam, Küçük Sahne'de "Çayhane"yle yeniden başladı. Şimdi bakın kader ağlarını nasıl örüyor? Küçük Sahne'de kızkardeşim Çolpan var. Bunlar hep birlikte İzmir'e turneye geldiler. O sıralar ben İzmir'deyim. Onlar otelde kalıyorlar. Babam dedi ki: "Çolpan'ın otelde kalması saçma. Gelsin evde kalsın." İyi ama oyun çok geç bitiyor. Babam, "sen gider alırsın" dedi. Ben kalkıp gidiyorum, Fuar'dan Çolpan'ı alıyorum. Bir gece Çolpan "Nevin hanım seni görmek istiyor" dedi. Çolpan'a hiçbir şey söylemedim ama elim ayağım titriyordu. Nevin, tasarladığımın tam zıddı bir kadın.

Ben bütün "divâ"lar gibi az konuşur, bakışlarıyla hükmeder bir

kadın düşünüyordum. Halbuki çok hareketli, çok hızlı konuşan, çok zeki olduğu hemen anlaşılan bir kadın. Söylediği de şu: "Bu akşam benim yaşgünüm. Parti gibi bir şey yapacağız. Çolpan'ı geç alabilir misin?" Ben de "tabii" dedim. İlk karşılaşma böyle.

Daha sonra onlar gittiler. Ben de Fuar'da dolaştım. Fakat çiçek gönderdim. Sonradan öğrendim ki bundan çok etkilenmiş.

Şimdi çok samimi olarak itiraf etmeliyim ki, Nevin Seval'le aramda bir şey olacak diye aklıma hiçbir ihtimal gelmiyor. Gerçekten de olmamıştır.

Benim için ulaşılmazlığını koruyor ama, sadece onun çevresinde olmak bile bana yetiyor. Başka bir şey beklemiyorum. Fakat Çolpan'a demiş ki: "Senin ağabeyin çok korkunç." Daha sonra benim adım "Korkunç" kaldı. O, "Korkunç"u beğendiği şeylere söylüyor.

Ve bunun verdiği cesaretle, Çolpan'ı almaya gittiğimde, Nevin'le konuşmaya başladım. Azar azar konuşuyoruz. Küçük şeyler! Ama aramızda bir sıcaklık, bir yakınlık. Tabir caizse, kan gruplarımız tuttu. Bir gece, temsilden sonra ben Nevin'i alıp Kordon'a yemeğe götürdüm. Onu çok net hatırlıyorum; Fuar'ın 9 Eylül kapısından çıktık, faytona binmek istiyordu. Bir fayton çağırdık. Kolundan tuttum, faytona bindirdim Sahile gittik, tenha bir lokanta bulduk. Orada bir-iki saat konuştuk. Bu bizi birbirimize

kaptanın objektifi

Çolpan İzmir yolcusu..

Bahçeler Sokağı'ndaki evimizden, yaz tatili dolayısıyla, vapurla İzmir'e dönüyoruz. O yıllarda henüz İzmir'le İstanbul arasında yolcu vapurları işliyordu. Ben de denizle seyahati çok sevdiğim için, Çolpan'ın gönlünü etmiş, onu bu yolculuğa çıkarmıştım. Yol boyunca, bir sürü resmini çektim. Bu o resimlerden sadece biri.

yakınlaştırdı. Bu yakınlıkta aşk ilişkisi yoktur. Ben bazı şeyleri (Nevin'in merak ettiği şeyleri) bilen adam konumuna geçtim. Sonra bir kere Göl Gazinosu'na götürdüm onu. Oradan şu sahneyi hatırlıyorum: benim arkam sahneye dönük, onun yüzü sahneyi görüyor. Sahnede bir takım atraksiyonlar oluyordu. Nevin'in gözü arada oraya takılıyordu. Bana dedi ki: "Sen ne tuhaf adamsın. Sahneyle hiç ilgilenmiyorsun. Ben de arkada olanları söyledim ona: "şimdi böyle yapıyorlar, şimdi şöyle yapıyorlar" diye. "Korkunç" dedi. "Sen nerden biliyorsun bunları?" "Dünyanın bütün gece kulüplerinde durum aynıdır" dedim. "Hiç değişmez." Bunlar ona ilginç geliyordu. Yani, başka insanların çok kolay kapılacağı şeyleri, benim hiç umursamayıp da; başka insanların farkında bile olamadığı bazı şeylerin üzerinde duruşum.

Unutulmaz bir dost: Altan Karındaş

Beyoğlu'ndaki bohem hayatımız sırasında, o yılların gözde sinema ve tiyatro oyuncularından, Altan Karındaş'la da sıkıfıkı olmuştuk: bazen çok kötümser, bazen çılgınca neş'eli bir kızdı; beraber geçmiş çok güzel günlerimiz, çok güzel gecelerimiz olmuştur

O zamanlar ben ikinci Fransa seferinden dönmüştüm. Başımdan Margot olayı geçmiş. 53-54 yılları falan. Görmüş geçirmiş. bazı maceralar yaşamış bir adam durumundayım. "Sisler Bulvarı" şairiyim. Öyle tanımıyorum. kitap çıkmış. sükse yapmış falan. Nevin tabii benden yaşlıydı. 1920 doğumluydu sanıyorum. Ama o dönemde de vücudu son derece düzgün. yalnız yüzü biraz yıpranmış. Fakat gözler hâlâ. inanılmaz güzeldi.

Nevin aslında bir klüttür. Şöyle bir kült: Hiçbir zaman star olamadı. Fakat Beyoğlu'ndaki yazar-çizer çevresinde Nevin'e aşık ya da hayran olmayan yok gibi bir şeydi. Çünkü Nevin Seval. o dönemde. hiçbir kadının cesaret edemeyeceği şeyleri rahat-

lıkla yapıyordu. "Haydi bir yerde kafaları çekelim... Haydi Nevin gidiyoruz... Nevin hemen kabul ederdi. Rahattı. Bütün engelleri yıkıyordu. Bir gün ona sormuştum. "O. Kahveci Güzeli filminde niye oynadın? Küçücük bir roldü. Verdiği cevap düşündürücüdür: "Korkunç, ben o rolü hatırlamıyorum bile. Paraya o kadar ihtiyacım vardı ki, ne dedilerse oynadım. Yani hayatını kesinlikle kontrol etmiyordu. Belki evlenmesi bunu sağlamak içindi. Bir ara kötü durumlara da düşmüş, ama o sıralar ben, İstanbul'da yoktum. Askerdeydim.

Nevin, garip bir ateşti, bir alev: pırıl pırıl, yanıp kendi kendini tüketir cinsten. Çok değişik. O hiç "Divâ" değildi ama, "Divâ" gibi yaşamak istedi. Belki de dramı buydu.

Uyuşturucu, ağrı dindirici iğne alışkanlığı varmış. Farkına vardığım anda notunu kırdım. Yani insan olarak gözümden bir-iki derece düştü. Ben bazı konularda gaddarımdır. Yargılarım. Bence bir aydının, sanatçının önce kendi hayatının bir estetiğe uygun olması lazım. Kendi hayatına çeki-düzen verememiş bir adamın, bir sanat eserine çeki-düzen verebileceğine pek aklım kesmiyor.

Bir de şu var: Bir çok arkadaşımın, bir çok kişinin aşık olduğu, peşine düştüğü bir kadınla: bir yere oturup, aşkın dışında dostluk edebilmek, harika bir duygu.

Bizim Türk sineması, Türk tiyatrosu da, erkeklerin alıştığı tip-

lerden yıldız yapar. O tipin dışındaki kadınlar istedikleri kadar iyi oyuncu olsunlar, yıldızlığa ulaşamazlar. Böyle kadınlardan, yalnızca iki kişi tanıyorum, yıldızlığa ulaşmış. Birisi Çolpan'dır, birisi de Filiz! Bunlar, bizim alıştığımız star geleneğinin dışındadır. Buna rağmen star olmuştur ikisi de!

50'li yıllarda İstanbul'un atmosferi değişmeye başladı. O zamana kadar, önemli çizgilerini muhafaza ediyordu. 50'lerden sonra mahiyeti değişti. 50'li yıllar, Demokrat Parti iktidarı yıllarıdır. Büyük bir hareket yaşandı: Anadolu'ya yollar açıldı, şehir göçleri hızlandı; "birinci" derecede göç alanı, İstanbul oldu. Demokrat Parti'nin iktidara gelişi, serbest ticaret dönemine dönüş, devletçiliğin küçümsenmesi, yolların açılması, Anadolu pazarını hareketlendirdi. İş adamları Anadolu'yu keşfettiler. Harp içindeki karaborsa zenginleri, yatırım yapmaya başladılar. Dışarıyla ilişkiler gelişti. Bütün bunlar, İstanbul'a müthiş bir faaliyet getirdi. Bu da tabii eğlence hayatına yansıdı. 50'li yılların ilk yarısından itibaren, Beyoğlu; yazın da Boğaz eğlence atmosferinin merkezi oldu.

O zamanlar, tam da benim amatör yazarlıktan, profesyonel yazarlığa, ga-

Gümüldür Plajı'ndan bir yaz hatırası

Son Avrupa yolculuğumdan dönmüş, İzmir'de gazetecilik yapıyorum, evlenmişim, o yıllarda Sadri Alışık, sahneye çıkıyor, hemen her yıl Fuar zamanı İzmir'e geliyordu; tabii, Çolpan da beraber.

Biz, Biket'le o günlerde, İzmir civarındaki tatil köylerinden birisinde olurduk, onlar da boş günlerinde çıkar gelirlerdi. O yaz Gümüldür'de Paşa Motel'deydik, çıkageldiler. Resmi, o zaman evli olduğumuz Biket İlhan çekti.

zeteciliğe ve sinema çevresine geçtiğim zamanlar.

Bir taraftan basma, bir taraftan sinemaya, giriyorum. Bu arada, Beyoğlu dünyasına da! Aynı yıllarda, Çolpan, İstanbul'a gelmişti. Akademi'de resim okuyor. Başarılı bir öğrenci. Okulda tiyatro kolu kurmuşlar. Antigone'yi sahneye koyacaklar. Antigone'yi kim oynar diye araştırılıyor: Çolpan'ı düşünmüşler. "Ağabey, bana Antigone'yi oynatmak istiyorlar. Ne yapayım?" diye sordu. "Oyna ne olacak?" dedim. O zaman Akademi'nin çok güzel bir konumu var, Türkiye'nin en avant-garde okulu.

Temsil verildi. Basından kişileri de çağırmışlar. Ertesi gün. gazetelerin baş sahifesinde, Çolpan'ın resmi ve haber: "Akademi'den çok başarılı bir temsil! Antigone oynandı." Dur bakalım, neler oluyor demeye kalmadı, Münir Özkul'un beni aradığını duydum. Münir, o zamanlar Küçük Sahne'nin en önde adamlarından. Bana "Çolpan'ı bizim tiyatroya aldım" dedi. "Vallahi" dedim. "Benim için sakınca yok, bir de babama sorayım." Biliyorum babam liberal bir adam ama, İzmir Vali Muavini'ydi belki bir terslik olur. İzmir'e gidip babamla konuştum. Anlattım, dinledi. "Becerebilir mi?" dedi. "Tahmin ediyorum, becerir" dedim. "Tamam" dedi.

Çolpan'm Küçük Sahne'ye girmesi demek, benim tiyatro ile temasım demek. Münir Özkul'u tanıdım, Şükran Güngör'ü tanıdım. Kamran Yüce zaten arkadaşım, şiir yazdığı için. Sadri de, orada

oyuncuydu. Sadri'yle Çolpan çok iyi arkadaşlar: ama aralarında. hiçbir gönül ilişkisi yok! Henüz.

Çolpan birkaç temsilde oynadı. Turneye filan çıktı. Derken başka bir şey: O zamanın meşhur rejisörlerinden biri: Şakir Sırmalı! Bana dediler ki. "Şakir Bey seni arıyor." Konuştuk. Bir film çekmeye karar vermiş. Çolpan'ı oynatmak istiyor. "Acaba olur mu?" Şakir. diğer rejisörlerden farklı. iyilerden: daha entelektüel. daha ciddi. Fakat seçtiği konu inanılmaz bir şey. Türkiye adaptasyonunu çekecek. "Kamelyalı Kadın"ın. Düşündüm taşındım. Çolpan role çok genç düşüyor. Oturduk Çolpan'la. konuştuk. Çolpan "Evet" dedi. Böylece sinemaya başlamış oldu.

Dayı ile yeğeni

Çolpan'lar İzmir'e geldikleri vakit, o tarihte henüz pek küçük olan Kerem'i (Alışık) annemin yanında bırakırlardı. Kerem, kıvırcık saçlı, çok sevimli bir çocuktu; aramız çok iyiydi, sık sık beraber oyunlar icat edip oynardık.

Bu resim, Zübeydehanım Caddesi'ndeki sakız biçimi evimizin avlusunda çekilmişti.

Lütfü Akad'la film çekti. Asıl ününü, Atıf Yılmaz'la çektiği, "Bir Şoförün Gizli Defteri"nde sağladı: bir genelev kadınını canlandırıyordu. Ondan sonra yıldız oldu, kapışıyorlar. Bir sürü teklif. Bu olaylar olurken, İpek Film ki her zaman film çekmez, başındaki zat İhsan İpekçi -İsmail Cem'in babası- bir film çekmeye karar veriyor: "Zümrüt" Senaryoyu Sadık Şendil yazmış. Araştırıyorlar. Kim oynar oradaki kadını? Çolpan oynar diyorlar.

Hiç unutmuyorum, Baylan'dayım. Çolpan geldi. Herkes Çolpan'a bakıyor. Konuşuyoruz. "Ağabey, bana başrolü verdiler. İhsan İpekçi, çok kaliteli bir film olsun istiyor. Ne dersin?" Çolpan'a, "bu çok güzel bir şey, ama rejisörü sen tayin et. Sadık bey yazmış senaryoyu: İhsan Koza diye bir adamın romanından! İhsan Koza'yı biliyoruz harc-ı alem romanlar yazıyor. Bundan çok iyi şeyler çıkacağa benzemez! Sen Lütfü Akad'la çalıştın. Atıf Yılmaz'la çalıştın. Ona göre birini iste, filmi kurtarsın!" dedim.

O gitmiş, "Lütfü Bey'le çalışmak istiyorum" demiş. Çalışmaya başladılar. Lütfü Bey senaryoya el koydu. O sırada Çolpan Şişli'de Akademiden tanıdığı bir arkadaşının -düşünün bir star- evinde pansiyoner kalıyor. Son derece nezih bir aile, derlitoplu bir ev! Bir gün oradayım. Filın için çalışma olacak. İhsan Bey çok kibar bir adam, almaya gelmiş Çolpan'ı. O arkadaşın annesi, İhsan Bey'i buyur etti. Tanıştık. Oturuldu, konuşuldu. Nazım Hikmet onlarda

çalışmıştı: Cezaevinden çıktıktan sonra da, hapishanedeyken de! "Biliyoruz" dedim. "Size müteşekkiriz. Arkasından "Peki" dedi. "Zümrüt'ü nasıl buluyorsunuz?" "Kötü" dedim. "Berbat bir senaryo. Romanı da beş para etmez" "Ya, öyle mi?" dedi. "Peki, bundan sonraki senaryolarda bize yardımcı olur musunuz?" Böylelikle Türk sinemasından teklif almış oldum, hem de yaptığım kabalık sayesinde! Çünkü İhsan Koza, bizim İhsan Bey'miş!

'Yalnızlar Rıhtımı' çekilirken...

Yalnızlar Rıhtımı çekilirken, filmin yapımcısı İhsan İpekçi, sık sık bizi alır Boğaz'da gezmeye götürürdü. Bir keresinde, Taşlık'daki Türk Kahvesi'ne çağrıldık, meğerse MGM'in Avrupa temsilcisi, İpek Filmi ziyarete gelmiş, İhsan bey onu ağırlıyormuş! Fotoğraf o gece çekilmişti. Soldan başlayarak Kâmran Yüce, Melahat İçli, MGM temsilcisi, Çolpan İlhan, Attila Ilhan, Sadri Alışık, Ihsan İpekçi (İsmail Cem'in babası).

Böyle bir gaf olamaz. Her şey, apaçık meydanda, hiç göremiyorum. Ben adamı ayaküstü astım. "Çok kötü bir roman" dedim. "Bunlara, niye bu kadar çok para harcıyorsunuz" diye atıp tuttum. O da büyük bir nezaketle, "Siz bunun daha iyisini yazın" dedi. Ben henüz farkında değilim, olayın üstünde durmadım.

İhsan Bey, ikide bir Çolpan'a "Attila Bey'i göremiyorum. Senaryo ne oldu?" diye soruyormuş. Sonra "resmen" çağırdılar. İpek Filmin, Yeni Melek sinemasındaki yerine gittim. Orada tekrar buluştuk. İlle de senaryo, diyor. İşte oturdum Yalnızlar Rıhtımı'nın senaryosunu yazdım, bitirdim.

Sadri'yle Çolpan "Zümrüt" filmi sırasında yakınlaştılar. Sadri ya boşanmıştı ya da boşanacaktı, öyle bir şey. Doğrusu, yakınlaştıklarını önce hissedemedim. Yalnız, "Yalnızlar Rıhtımı" çekilirken, Çolpan başrol için "Sadri olabilir" dedi. Sadri'nin sinema kariyeri fazla. Uzun, çok uzun zaman, Türk sinemasının "kötü adam"ı oldu: Oysa jön olarak başlamıştı; Oya Sensev, ilk jön kızlardan biriydi; onunla ilk filmde "çift" olarak lanse edildi, sonra ne olduysa, döndü bir şeyler, Sadri hep kötü adamı oynuyor.

İlk ve son fotoğraf..

Asım'ı (Bezirci) 1950'de TSP'nin orga- 'Gerçek' gazetesinde tanımıştım, dost olduk, fikirlerimizin çatıştığı sert günlerde bile bu dostluğumuz asla bozulmadı.

1968'de İzmir'deyim, evlenmişim; Asım'dan bir mektup, vapurla Bodrum'a geçecekmiş, İzmir'de buluşalım istiyormuş! Buluştuk: onu ve eşini gemiden alıp Karşıyaka'ya evime götürdüm, o günü başbaşa geçirdik, eski günleri andık. Fotoğrafı evde yanılmıyorsam Asım'ın eşi çekmişti.

"Zümrüt"te rol vermişler. Fikret Hakan'ın rakibi. Arkasından İpek Film prodüksiyonu "Yalnızlar Rıhtımı" orada 'starlık konusu' gündeme geliyor. Bana "olur mu olmaz mı" diye soruldu. Sadri'nin sanatını biliyorum. Nasıl olsa oynar. Bir denizciyi oynayacak. Kaptan rolü. Bir de öğrendim ki. Sadri'nin babası kaptan. Neticede başrolleri Sadri Alışık ile Çolpan İlhan oynadılar.

O filmin vesilesiyle biraraya gelip. çok eğlendik. Çünkü İhsan bey, inanılmaz bir adamdı. Mesela: Yalnızlar Rıhtımı'na yer bakmak için çok dolaşıyorduk. Arabanın içine doluşuyoruz. Çolpan. Sadri, ben, Altan Karındaş, Kamran Yüce, Gani Turanlı. Hep birlikte yer bakıyoruz. Sonra bir Boğaz gazinosunda yeniliyor. içiliyor.

Bir keresinde, cümbür cemaat oturuluyor. Uzun bir masa. Sohban (Koloğlu) dedi ki: "Rakıyı böyle içmek marifettir." Uzun bardak, rakı ağzına kadar dolu. Dişleriyle tuttu bardağı... ağzına dikti, hıkır hıkır hepsini içti. Ondan sonra, başta Sadri, bütün sofra öyle içmeye kalktı.

Bir başka seferde, Lütfü bey gibi çok ciddi, ağırbaşlı, kontrolünü hiç kaybetmeyen bir adam, aldı meyva tabağını denize attı. İşte öyle bir hava: tatlı, hafif bohem! Sinema ve eğlence ortamında Sadri'yle Çolpan'ın ilişkileri ciddileşti. Sadri evlenmek istediğini söylüyor. Karısından ayrılmış, Divan Oteli'nde bir daire tutmuş. Orada kalıyor. Çolpan annemle, babamla konuştu. Bana sordular:

III

"Vallahi, sanat çevresinin en ev erkeği odur. Nereden bakarsan bak, Sadri'nin çapkınlığı yoktur. Öyle bir tip değildir."

Güzel bir yaz günüydü. Beyoğlu Evlendirme Dairesi, o zaman Tünel'de. İnanılmaz bir kalabalık, curcuna! İhsan Bey şahitlerden biri. Bunları evlendirdik. Selbaşı Sokağı'nda, Harbiye'de çok da büyük olmayan bir dairede oturuyorlar. Ben de Ihlamur'da yarı garsoniyer, yarı stüdyo bir yerde oturuyorum. En kral arkadaşım Gani Turanlı. Kendi arabası var, siyah bir Citroen. Gelir klakson yapar, inerim. Emirgan'a gider, çay içeriz. Ne filmlerin senaryosunu kurar, ne filmler çekeriz. Işık şurdan gelir, objektif şu! Adam döner, yüzünün yarısı karanlık, yarısı aydınlık. Ne numaralar! Hayaller içindeyiz işte!

Altmış yılının, zannederim haziran ayının beşinde, Kerem doğdu. Bir ad arıyorlardı. Birkaç ad verdim. Kerem'i seçtiler. Evi değiştirmişlerdi. Selbaşı Sokağı'ndan Abide-i Hürriyet Caddesi'nde, daha geniş bir apartmana geçtiler. Ben o sıralar, Yeşilçam'a iyice bulaşmışım. 10-15 filme senaristlik yaptım. Bunlar iyi kötü çekildi. Birbiri ardına, senaryo yazıyorum. Gazetecilikten koptum, edebiyattan koptum.

Yalnız Baylan sohbetleri sürüyor. Saat 5 ile 7 arası, Beyoğlu'ndayım. Sinemacılar da Baylan'a gelmeye başladılar. Gel gör ki, ben Yeşilçam'dan usandım. Çünkü bu işe -Metin Erksan, Halit

Refiğ, Tarık Dursun'la birlikte- Yeşilçam sinemasına kaliteli şeyler getirelim diye girmiştim. İyi bir şeyler yapalım dedik. Nitekim ben, "Yalnızlar Rıhtımı"nı yazdığım zaman, Tarık Dursun "Düşman Yolları Kesti"yi yazdı. Yeşilçam'a taze bir kan vermeye çalıştık, fakat olmadı: filmlerden hiçbiri iş yapmadı. Sonradan düşündüm ki, para kazanmak için Bülent Oran'ın yaptığı gibi durmadan senaryo yazmak lazım. O duruma düşmek istemiyorum.

Ani bir kararla tekrar Paris'e gittim. Hulki Saner'le Sadri bu arada "Turist Ömer" tipini yaratmışlar. Ben Paris'teydim o zamanlar. Çolpan İlhan sine-

'oyuncu' ile 'şair'...

Askerden İstanbul'a döndüğüm günler, senaryo yazarlığı serüvenim başlamış, 'Yalnızlar Rıhtımı' çekildi çekilecek! O sırada Nedret (Güvenç) Cyrona de Bergerac'daki Roxane rolünü Tepebaşı Tiyatrosu'nda başarıyla oynuyordu: arada buluşur, piyes ve rol üzerinde tartışırdık. Fotoğraf, onunla röportaja gelen bir gazeteci tarafından çekilmişti sanıyorum.

mayı bırakırken Sadri Alışık yıldızlaşıyor.

Tabii evlilik etkiledi. Çolpan hamileydi. Hatta hamileyken Turgut Demirağ'ın bir filminde oynamıştı. Sonra, yavaş yavaş sinemayı bıraktı. Kerem doğmuştu. Evde bakıcı var ama, Çolpan titiz, kendi bakmayı istiyor. Sadri'nin kariyeri için çalışmaya başladı.

Bir de şu var. Çolpan stardı. Ama ona devamlı hafif kadın rolleri getiriyorlardı. Bizim sinemamızda vamp rolleri oynatırlar, batılı tipteki kadınlara. Halbuki vamp oynamak istemiyordu Çolpan. İstediği roller gelmeyince sinemadan soğumuş. Ben o dönem yoktum. Döndüğümde Sadri süper star olmuştu Turist Ömer'le!

"Turist Ömer" aslında önemlidir. Bizdeki lumpen sinemanın (Arabesk'in) kökenlerini, orada aramak lazım. Taşradan gelip şehirli olamayan, köylü de kalamayan, "Ah! Yandım ağbi" tipi oradan başlar. Halk, hemen özdeşleşti o tiple. Kendini buldu. Sadri de, on tane kadar çekti sanıyorum.

Metin Erksan çok yakın arkadaşımdır, dostluğumuz hiç bozulmadı. O tarihte, alır başımızı Kireçburnu'na, Tarabya'ya gider; o senelerin tenha, daha yeşil, daha çok mavi Boğaziçi'nde, saatlerce yürürdük. Ya da, Taksim'de İnönü Gezisi'ndaki çay bahçesinde karşılıklı otururduk.

Çay bahçesi deyince, sakın aklınıza sonradan her tarafta gördüğümüz semaverli alaturka çay bahçeleri gelmesin. Taksim'deki

bahçe, daha çok Orta Avrupa'da görülen kır kahvelerine benzerdi: orkestra, klasik hafif müzik parçaları, -bu arada çigan- çalar; zaten viyolonist Lily'nin gördüğü rağbetin asıl sebebini teşkil ederdi. Çevre masalarda, japone kollu emprime elbiseleriyle Beyoğlu'nun 'madamları' pastalarını yer, çaylarını içerlerdi. Biz, bilinmez hangi gerçekçi filmin çekim planını tasarlar, ya da inanılmaz serüven filmlerinin, zor sahnelerini gözden geçirirdik.

Bir şeyi hiç unutmam. Çetin Karamanbey'in (Metin'in ağabeyi) orada Metin Erksan'la oturuyoruz. İçeriye sempatik, kıvırcık saçlı bir çocuk geldi. Çetin tanıştırdı. Yetenekli bir arkadaş diye. O sempatik çocuk, çantasından iki kitap çıkardı, imzaladı bize verdi: Bumin Gaffar Güney. Yani Fikret Hakan. O zaman çok genç. Hikaye yazarı. Bir filmde oynamış. "Köprüaltı Çocukları." Oradan aldığı parayla hikayelerini bastırmış. Çetin, benim için yazar falan deyince, oradan başladı dostluğumuz. Fikret'in en önemli rolü, yani onu yıldızlığa çıkartan rolü; Metin'in çektiği, senaryosuna benim de yardımcı olduğum "Cingöz Recai" filmindeki rolüdür. Metin'le Fikret'i seçtik, o çocuk iyidir, yakışıklıdır falan diye. Başrolde Turhan Seyfioğlu oynuyordu. Fikret ikinci rolde gibiydi. Ama o kadar başarılıydı ki, ondan sonra onu yıldız olarak seyrettik.

50'li yıllar benim amatörlükten profesyonelliğe geçtiğim yıllardır. Mesela ilk olarak, profesyonel gazeteciliğe 1950'de başladım. Türkiye Sosyalist Partisi, Vakit Yurdu'nda 'Gerçek' diye günlük bir gazete çıkarıyordu. İnanılmayacak kadar küçük paralara, inanılmayacak kadar güç şartlar altında, orada gazetecilik yaptım: Edebiyat sayfası düzenlemekten tutun da, Adliye'de, Polis'te haber kovalamaya kadar. Sevimli, karınca gibi çalışkan Asım Bezirci'yle...

'Solcu' diye mimlenmişiz, Babıali gazeteleri 'solcular'dan fena halde ürküyor; sonra, yaratılışım aşağıdan almaya, nabza göre

şerbet vermeye elverişli değil, bu da beni sevimsiz kılıyor.

İstanbul'da her dönemde çok ilginç kadınlar olmuştur. Şansın varsa, bir yerlerde görüp tanıyorsun. Mesela Rüçhan Çamay'ı o ara tanıdım. Turgut Demirağ'ın eşiydi. Çok şaşırtıcı bir kadındı. Bir Amerikalı gibi şarkı söylerdi. İngilizcesi harika! Onlar iki tanedir Türkiye'de; Ayten Alpman ve o. Rüçhan 'marginal' sayılır. Hiç unutmam, Emirgan'da, Mehtap Gazinosu'nda piposunu çıkardı ve yaktı. O zaman için, olağanüstü bir davranış! Kızıl saçlı, çok bakımlı bir kadın. Müzikte önemli bir sorunu, ilk defa onunla konuştuk sanıyorum, "Neden Türkçe söylemiyorlar?" Ben çok ciddi olarak "Türkçe söylemeniz lazım. Burası Amerikan sömürgesi değil" dedim. Fransa'dan gelmiştim. O vakit bir şarkıyı çok seviyorum; Edith Piaf Fransızca söylüyor: "Jazabel"! Dedim: "Biz niye böyle yapmıyoruz? Bizim neyimiz eksik?" Önce tartıştık. İyi konuşur, iyi tartışırdı Rüçhan. Sonra kafası yattı sanıyorum. Beni telefonla aradı. "Birlikte çalışma yapalım" dedi. Kendimi hazır hissetmiyordum. "Ama bunu yapacak bir arkadaşım var. O size yardımcı olabilir" dedim. Ümit Yaşar'ı söyledim. Galiba çalıştılar. O zaman Rüçhan, ortalarda görünmeyen kendine mahsus, hoş bir kadındı.

'Benli' Belkıs hanım da o dönemin ilginç kadınlarındandı. Tanışmak kısmet olmadı. O gece maceralarımız sırasında, 'Benli' Belkıs'a rastlardık. İnanılmaz şeyler anlatılıyor: Çapkınlığıyla, ho-

vardalığıyla, gönlünün genişliğiyle ilgili. Tabii, etkiliyor bu. Kadını, olduğu gibi göremiyorsun, efsane gibi geliyor insana. O yıllarda, "Sisler Bulvarı" yayınlanmış. Tanınan bir şair olmuştum. Edebiyat matineleri dönemi. Matinelerde çıkıp şiir okuyorum. Bu matinelerin, birkaç yıldızından biri de benim. Neticede, böyle şiir okur bir Attila İlhan ortaya çıktı. Tabii, orkestralarda çalanlardan beni tanıyanlar oluyor. İlk defa, zannederim Taksim Belediye Gazinosu'ydu. Orkestradan biri "aramızda şair Attila İlhan bulunuyor. Bize şiir okusun" demez mi? Ne yapacağımı şaşırdım. Allah Allah! Gece kulübünde çıkıp şiir mi okuyacağım? Çare yok. Kısa da olması lazım. Kalkıp okudum. Okumaz olsaydım. Artık nereye gitsem okuyorum. "Elimden tut, yoksa düşeceğim", "Yağmur Kaçağı"nı okuyorum.

Bir gece, yağmur kıyamet, Gaskonyalı Toma'da; bir biz, bir de Benli Belkıs. Beni yine çağırdılar, şiir okumaya. Hiç unutmuyorum. Yağmur camlara çarpıyordu. Belkıs hanım çok keyiflendi. Yanındakini susturdu ve dinledi. Ben bitirdim, uzaktan başıyla selamladı, gülümseyip teşekkür etti.

Benli Belkıs, Marlene Dietrich ile Cahide arası bir şeydi. Soyadı "Söylemezoğlu"ydu, sanıyorum. Onu şöhretli yapan, hovardalığı. Dönemine göre rahat kadın. Harp yıllarında Monte Carlo'da, Nice'de falan bulunmuş.

Bir Karabasan...

İzmir'den deneyimli Attila İlhan'ı zamanı gelince, o ünlü Sansaryan Hanı da konuk edecektir. Hem ne konukluk... Zifiri karanlık. Kolunda saati yok, kemeri yok. Gece mi, gündüz mü belli olmayan yapının karanlığında tutukluların çığlıkları... Falaka, özellikle manevi işkence... Hançereyi koparırcasına acıyla bağırtır, insanı...

Attila İlhan'ın suçu kitap okumak, 'mimli' dergileri izlemek. Bir de şair arkadaşı Ömer Faruk Toprak'la bir kahvehanede buluşup edebiyat söyleşilerinde bulunmak. Hepsi bu.

"Hasan İzzettin Dinamo'yla ne konuştun?"

"Yahu, ben Dinamo'yu sadece yazılarından tanırım" cevabı kimseyi inandıramaz. Aksine daha bir huysuzlanır sorgucular...

Günlerce sürer...

Sonra İzmir'den gelen kayıtlar, sanırız ürkütür onları...On altı yaşında bir hiç uğruna tutuklanmış, Manisa Akıl Hastanesine bile "Müşahade" gerekçesiyle gönderilmiştir. Sonunda şerbest bırakırlar.

Sansaryan Hanı bir dönem hep sürecektir, Attila İlhan'ın hayatında.

Gecenin bir vaktinde kapısı çalınacaktır. Götürülecektir yine. Öyle bir duygu ki, yürürken, yemek yerken, eğlenirken, kitabın birine heyecanla dalmışken, omuzunuza birisi dokunur... "Biraz, gelir misiniz? Birkaç soru soracağız da..."

O anda kesintiye uğrayan yaşantınız ayaklar altına alınmıştır... İnsanlığınızdan utanır, 'bizim ülkemiz neden böyle' diye sorular sorarsınız. Sordukça kahrolursunuz.

Sansaryan Hanı, yakın tarihimizde bir simgedir.

Utanç simgesi.. Tıpkı nice acıların yaşandığı Sultanahmet Cezaevi gibi...

Sansaryan Hani...

1. Bu kart sahibi, Türkiyenin her yerinde Üniversite ve yüksek okul öğrencilerine sağlanan kolaylıklardan istifade eder.
2. Hususi bölümlere mühürlenmemiş ve imzalanmamış bulunan hüviyet kartının hükmü yoktur.
3. Hüviyet kartları Fakülteler ve Yüksek Okullar idareleri veya talebe cemiyetleri tarafından tasdik olunur.

DAMGA PULU 25 KURUŞ 25

TÜRKİYE ÜNİVERSİTELERİ
ve
YÜKSEK OKULLARI
Talebelerine Mahsus
HÜVİYET KARTI

№ 32333

Türkiye Üniversiteleri ve Yüksek Okulları Talebelerine Mahsus

HÜVİYET KARTI

Üniversite veya Yüksek Okulun adı: İstanbul Üniversitesi

Fakülte veya Şubesi: Hukuk Fakültesi

Sömestre, sınıf, No: 2593

Adı, Soyadı: Attila İlhan

Baba Adı: Bedreddin

Doğum yeri ve yılı: Memleha 1925

Adresi: Ulus Sok. 55/1

İmzası:

Kış dönemi 195.. - 195..

Yaz dönemi 195.. - 195..

1958

Sabah sabah, hücremin kapısı dışardan açılmıştı; gözleri uykulu bir 'sivil', önce sebebini anlayamadığım bir şey istedi: traş takımımı, jiletlerimi -ve eğer varsa- kolonya şişesini vermeliymişim! Nasıl traş olabileceğim, onu hiç ilgilendirmiyordu; emir buymuş, hem de büyük yerden! Sebebini iki gün sonra, gece nöbetçisinden öğrenmiştim; o 'iyi polisi' oynadığı için, bize gevşekçe davranırdı: tutuklunun birisi intihar etmişti de, başka bir teşebbüse mahal vermemek için böyle yapıyorlardı. Müntehirin Hasan Basri olduğunu, yıllarca sonra öğrenecektim; bir süre daha yattıktan sonra, Troçkiy sakallı bir lise öğrencisi olarak bırakıldım.

Bunlar Sansaryan Hanı'nda oluyor. Sansaryan Hanı, 40'lı yılların toplumcuları için, bir kâbus! Gerçekte kapısı çifte aylı Siyasi Kısım (o tarihte Kısm-ı Siyasi) hanın en üst katındaydı; sivil 'taharrilerin' refakatinde bitmek tükenmek bilmez mermer merdivenlerden çıkar; üstümüz başımız ince ince arandıktan sonra, -nice sonra bazıları 'tabutluk' diye meşhur olan- hücrelerden birisine kapatılırdık: gözaltı süresi, yasal olarak altı aydı, gerektiğinde 'en büyük mülkî âmirin izniyle' bir kaç katına çıkarılabilirdi. Totaliter İnönü Cumhuriyeti'nin bu faşist mekanizması, 40 karanlığı boyunca işlemiştir; Menderes'in şahıs tahakkümü, bir de So-

tuhaf bir üniversiteli...

Paris dönüşü, yarıda bıraktığım fakülteye tekrar kaydolmuşum: 27 Kasım 1958, numaram 2593. Ne var ki bu son teşebbüs de, daha önce vardığım kararı değiştiremeyecektir: hukukla ve mahkemelerle, sanık olarak yeteri kadar haşır neşir oldum, fakültelerini bitirmesem de olur.

Hâlâ sınavı verilecek iki dersim var, oysa ilk yıl Hukuk Birincisi olmuştum, fakülte burs bağlamıştı; o iki dersi versem, diplomamın derecesi 'pekiyi' olacaktı.

parmaklıkların ardında bir liseli...

Onbeş günlük 'tecrit'ten sonra, Cemşid'in [illegible] cezaevinin fotoğrafçısı tarafından alındı.

Sokak mbaren [illegible] (asıldı). Sayılı kabadayılardan Bayraklı [illegible]

ğuk Savaş'la birleşince. 50'li yıllar boyunca da işledi.

Sansaryan Hanı'ndan, yani Kısım-ı Siyasi'den geçen sanıkların, sonraki hayatlarında tekrar aynı insan olarak yaşadıklarını, hiçkimse söyleyemez. Henüz onsekiz yaşında filandım ama, Sansaryan Hanı'na ben. nisbeten 'tecrübeli' bir sanık olarak gelmiştim. Sarıkışla'nın karşısındaki eski İzmir Hapishanesi'nde, uzunca bir 'tecrit' maceramız olmuştu: hani şu, 'uzaktan sevdiğim' liseli kıza yazdığım mektuplarda, Nazım'dan bahsettiğim için. başımıza gelen macera!

Tecrit adamakıllı rutubetli, parmaklıklı iki penceresi İzmir'in kuru soğuğuna açık, karanlık bir bodrumdu; sıtmalı sarı bir ampulle yarım yamalak aydınlatılıyordu; ortada teneşire benzer tahta bir kerevet, üzerinde yataklarımız; yürürken ayaklarımıza, gece olsun gündüz olsun. kedi yavrusu iriliğinde lağım fareleri dolaşıyor. Kaç hafta kalmıştık, unutmuşum: unutamadığım. bir türlü içinden çıkamadığımız beslenme sorunudur. Tek 'tayın' verirlerdi, Kantin'den peynir gibi, helva gibi şeyler aldırırdık. Uzunca bir zaman, kursağımıza sıcak bir lokma gitmedi. Biz diyorum çünkü iki kişiydik, lisedeki sıra arkadaşım Cemşit Hun ve ben; çok ümitsiz, çok kötümser anlarımızda, kısa bir çevrede volta atar, zamanın moda şarkılarını avaz avaz bağırarak söylerdik. Bu tecrit, ilerde Sansaryan Hanı'ndaki tecritleri yaşayacak bir delikanlı için, az tecrübe sayılmazdı hani!

O kadar ki ağır cezalıların yattığı İkinci Ferane'ye (İdamlıklar Koğuşu da denirdi) nakledildiğimiz zaman, kendimizi konforu yerinde bir otele taşınmış gibi hissetmiştik: taş duvarları yarımşar metre kalınlığında, iki kişilik hücre de olsa, kapısı maltataşları döşeli bir avluya açılıyordu; avluya istediğimiz zaman çıkabiliyor, orada iki satır konuşabilecek kimseler buluyorduk; mesela, KUTV kuşağından TKP'li 'Tornacı' Ömer, ünlü kabadayı Bayraklı'lı Fethi, idamlık 'Altındiş' Mehmet gibi!

Daha kötüsü arkasından gelecekti: beni cezaevinden kurtarsın diye, avukatım 'asabiyet' bahanesine sığınmış, Memleket Hastanesi'nde 'müşahade altına alınmamı' istemişti. İlkbahara doğru, bu isteği kabul edilmesin mi? Bu bana ikinci bir ceza oldu, çünkü ahval-i hazıra -yani savaş koşulları- dolayısıyla Memleket Hastanesi'nin asabiyecisi askere alınmıştı; öyleyse, İzmir'e en yakın olan hastanede müşahade altına alınacaktım, o hastane Manisa Emrazı Akliye ve Asabiye Hastanesi idi: bildiğimiz Manisa Tımarhanesi. Haberi duyduğum zaman, içimde hanidir hissedip bir türlü şekillendiremediğim bir duygu ansızın netleşti; ben herhangi bir suç işlememiştim, ama artık bana karşı bir suç işlendiğinden emindim.

Manisa'daki hastanede de 'tecrit'e düştüm, ne var ki bu defa bir lüks sayılabilirdi bu, hastalar kalabalık koğuşlarda neredeyse altalta üstüste yatıyorlardı; hal böyle iken, yüksek tavanlı, duvarları beyaz badanalı koca bir odada -pencereleri parmaklıklı da olsa-

tek başına kalabilmem, ne demek? Üstelik çarşafı ve nevresimi bembeyaz bir de yatağım olursa? Tek rahatsızlığım kapımın delilerin sürekli dolaştığı büyük salona sürekli açık tutulmasıydı, ya da ben öyle olacağını sanıyordum. Daha ilk gece yanıldığım meydana çıktı, o beyaz yatak, o zamana kadar görmediğim irilikteki tahtakurularından mürekkep bir orduyu barındırıyordu, neredeyse can havliyle uyandım; o sırada soğuk duşa sokulmuş buhranlı hastaların canhıraş çığlıkları da cabası!

İlk günlerin ürkekliği ve tedirginliği geçince, elbet ben de büyük salona çıkacak, gardiyan hastabakıcıların nezareti altında, öteki hastalarla birlikte volta atacaktım. Aralarında zamanla 'dostlarım' bile olmuştur: neredeyse çırılçıplak dolaşan, yerli yersiz naralar atan o şişko 'tarzan'; müzmin intihar meraklısı, Çivril Kaymakamı; neden orada bulunduğumu öğrenince, kendini bana Nazım Hikmet diye tanıtıp aklımı başımdan alan Terzi Hidayet ve başkaları!

O yaştaki bir lise öğrencisi için, 40 karanlığında Manisa Tımarhanesi'nde müşahade altında tutulmak, neresinden bakılsa dehşet verici bir şeydi ama, ya tecrübesizliğimden, ya da irademin sertliğinden dehşete düşmedim; yazar olmayı o derece kafama koymuştum ki, bacak kadar boyuma bakmadan içine düştüğüm ortamı, o ortamın insanlarını acaba gerekirse nasıl yazarım diye inceliyordum. Nitekim sonraki aylarda, acele bir roman kaleme aldım, baş-

T.C.
ERKEK LİSESİ
MÜDÜRLÜĞÜ
İZMİR

Sayın Bay

146 Atillâ İlhan'ın velisi

ERKEK LİSESİ
MÜDÜRLÜĞÜ
İZMİR

Sayı: 1724

146 Atillâ İlhan'ın velisine

Sayın Bayım;

Okulumuz talebesinden velisi bulunduğunuz 146 Atillâ İlhan'ın okuldan kovulması hakkındaki Disiplin Kurulu kararının Maarif Vekilliği Yüksek katınca tasdik edilmiş bulunduğu 1.XII. 1941 tarihli ve 5122/7-36704 sayılı emirle bildirilmiştir.Keyfiyeti saygılarımla bildiririm.

10/XII/1941

Müdür

lığı 'Bir Mahkum Var'dı. İçinden bir bölümünü -iki de şiirimi ekleyerek- o tarihte çıkmakta olan 'Yeni Edebiyat' dergisine göndermiştim: Suat Derviş, şiirlerin birisini yayınladı (Balıkçı Türküsü), ayrıca dergide bana verdiği cevapta, 'istidatlı olduğumu' belirtiyor, en çok da 'hastane tasvirimi kuvvetli' buluyordu. O hastane, söylemeye gerek mi var, Manisa'daki hastaneydi.

+0 karanlığından minnetle hatırladığım iki aydınlık insandan ilki, o hastanenin başhekimidir: 'müşahade' süresinin ortalarına doğru, beni 'usulen' odasına çağırdı: asabiyecilere mahsus yöntemlerle -çeşitli testler, çapraz sorular, şaşırtmacalar vs.- beni muayene etti. Gözlük camlarının ardında gözleri fır fır dönen, kısa boylu bir zattı: nihai raporunu tanzim etmeden önce, halden anlayan bir sesle dedi ki: "-...hasta falan değilsin, yaşına göre fazla gelişmiş sayılabilirsin: kurtulman için hasta demem yeterli ama, bu damga ilerki hayatını engeller, hasta değil desem, ağırca bir ceza yiyeceksin, sana yazık olur. İkisinin arası bir şey yazacağım haberin olsun!" Öyle de yaptı, biraz onun raporu, biraz da yaşımın küçüklüğü sayesinde, mahkumiyetim kısaldı, yattığım süre mahsup edildi, kurtuldum. Acaba kurtulmak mıydı bu, o yıllarda derecesi ne olursa olsun,

141/142'den hüküm giymiş olmak, insanı cüzzamlı gibi toplumdan soyutlardı; üstelik okuduğum liseden 'siyasi neden'le belgelenmiştim. Milli Eğitim Bakanlığı'na itirazımızı, bakanlık Hasan Ali Yücel'in imzasıyla reddetti. Böylece -o zaman herkesin ittifak ettiği gibi- istikbalimi mahvetmiş oldum.

Babam meseleye böyle bakmıyordu, o tarihte kaymakam olduğu halde, ailenin başına açtığım onca belaya rağmen, beni karşısına alıp hesap sormaya bile gerek görmemişti. Cezaevi faslı kapanınca, Şura-yı Devlet'e başvurdu, öğretim hakkımın iadesini istedi ve davayı kazandı; iki yıllık aradan sonra, yeniden liseye başlayabilecektim. Beni belgeleyen İzmir Erkek Lisesi (Atatürk Lisesi) durumdan iyice tedirgindi, hele yatılı olarak dönmem ihtimali onları son derece ürkütüyordu; babamın memur maaşıyla beni ve Cengiz'i -artık ikimiz aynı sınıftaydık- pahalı özel okullardan birisinde okutabilmesi, elbet mümkün değildi. İşte o zaman devreye kendisine büyük minnettarlık duyduğum ikinci adam girdi.

Karşıyaka Ortaokulu'ndaki müdürümüz Sacit Öncel, geçen zaman zarfında İstanbul'daki Işık Lisesi'ne (Feyziye) müdür olmuştu; durumumdan haberdar olunca, beni tereddütsüz okuluna istedi, yatılı ücretlerinde ciddi bir indirim de sağladı; Toros Ekspresi'yle iki üç gün süren bir yolculuktan sonra, Nişantaşı'ndaki okulumuza vardığımız ilk gece, beni odasına çağırarak, açıkça dedi ki: "-...fikirlerini paylaşmıyorum, onlarla ilgili değilim; senin yete-

nekli alışkan bir öğrenci olduğunu İzmir'den bilirim: bizim vazgeçmez böyle bir çocuğu vurda kazandırmaktır. hayatını mahvetmek değil emniyeti kurtarmak için uğraşacaklar. sen ve ben buna direneceğiz sen çok çalışacaksın. ben baskıları önleyeceğim. Dediğini başına sardıktan sonra derde rağmen Işık Lisesi'ndeki üç yıllı lise iki yıllı da pansiyoner olarak geçen beş yıl boyunca, eksiksiz yapmıştır. Tahmin ettiği üzere Kısmı Sıvası bilinmez kaç kere beni okuldan derdest edip Sansaryan Hanı'na götürdü, bazen üç beş gün, bazen haftalarca

Işık Lisesi'nin hızlı öğrencileri

O yıllarda özel liselerin mezuniyet sınavları kendi okullarında yapılmaz, bakanlığın göstereceği resmi okullarda yapılırdı. Işık Lisesi'nin sınavları İstanbul Erkek Lisesi'ne yapılıyordu. Ben ve yakın arkadaşlarım, çalıştık çabaladık, bu yabancı lisedeki imtihanları üstün başarıyla geçtik.

Işık Lisesi'nin o zamanki müdürü Sacit Öncel, (ortada, kucağında kızıyla oturan) benim ve arkadaşlarımın okulda rahat etmesi için elinden geleni yapmıştı, biz de onun yüzünü kara çıkartmamıştık. Resim Işık Lisesi'nin o zamanki kızlar teneffüshanesinde çekilmişti, ben sağdan üçüncü sıradayım.

İstanbul'da liseli iki kardeş...

Danıştay, Maarif Vekaleti'nin kovma kararını bozup, bana okuma hakkımı iade edince, Işık Lisesi Müdürü Sacit Öncel beni okuluna almak istediğini bildirmişti. Ben ve kardeşim Cengız, Toros Ekspresi'ne binip, İstanbul'a düştük. Cengız'le artık aynı sınıfta okuyor, aynı sırada yanyana oturuyorduk. Benim numaram 809'du, onun numarası 810. Okulu bitirinceye kadar bu böylece sürdü. Resim İstanbul'a henüz geldiğimiz günlerde, Harbiye'den Taksim'e yürürken bir sokak fotoğrafçısı tarafından çekilmişti.

alıkoydu. Sacit bey, salıverildiğim zaman, beni hiçbir şey olmamış gibi bağrına bastığı gibi, oradaki ikametim uzayınca okuldaki yemeğimi Sansaryan Hanı'na gönderdi, nur içinde yatsın!

Bahçe'deyken (Adana) Ömer Faruk Toprak'ın çıkardığı Yürüyüş dergisine aboneydim, ayrıca kendisiyle mektuplaşıyordum; İstanbul'a gelince tanıştık; o yanılmıyorsam hem Hukuk Fakültesi'nde okuyor, hem de toplumcu sanatçıları içerecek yeni bir dergi çıkarmaya çabalıyordu. Her cumartesi günü, öğleden sonra Karagümrük'deki esnaf kahvelerinden birinde buluşurduk, buluşmalarımızın başımızı yeniden derde sokabileceği aklıma bile gelmezdi: Rıfat Ilgaz'ın, Cahit Irgat'ın şiir kitaplarını okuyor, tartışıyorduk. Elde edemediğim bazılarını o buluverirdi, her söylediğine katılmasam da saygıyla dinlerdim, öğrenecek çok şeyim vardı çünkü. Bir cumartesi, mutadı hilafına randevusuna gelmedi; içimi bir kaygı kapladı. Fatih'den Nişantaşı'na yürüyerek döndüm, yol boyunca karanlık ihtimaller zihnimi kurcaladı durdu.

Ertesi gün öğleyin beni yemekhaneden alan iki sivil 'taharri' önce yatakhaneye çıkarıp dolabımı altüst ettiler, sonra Maçka Durağı'ndan tramvaya bindirip 'mevcutlu' olarak Sirkeci'ye götür-

düler. Sansaryan Hamı'yla, böylece tanışmış oldum. Ortada sadece Ömer Faruk Toprak'la haftalık buluşmalarımız vardı, o buluşmaların da 141/142 kapsamına girebileceğini sanmıyordum.

Öyle bir girdi ki!... 'Tevkifat' Mihri Belli'nin methaldar olduğu ünlü Komünist Gençlik Tevfikatı'ydı. Ö.F.Toprak da o yüzden 'içeri alınmıştı' bendeniz de! Günler sonra sorgu sıram geldiğinde, -besbelli ajanların yanlış bilgilendirmesinden- bana ısrarla Hasan İzzettin Dinamo ile ne zaman, nerede buluştuğumuzu soruyorlardı: Işık Lisesi'ndeki 'komünist hücresini' onun talimatı üzerine mi örgütlemiştim vs. Hasan İzzettin'i münhasıran şiirlerinden tanıdığımı, onunla asla buluşmadığımı söylüyordum, hakikat da buydu ama, dinlemiyorlardı bile. Meğerse bilmediğim başka bir hücrede tutuklu bulunan H.İ.Dinamo'ya da, inatla ve ısrarla, 'o liseli çocukla' nerede ve nasıl buluştuklarını sorarlarmış. Kırk yıl kadar sonra Dinamo ile tanıştırıldığımızda, bana ilk söylediği bu olmuştu.

Sansaryan Hamı'na bilinmez kaç defa götürüldüm, çeşitli zamanlarda, oradaki çeşitli hücrelerde, bilinmez ne kadar kaldım, başta o dönemin ünlü 'Parmaksız Hamdi bey'i olmak üzere, ünlü hakim Yüzbaşı Kazım Alöç dahil bilinmez kaç kişi tarafından sorguya

bizim çocuklarla kır gezmesinde

İlkbaharın ilk güneşli günlerinde, okul, zaman zaman kır gezmeleri düzenlerdi. Biz de katılırdık. Bunlardan birisi, ilk gözlük takmaya başladığım sıralarda, Kumburgaz'a yapılmıştı. Bu resim orada çekilmişti sanıyorum. Toplu halde, 'grubumuz' görülüyor
Bu gruptakı çocuklar, benimle yakınlıkları dolayısıyla, epeyce sıkıntı çekmişlerdir Hiçbirisi gık demedi. Hatıraları aziz olsun!

çekildim. Üzerime yıkılmak istenilen suçlar arasında, o ara ülkemizi ziyaret eden Ürdün Emiri Abdullah'a suikast tertiplemek gibi, aklın almayacağı suçlar da bulunuyordu. Paris dönüşü, beni adeta törenle alıp, Galata Rıhtımı'ndan polis jeep'iyle akşam akşam götürdükleri de oldu. Yağmurlu bir öğle vakti, Saray Sinması'nın önünde iki sivilin kollarıma girip, alıp götürmesi de! O seferinde, Dram Tiyatrosu'nda Edebiyatçılar Derneği'nin tertiplediği 'şiir gecesi'nin, gençler tarafından yuhalanmasını örgütlemekle suçlanıyordum. Ne var ki ya ben, İzmir'deki maceradan çok ders almıştım, açık vermiyor-

Balmumcu gezmesi

O yıllarda Balmumcu kışlası ve çevresi boş arazi. Okul, 1 Mayıs gezmesini oraya yapmayı tasarlamış, birlikte gidildi; epeyce gülüp eğlendiğimizi hatırlıyorum, hele dönüşte bir ağızdan şarkılar filan söylemiştik. Resimde lisedeki grubumuz, diğer bir iki arkadaşımızın, Müdür Muavini'nin ve okul aşçısının beraberliğinde görülüyor.

dum: ya asıl amaçları beni sürekli baskı altında tutmaktı: ya da soruşturma ve araştırmalarını sağlam kanıtlara bağlamıyorlardı: o sebepten münasip bir zaman 'içerde tutulduktan sonra, savcılığa sevkedilmeden, her seferinde salıverildim. Işık Lisesi'nde iken, Müdür Sacit bey'in karşısına yüz akıyla çıkabilmek için, 'Parmaksız' Hamdi bey'e onu telefonla arayıp, 'temiz çıktığını' söylemesini isterdim: gariptir, o

40 karanlığı'ndan bir şair

Ömer Faruk Toprak, 'Yeni Edebıyat' dergisinde Suat Derviş'in benden esirgemediği alakadan sonra, şiirimle ilgilenen ikinci sanatçı oldu. Bahçe'de iken 'Yürüyuş' dergisi aracılığıyla yazışmaya başlamıştık. Işık Lisesi'ne gidince, buluştuk ve konuştuk. Dostluğumuz her zaman devam etti.

İlk haftalardan itibaren, benimle Karagümrük'te bir esnaf kahvesinde buluşup konuşuyordu. Sonradan bu buluşmalar, Sansaryan Hanı'nda ciddi ve büyük suçlar olarak karşımıza getirildi.

(Türk Yazarlar

da bunu yapardı.

'Parmaksız' Hamdi bey e göre, ben 'zeki bir çocuktum. bunu gözlerimdeki lem'alardan (parıltılardan) anlamıştı' yaptığım yanlıştan dönmeli. 'çiçeklerden bahseden şiirler' yazmalıydım. Önceleri acımasız, hatta zalimce davranmıştır, sonra birden tavrı değişti: hiç unutmam, soğuk

kaptanın objektifi

1950'li yıllar 'soğuk savaş' Toplumcu yazar ve sanatçıların hayatı gittikçe zorlaşıyor· avunabilmek amacıyla, zaman zaman İstanbul çevresinde kır gezmelerine gidiyoruz; resim, o gezmelerden birisinde Büyükada'da çekilmiştir

Sağdaki gözlüklü, Hasan Tanrıkut! O sıralarda, 'Türk Tarihinde Sosyal Tabakalaşma' başlıklı doktora tezinin, Prof. Fındıkoğlu tarafından reddedilmesinin kahrını yaşıyor Hasan çok geçmeden Edebiyat Fakültesindeki görevinden de uzaklaştırılacaktır

Soldaki onun öğrencisi ve arkadaşı, İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği kurucularından Keğam İşkol. Keğam benim en sevdiğim dostlarımdan biriydi. Sansaryan Hanı'nda, çok acı çekti.

ve kederli bir akşamı, hücremin kapısında hayalet gibi beliriver-mişti; pul bıyığının altından, sinsi sinsi gülümsüyordu, hayli yumuşak bir sesle, 'fazla bunalıp bunalmadığımı' sordu; o 'ikamet' epeyce uzun sürmüştü, ne olacağım hakkında hiçbir fikrim yoktu, tam manasıyla 'meçhûlat' içindeydim, elbette sıkılıyordum; o zaman kimsenin aklına gelmeyecek bir şey yaptı, gidip polis kütüphanesinden 'bizzat' seçtiği kitapları, okuyayım diye bana getirdi: 'Pardayanlar' ve benzeri birkaç roman, bir de Polis Dergisi! Buna hiçbir mana verememiştim, uzunca bir zaman alıştığımız 'iyi polis' numaralarından birisi sandım: işin aslını çok sonra öğrenebilecektim: İstanbul Emniyet Müdürlüğü, İzmir'deki dosyamı istemişti; onu inceleyen Hamdi bey, evrak arasında Manisa'daki başhekimin verdiği raporu görüyor: 'aşırı hassas bir çocuk, baskı yapılması doğru olmaz, melankoliye mütemayil, vs.! Besbelli önceki davranışlarını düşününce irkiliyor, yumuşaması bundan; Sansaryan Hanı'nda, -Allah muhafaza- ikinci bir intihar vak'ası olursa, 'amirlerine ne cevap verir?'

Üstüste yaşadığımız İkinci Dünya Savaşı ve soğuk savaş koşulları, Sansaryan Hanı serüvenlerine değişik açılar katmıştır! Günlerce, gecelerce sorguya çekilmeyi beklemek; işin içine eziyetin de karıştığı, bitmez tükenmez sorguların derinliklerinde boğulmak, tutukluyu pek yıldırmaz dı da, o kendini boşlukta hissetmesi yok mu, işte o canına okurdu. 141/142 kapsamında gözaltına alınanın

kaderi kendi iradesinden çıkardı: tutuklanan isterse çok önemli olsun, basın olaydan tek kelime söz etmez: çoğu zaman, tutuklunun nerede olduğundan, ailesinin dahi haberi olmazdı: meşhur 'çift aylı' kapıdan girer ve kaybolurdunuz: önceki hayatınızla sonraki hayatınız. Sansaryan Hanı parantezinin dışında kalırdı: 'tecrit' yani sürekli hücre yalnızlığı, sorgu esnasında katlanılan eziyetler. kimi zaman tutukluyu bunalıma sevkeder; uzun ve karanlık kış geceleri, hangisi olduğu kestirilemeyen bir hücreden, gizli hıçkırıklar işitilirdi; bir keresinde 'sivil-

bir başka kır gezmesi

Yatılı öğrenciler, ancak haftasonları dışarı çıkabildikleri için, eğlenceleri daha çok kır gezmesi ya da Beyoğlu kaçamakları şeklinde oluyordu. Biz de kendi aramızda, sık sık, o zaman İstanbul'da daha mebzul olan açık hava kahvelerine giderdik.

Bu da o gezmelerden birisi, en büyük özelliği, aramızda bir de genç kızın bulunması; üstelik sıradan bir genç kız değildi bu, o sıralarda yazmakta olduğum 'Şafak Vakti Dünya' adlı destandaki 'balerin'di.

ler' sık sık duvarları yumruklayıp 'Allah' diye bağıran bir tutukluyu yakapaça alıp götürmüşlerdi, binanın bodrum katındaki o iğrenç taş hücrelere atılmış dediler, kim olduğunu hâlâ merak ederim.

Üzerinden yıllar ve yıllar geçince, o yaşadıklarımın bazı izlenimlerini bazı şiir kitaplarımda (özellikle 'Tutuklunun Günlüğü' ve 'Korkunun Krallığı') ve bazı romanlarımda (özellikle 'Bıçağın Ucu' ve 'O Karanlıkta Biz') yansıtmaya çalıştım; acı ve çıplak beşeri gerçeği tam aktarabildim mi, emin değilim; nasıl ki burada anlattıklarımın da tam aktarabildiğini zannetmiyorum; çünkü André Malraux'nun isabetle saptamış olduğu gibi, 'insan asıl söylemediklerinde saklıdır', belki de söyleyemediklerinde!

Türkülerle yaşayan...

Attila İlhan, kışla kapısında ülkesinin insanlarını daha bir yakından tanıma fırsatını ele geçirmiştir. O insanlar ki, sıradan insan ilişkileri çerçevesinde aynı fotoğrafı vermeyebilir. "Asker ocağı" inanılmaz "sır"ların ortaya döküldüğü, bir tür "insan pazarı"dır. Her türden, her meslekten, ülkenin her yöresinden insanlar "bir kazan içinde kaynar"... Bu kazan içinde insanlık maceralarının, birey psikolojisinin ele geçmez yansımalarını bulabilirsiniz. Elbette, meraklısına, bakmayı bilebilenlere... Attila İlhan eşsiz bir "memleket havası" getirivermiştir kendi şiirine. Bu havanın 'Gavurdağlarından Rivayet' ile Bahçe'de (Adana) başladığını biliyoruz.

KIŞLA KAPISI

İkinci Cihan Harbi'nde biz lisedeydik. Liselerdeki pek çok öğrenci Anadolu'dan gelmişti. Bunlar yüksek tahsil yapmayı düşünmüyorlar, liseden mezun olmaya çalışıyorlar. Çünkü, İkinci Cihan Harbi sırasında Türk ordusu, kalabalık bir ordu. Birçok yerde ordugahta kalmıyor, yani arazide: Özellikle Trakya'da, Doğu'da, Güneydoğu'da çok zorluk çekilmişti. Bu yüzden herkes yedeksubay olayım, rahat edeyim görüşündeydi. Fakat bir tehlike var, o da benim gibiler için geçerli: Yedeksubay Okulu'nda bazı öğrenciler alaya çıkarılır, çavuş yapılırdı. Bunlar politik bakımdan sakın-

calı görülenlerdir. Yedeksubay olmak için okula gidiyorsun, er ya da çavuş oluyorsun. Ben zaten siyasi sebeplerden bunca derde uğramışım: 'askere ne kadar geç gidersem o kadar iyi' diye düşünüyorum. Fransa'ya gitmem gelmem derken, işi iyice savsakladım. Askerliğim 50'li yıllara sarktı. 50'li yıllarda Demokrat Parti iktidara gelmişti. Birkaç solcu arkadaşın yedeksubay olduğunu öğrendik. Cesaretlendik. 1956 yılında askere gitmeye karar verdim. O zamanlar, İstanbul'un en curcunalı günlerini yaşıyordum.

Askerlik sürprizle başladı. O da şu; askerde ne olurum diye düşünüyorum. Herhalde piyade yaparlar. Başka hiçbir işe yaramam. İlk önce test imtihanına girdik. Aklımın erdiği şeyleri yaptım. Sonra mülakat vardı. Orada az kalsın başıma iş açıyordum: "Sporla ilgilenir misin?" diye sordular. "Çok ilgilenirim," dedim. "Ne yaparsın?" "İyi seyirciyim." Binbaşı bana bir kızdı. Hangi sporu yaparsın diye sorsa söyleyeceğim. Ama öyle sorunca böyle cevapladım. "Laubaliliği bırak," dedi.

Sonunda girdiğimiz okullar ilan edildi. Baktım hangi okuldayım diye. İnanılmaz bir şey. Mamak Muhabere Okulu. Aman Yarabbi... Ben ne yapacağım? Ne telsizden anlarım, ne telefondan. Bir yandan da kuşkulanıyorum, bana silahsız askerlik yaptırmak istiyorlar, sakıncalıyım diye.

muhabere teğmeni bir şair

Erzincan'da 48. Tümen Muhabere Bölüğü İnşa Takım komutanı iken, bu kimlik verilmişti bana.

Fotoğrafta da görüldüğü gibi, askerlikten hiç de şikayetçi değildim, işi son derece ciddiye almıştım, hele verilen görevlerin üstesinden gelebilmiş olmak, doğrusu kendime olan güvenimi artırıyordu.

kim bu asker?

Mamak Muhabere Okulu'ndaki öğrencilik devremiz, benim için hayli renkli ve eğlenceli geçmişti. Hele haftasonları, Ankara'nın gece kulüplerinde sabahlara kadar eğleniyorduk. Bu resim, eğitimde mola verildiği bir ara, devre arkadaşlarımızdan birisi tarafından çekilmiştir. İlginç yanı odur ki, sonraları, pek çok kişiye göstererek, şaka yollu İspanya İçsavaşı sırasında çekilmiş bir fotoğrafım olduğunu söylemiş; bu şakamı, basbayağı ciddiye aldıklarını görüp, şaşmışımdır. Acaba gerçekten, Brigade Internationale'ın 'fedailerine' benzer bir yanım mı var?

Sonradan öğrendim ki alakası yok. Bakmışlar, mesleği sinema senaryo yazarı. Orduda sinema, muhabereye bağlı. Dolayısıyla mesleki bir seçimmiş. Mamak Muhabere Okuluna gittim. Bir sınıfa girdim. Sınıfta sanatçı arkadaşlar da var, herkes İstanbul'a nasıl kaçacağım hesabında.

İşin içine girince farkettim, burası hoş bir yer. Askerlerin çoğu, teknik adam! Bazı hocalar muhabere teknikleri hakkında bayağı bilgi sahibi. Bir de, sanatçı takımı... O zamanın operacılarından Özcan Sevgen bizim sınıftaydı. Düşünebiliyor musunuz, operacı muhabere okulunda. Biri bana şiir oku diyecek diye ödüm patlıyor, Özcan da aynı durumda sanıyordum. Oysa bir gün nöbetçi subay, "yahu Özcan, bize bir arya okusana, dedi. Özcan çıktı ortalığı inletti. Meğerse bekliyormuş, biri söyle dese de okusam diye.

O dönemde. tesadüf, Yüksel Arslan, Asım Bezirci, Orhan Duru, ben askeriz. Okullarımız ayrı: Asım'ı kısa boylu olduğu için tankçı yapmışlar. Orhan'ın asıl mesleği, veterinerlik. Yüksel Arslan piyade. Hepimiz Büyük Pastane'de buluşup konuşuyor, edebiyat tartışıyorduk. Ankara'da Seçilmiş Hikayeler Dergisi çıkıyordu, Sa-

lim Şengil'in. Ben oraya gidip yardım ediyordum. Pazar Postası çıkıyordu, Cemil Sait Bey'in. Orada Muzaffer Erdost'u tanıdım. "Deniz görmemiş arkadaş" diye tanıttılar. Muzaffer de Orhan'ın, Veteriner Fakültesi'nden arkadaşıydı.

Gece, başka bir hikaye başlıyordu. 'Ayı' Orhan'la Gar Gazinosu'na giderdik. Orhan benim üçüm gibiydi. Garip bir ikiliydik. Az Fransızca bilen, bir kadın şarkıcı vardı. Bizi gangsterlere benzetirdi. Biz doğruca Amerikan Bar'a: ya viski söylüyorum, içemiyorum; ya da alkolsüz bir şey söylüyorum, onları çok etkiliyor. Kim bu iki adam diyorlar. Çok eğleniyorduk doğrusu. Kapanıncaya kadar kalırdık. Nezih yerdi. Bazen İspanyol grupları geliyordu. Haydi bakalım, İspanyolca müzik! Geç saatlerde, aşağıda, şömineli rustik bar, oraya inerdik. Sabaha karşı otele gider, ertesi gün öğleye kalkardık; ver elini Flamingo, çok alafranga bir pastahane!

Bir gün Piknik'e çıktım. Piknik, o tarihte Ankara'nın en 'kral yeri: yarı birahane, yarı lokanta; güzel havada masaları dışarı çıkarıyorlar. Ne görsem iyi, yalnız yemek yiyen bir kız! Aaa, ben bunu tanıyorum. O olur mu, olamaz mı? Gittim karşısına, üniformalıyım, çat bir asker selamı. Pat, pat künyemi saydım. Kız

şanlı askerlik hatırası...

'Mamak Muhabere Okulu'nu hiç de kötü hatırlamıyorum. Orada, daha sonra Erzincan askerliğimde, bir süredir kaybettiğim 'Anadolu irtibatı'nı kurmuştum.

Okulda ve kıt'ada, köy enstitüsü çıkışlı pek çok 'kırsal' arkadaşım oldu; Türkiye'nin aydın kesimini o kadar ürküten, 'çıplak gerçeği'ne elimle dokundum, içinde yaşadım.

Eğitim esnasında bir mola, Mamak'ta, sınıf çavuşu ile çekilmiş bir hatıra resmi: şimdi kimbilir nerededir, ne olmuştur? Acaba öldü mü, yaşıyor mu?

kaldırdı başını baktı. Çevreden de bakıyorlar, "Buyrun, oturun," dedi. Oya Sensev'di. Türk sinemasının, eski yıldızlarından. Orada ne kadar güldük, ne çok konuştuk. Sonra kalktık, otel lobilerine gittik. Bir müddet de, haftasonları böyle geçti. Ödüm patlıyor, bu hayat bitecek, kura çekip ayrılacağız diye.

İyi hoş da, eğitim yapmıyor muyuz hiç okulda?

Yapmaz olur muyuz, program hiç şaşmıyor; öyle ki, döndü dolaştı, sıra atış yapmamıza geldi. Herkes bundan çekiniyor. Ben gittim, 'künyem şudur, gözlüğüm kırıldı, atış yapamam' diyorum. Gözlüğüm gerçekten kırıldı, miyop olduğum malum, dinleyen kim? "Öyle şey olur mu? Geç sırana" dediler. Sıra gelince, "Ya Allah," diye, -hiçbir şey görmeden- ateş ettim. İki karavana, bir oniki. Tamamen tesadüf.

Sonunda kura geldi çattı. Herkesde bir heyecan. Bu arada, dalga geçme faslı: Sen Kızılçakçak'ı çekeceksin, diye. Kızılçakçak neresi? Oo, bilmiyor musun? Trenle gidiyorsun. Trenden sonra, eşek yolculuğu! Eşek haftada bir. Kaçırdın mı işin zor. Böyle şakalar işte!

Neticede kurayı çektik: Erzincan, 48. Piyade Tümeni, Muhabere Bölüğü. Komutanımız dedi ki, "şair hapı yuttun" Ben de "yok" dedim, Doğuyu istiyordum. Şimdi gitmezsek ne zaman gideceğiz?" Komutan, "aferin, işte hep böyle olun, dedi. Selam verdim çıktım.

Erzincan'a Doğu Ekspresi'yle gitmiştim, Sivas'a kadar, tıklım

tıklım bir trendi. ancak Sivas'dan sonra biraz ferahladı. Erzincan İstasyonu'na indiğim zaman, orada bir fayton bulabileceğimi bile bilmiyordum, ne var ki hem bir fayton buldum, hem de banyosu olan bir otel! Ertesi gün 48. Tümen Muhabere Bölüğü'ne gittim, garnizon şehrin epeyce uzağındaydı, ama sevimli bir garnizondu; hele Bölük Kumandanı Ferit Yüzbaşı, son derece hoş bir adamdı; asıl şaşırdığımı, daha adımı söyler söylemez, beni: "Gel bakalım şair!" hitabıyla karşılaması oldu, doğrusu ya, böyle bir şeyi asla beklemiyordum; buna hem sevindim, hem de biraz korktum: o yıllarda, orduda şairler pek sevilmezdi de! Oysa benim başıma canımı sıkacak bir olay gelmedi, bunda muhtemelen askerliği ciddiye almam, görevimi aksatmamam rol oynadı ama, zaman zaman Orduevindeki toplantılarda, bana şiir okuttukları da oldu.

Otelde kalıyor, her sabah garnizona yürüyerek gidiyordum; bir süre sonra, Dumanlı/Sürperen istasyonları arasında yapılması öngörülmüş telefon bağlantısını yapmak görevini aldım; aslında bayağı zor bir görevdi bu, benim gibi teknik işlerde hiç çalışmamış biri için, şüphesiz daha da zordu; ne var ki işi ciddiye alarak, önce hattın projesini, araziyi bizzat keşif yaparak çizdim; çizdiğim proje onaylandıktan sonra dağda bayırda, bütün bir ilkbahar ve yaz boyunca çalışıp Dumanlı/Erzincan arasındaki çalışmayı bitirdim. Aslına bakılırsa, hattın çalışıp çalışmayacağından kaygılıydım, çalıştı, ferah bir nefes aldım.

Erzincan günlerim, hiç de kötü geçmemiştir: bir yandan, garnizondaki nöbetlerimi tutuyor, görevlerimi yerine getiriyordum; bir yandan da, o sıralar üzerinde çalıştığım 'Kurtlar Sofrası'nın nedense beğenmediğim ilk bölümlerini, yeniden yazıyordum. Erzincan'da, sonradan 'Ben Sana Mecburum'a girecek, memleket şiirlerini de yazdım. Ayrıca, bir akşam otele Nurettin Özdemir çıkageldi, o Kelkit'liydi, şiir yazıyordu ve CHP'de politika yapıyordu. Erzincan'da çevresi vardı: her gelişinde beni arar, bulurdu; şehir lokalinde beraber yemek yer, şiirden konuşurduk. Bir başka sefer ise, aslen Erzincan'lı olan, Memedcan Köksal beni otelde aramış bulmuştu, onunla çokluk Pazar günlerini beraber geçirirdik, askerlikten sonra da uzun yıllar süren bir dostluğumuz oldu. Hem şiire meraklıydı, hem de resme, kitaplarımdan birisinin kapağını da o yapmıştır.

Kış yaklaşırken rahatsızlandım, askeri hastaneye gidip viziteye çıktım; orada kime rastlasam iyi, Dr. Ayhan Songar'a! O zamanlar Ayhan Songar, genç, Peter Lawford gibi yakışıklı bir teğmendi, eşi de onunla birlikte Erzincan'a gelmişti. Hem sinemaya, hem edebiyata, hem tarihe olan merakı sayesinde, aramızda ilginç bir dostluk gelişti, beni hastaneye yatırdı, sık sık biraraya gelir, onun sekizlik kamerasıyla çektiği filmleri izlerdik; bazen de sinemadan konuşurduk. Onun vasıtasıyla, doktorlar arasından da dostlarım oldu, 1957 yılbaşını hastanede onlardan birisiyle kutladığımızı

hatırlıyorum: ilaç şişelerinin içine vodka koymuştu.

Erzincan'dan ayrılışım, Ayhan Songar'ın yardımıyla biraz erken olacaktır; çünkü o, Dumanlı/Sürpereri hattı çalışmaları sırasında yıprandığımı gözönüne alarak, bana 'hava değişimi' verecektir. Şehirden, adetim üzere, hiç kimseyle vedalaşmadan, hatta ayrılacağımı kimseye haber vermeden ayrıldım. Doğu Ekspresi Erzincan İstasyonu'na girdiği zaman, elimde valizimle yalnızdım. Tam vagona ayak bastığım sırada, tesadüfen istasyona gelmiş bir yedeksubay arkadaşım beni gördü, hayret ve merakla yaklaşarak sordu: "Hayrola nereye?" Ona kısaca, ne sebeble ayrıldığımı anlattığım sırada, katar hareket etmişti, yavaş yavaş ilerliyordu, arkadaşım da koşarak bana laf yetiştiriyordu; bir ara, nasıl olduysa, ona şöyle bir şey söylediğimi gayet iyi hatırlıyorum: "..Allah aşkına, dursana! Dur da, gittiğimi anlayayım!"

Peneceredeki Silüet...

Attila İlhan'ın şiirine girecek kadınların, hemen hepsinin "özgün" bir yönü vardır. Kimisi fiziğiyle uzaktan da olsa dikkatini çeker. Mektuplar gider, gelir. Kimisi komşu kızıdır. Işığı geç vakte kadar yanan bir penceredeki silüettir. Aşk, kitap armağanları içinde altı çizili sözcüklerin içindedir. Sayfası kıvrık bir roman parçasıdır.

Kimi kadınlar "aykırı yaşamak", "imkansız aşk" şiirlerinin tema'larıyla biçimlenmekte, yıldızların uzaklığında belirmektedir.

Suna Su, şimdi bir yerlerde o tutkulu günler için içleniyordur. "Rujunu al ve gel" çağrısı, bir kez yazılmıştır. Bir kadın için en ozanca duyarlık bu çağrının içindedir. Ya cevaplanır, ya da asla!

Dr. Nezihe, oturmuş kişiliğiyle, incelik ve zekasıyla Attila İlhan'ın beğenisini kazanacak bir olgunluktadır. Dr. Nezihe, Attila'nın ailesiyle tanışmış, kimi hekimlerde bulunan belli belirsiz bir bilgelik de edinmiştir. Sanat ve edebiyat beğenisiyle özgün bir yeri vardır Attila'nın hayatında. Ancak ne yazık ki, Attila İlhan için "Ne kadınlar sevdim..." albümünün sayfaları arasındadır.

Maria Missakian için ne yazılsa azdır. Onu sevmek, onun için Yüksekkaldırım'ın basamaklarını çıkarken en özgün mısaraları ardarda sıralamak kimbilir belki yetmeyebilir? Onu Türkiye'ye getirtmek için uğraşmak, ateşli mektuplar yazmak da yetmeyebilir. Çünkü Maria Missakian, giderek bir şiirsel metafora dönüşecek, farklı bir hayatı yaşamaya başlayacaktır. O hayatı, biraz olsun anlamlı kılmak, sevgi parıltılarını gözlerinde seçebilmek için kimbilir daha ne kadar şiir yazılacak? Attila İlhan'ın "mektupları gelir" dizesindeki kadınlardan birisidir.

Kimbilir kaçıncı Paris, böyle hüzünle bitecektir.

Paris dönüşü, vapurdan İzmir'e indiğinde, Karşıyaka'ya bakarak kendi kendine mırıldandığı şu sözcükler ne kadar anlamlı:

"Benim evleneceğim kız bu şehirde oturuyor." Ve sonunda eşi olacak İzmirli Biket Hanım'ı hiç tanımadan... Biket İlhan tıpkı bu kehanet gibi Karşıyaka vapurunda çıkar onun karşısına. Ancak bu evlilik de bir yerde noktalanacaktır. Dostça bir ayrılığın ardından Attila İlhan, yine "ne kadınlar sevdim..." diyecektir.

Ne Kadınlar Sevdim...

Başlangıçta Attila İlhan yoktu, sadece Attila vardı: şiir ve roman meraklısı, serüven tutkunu; liseden itibaren başı 'siyasi polis'le belada, o 'tehlikeli çocuk!' Dalıası tipi, o yıllarda 'revaçta' değil! Bizim neslin kızları, boyu bosu yerinde, 'kapı gibi' Hollywood jönlerine düşkündüler: Clark Gable, Gary Cooper, vs; bense, çok sonraları itibar görecek olan, Alain Delon türevi bir oğlandım; beni, ne yapsınlar?

Üstelik, sıkılganım da: aşkından ölüyor olsam, herhangi bir kıza yaklaşıp, iki çift laf edemem; ilk gençlik aşklarım, neden daha çok mektuplaşmaya dayanır, niye hep 'uzaktan seviyorum' besbelli bundan: ilk tutuklanışımda mektuplaştığım kızı, ilk defa karakolda yakından görebilmiştim: beyaz, hayal gibi bir kızdı, minicik burnu kalkık, adı Vacide.

Bir başkası, yine 'liseli aşkı', Karşıyaka'da (İzmir) yalıda oturan, buğday sarışını: kısa kirpikleri yaldızlı, gözleri duman mavisi; el ve ayak bilekleri gerçekten o kadar ince miydi, yoksa ben mi öyle hatırlıyorum. Ona ne çok yazmıştım! İzmir'den, Bahçe'den (Adana), İstanbul'dan! Işık Lisesi'ndeyken, en son gece etüdünü ona ayırmıştım; günce tutar gibi, her akşam birkaç sayfa yazıyordum. Asla cevap vermedi. Kırk yıl kadar sonra, İzmir'deki bir

1965 ilkbaharı Çeşme, Ilıca koyu

Paris dönüşü, İzmir'de yeni bir hayata başladığım günler! Cengiz, hafta sonları bizi arabasıyla İzmir çevresinde gezdiriyor O Pazar, Çeşme'ye, Ilıca Koyu'na gitmiştik. Ben öyle dalmış, denizi seyrederken, Cengiz bu fotoğrafı çekmiş.

Bana kalırsa, 'Büyük Yolların Haydutu' başlıklı şiirin havasına en uygun düşen resim, bu resim.

kokteylde Cengiz'e rastlamış, demiş ki: "Attila bana ne çok kur yapardı!" Ya da buna benzer bir şey.

Bahçe'de, Şube Reisi'nin kızı, Neriman; o da, 'uzaktan sevdiğim' bir kız, birbirine dolaşık, uzun ve kıvırcık kirpikli, pespembe gülümseyen, liseyi o yıl bitirmiş, yapayalnız. Annemden okuyacak kitap istiyor, benimkilerden seçiyorum, birisinin arasında heyecanla yazdığım bir aşk mektubu! Acaba cevap verecek mi? Veriyor: babası başka bir yere tayin edilinceye kadar süren, uzun, ciddi ve duygusal bir yakınlık. Osmaniye'den alıp hediye ettiği kitabı, hâlâ saklakım: Lamartine'den bir çeviri, 'Raphael'

Onları, sevgi ve minnetle anıyorum; ne olduğu, -asıl önemlisi, ne olacağı- belirsiz o 'muhataralı ve mütecessis' lise talebesini, 'gönüllü sürgününde' asla yalnız bırakmamış, 'zehirini almışlardı'

Attila İlhan, 1946'da ortaya çıktı: şaşırtıcı bir şiir armağanı, daha önce ancak 'solcu' dergilerde görünen bu adı, öteki dergilere

'Şafak Vakti Dünya' destanındaki balerin

Onun destandaki adı, 'Döne' idi, aslında bu isim şehirli ismi değil, hele balerin ismi hiç değil, o yıllarda Gavurdağları yöresinde çokça rastlanan bir kız adı; ben, balerin sevgilime, halktan bir ad yakıştırmış oluyorum.

Birkaç yıl süren, duygusal bir yakınlığımız olmuştu, o yıllarda yaygın olan deyimle 'platonik' bir yakınlıktı bu, ilk şiir kitabımdaki şiirlerin bir kısmı onun için yazılmıştır

de taşıdı. 'Şafak Vakti Dünya' diye, savaşı anlatan bir destan yazıyorum, kahramanları bir şairle bir balerin: şair benim, peki balerin kim? O yıllarda ülkemizde doğru dürüst bale mi var? Edebiyat Fakültesi'nde okuyor, lisenin birinde ders veriyor, ecnebi bir madamdan bale öğreniyordu; bakışları 'kırlangıçlar gibi dağılan', neşesi gizlice mahzun genç bir kızdı ki, beni adamakıllı etkilemiştir. Salıpazarı'ndaki eski deniz kahvelerinde saatlerce oturur, birbirimizin gözlerinde kaybolurduk: eli elime değmemiştir ama, inanılmaz aşk şiirleri yazdım onun için: 'Duvar'daki, 'Harp Kaldırımında Aşk' bölümünün, bütün şiirlerini!

Arkasından ansızın Zehra: akıllı siyah gözleri, düşünceli tebessümüyle! Bursa Kız Lisesi'nde 'yatılı öğrenci', genç bir kız. Onunla bir hafta sonu, herhangi bir otelin soğuk lobisinde başbaşa kalabilmek için, az mı Bursa'ya gittim geldim. Başlangıçta aşırı duygusal bir yakınlıktı, diğerlerinin aksine büyük bir güvenle bana yaslanıyordu; fakülteye başlayınca, içinde savrulduğum karmaşık ilişkiler yüzünden, yakınlığımız vahamete yakın bir ciddiyet kazandı.

Şişli, Bahçeler Sokağı'ndaki zemin katındayız; Çolpan, henüz

Güzel Sanatlar Akademisi'nde okuyor: beni. bilinmez hangi sebepten Sarsanyan Hanı'na çağırmışlar. alıkoyarlarsa çocuk evde tek başına kalacak! Haylayf Birahanesi'nde yemek yerken. durumu Zehra'ya anlatıyorum: onu asla yalnız bırakmayacağına söz veriyor. Çağrılmamın nedeni basit bir formalite noksanlığıymış. alıkoymadılar ama. ortalık kararmadan da bırakmadılar: geç vakit eve döndüğümde. Zehra'yı orada bulmuştum. mert bir kızdı: kendimi ona daima borçlu his-

Zehra Kardelin

40'lı, daha çok 50'li yıllarda, Zehra'nın hayatımdaki rolü, hiç de küçümsenemez. Pek çok acıyı, pek çok gerilimi, pek çok korkuyu onunla paylaştık. Onun için şiirler yazdım. Hayatımda rastladığım en 'doğru' kızlardan biriydi; ne yazık o günlerde ben, 'yanlış' bir yerdeydim.

setmişimdir. Hanidir New York'da yaşıyor. oğlunun adını ne koymuş dersiniz? 'Nazım'!

Suna Su. acaba yanlış zamanda yanlış yerdeki doğru kız mıydı? Henüz lisedeki Çolpan'ın sınıf arkadaşıydı. sanat zevki yaşına göre hayli gelişmiş, güzelliğinde bir Meryem tablosu safiyeti. O ara bir ayağım Paris'de bir ayağım İstanbul'da. Suna ise İzmir'de; buna rağmen, ikimizi de alt üst eden fırtınalı bir yakınlığımız oldu; neresinden bakılsa imkansız bir aşk! O dağdağalı 'soğuk savaş' ortamında, onunla ne vakit iki satır söyleşebilmek fırsatı bulsam, bir akar su kıyısındaymışım gibi dinlenirdim: çokluk ayrıydık, ümitsiz ve kötümser mektuplaşıyorduk. İş ciddiye binince aileler devreye girdi; bir öğle vakti, babasıyla Galata Rıhtımı'nda bir yazıhanede buluşup konuştuk, anlayışlı bir adam. beni dikkatle dinliyor; sonra o korktuğum soru: "-İyi hoş da neyle geçineceksiniz oğlum?"

uzak bir bahçede
beyaz bir zambak

Onun bana bir yaz günü, Zübeydehanım Caddesi'ndeki 'sakız biçimi' evin bahçesinde verdiği bu resmi, bilinmez kaç ay cüzdanımda taşıdım. Suna'nın bundan asla haberi olmadı.

Ev geçindirebilecek kadar para kazanmadığım gibi, kazanabilmem ihtimali de yoktu: o zaman dutluklar ve incirliklerle dolu Mecidiyeköy'de, bir arkadaşımla ortak bir ev tutmuştuk: çaresiz kalınca inanılmaz bir mektup yazıp Suna'ya dedim ki: "-Rujunu al gel!" Onu serüvene çağırıyordum, ne mektubu geldi, ne kendisi, basbayağı yıkılmıştım. Sonradan -yıllar sonra- öğreniyorum ki, ailesi durumu hissetmiş, kaçacağından korkmuş, ağabeyi Anadolu içlerinde bir yerlerde subaydı, onun yanına kaçırmışlar! Suna Su şiirlerinin bazıları o gergin, gerilimli günlerde yazılmıştır: soğuk bir kıştı, sürekli kar yağıyor, çıplak dut dallarında simsiyah kargalar! Suna'yı, o gün bugün, acaba neden hep uzak bir bahçedeki beyaz bir zambak gibi hatırlarım?

Saray Sineması'nda tesadüfen yanyana oturduğumuz için, o ilk iki Paris serüveni arasında, İstanbul'da hayatına giren sarışını unutacak mıyım? Avukatlık stajını yapıyordu, fakülteyi yeni bitirmiş; derli toplu bir İstanbul ailesinin kızı, süslenmeye meraklı, gülümsedi mi, sahiden zamanın ünlü Hollywood yıldızı Betty Grable'i andırır mıydı, yoksa ben mi öyle sanırdım: sonraları Paris, Grandhotel des Flandres adresine, duygusal, yine de aklı son derece başında mektuplar yazdı; gel gör ki ben o çalkantılı hayatın girdabında, çoktan

Suna Su diye bir hayal mi?
Suna bahsinde en çok şaşırdığım, onun, pek az beraber olabildiğimiz, pek az konuşabildiğimiz halde, beni bu derece etkilemesidir. Çok genç, çok da güzeldi, bir o kadar da duygusal ve yaşına göre olgun. Başbaşa kaldığımız anlar o kadar kısa oluyordu ki, sonradan acaba bir hayal mi görmüştüm diye şüpheye düşüyordum.

başka bir imkansız aşka takılmıştım: Maria Missakian!

Dupont Kahvesi'nin (Chez Dupont / Tout est bon!) en tanınmışı St. Michel bulvarı üzerindeki kahve. Bazı sabahlar erkenden damlıyor. 'Zenciler Birbirine Benzemez' romanıma çalışıyorum: dışarda sonbahar karanlığı, içerde pırıl pırıl neonlar. adeta bir akvaryum aydınlığı! Hani olur ya, birisinin sizi izlediğini hissedersiniz, işte üzerimde öyle bir his: başımı kaldırıyorum. piyano siyahı saçları omuzlarına dağılan, seyrek ve dağınık kaşlı. kıvırcak kirpikli, iri siyah gözlü bir kız: "-Siz Türk müsünüz?" diye damdan düşercesine soruyor: o tarihte bir Fransızın bir Türkü bir bakışta tanıması imkansız. Ailesinin Türkiye kökenli olduğunu söylüyor, ilk dünya savaşının felaketleri arasında göçmüşler. yaşlıları Türkçe biliyormuş.

Maria Missakian'la en imkansız aşkı yaşadık: o çok yoksuldu. ben parasız: ben Nazım Hikmet'i Kurtarma hareketinde, o Quartier Latin'de. bir silahçı

Maria Missakian adında biri

Ben İstanbul'a dönmüştüm, onu Türkiye'ye getirmek için çareler arıyordum; o, Londra'ya gitmişti, orada çocuk bakıcılığı yaparak yaşamaya çabalıyordu. Mektuplaşıyorduk, mektuplarından birinde, oradaki yaşama koşullarını bana anlatabilmek için, odasında çekilmiş bu küçük resmi göndermişti.

dükkanında tezgahtar. Départ Kahvesi ona yakın, orada çalışmaya başladım: öğleyin elinde sandviçiyle geliyor, kahveleri ben ısmarlıyorum: göz göze, diz dize, yoğun bir duygusal sarmal içinde dönüyoruz. Onu o kadar görmek istediği anayurduna, yurdumuza getirmek istedim: ne mümkün? Ailesi Osmanlı'dan izinsiz kaçmış 'siyasi mülteci' Ankara onları almıyor: benim ne elçilikle aram iyi, ne konsoloslukla. O kadar çaresiziz ki o Londra'ya çocuk bakıcılığına gitti, ben Türkiye'ye döndüm: ısrarla mektuplaşıyorduk, içimizde hâlâ belki İstanbul'da bir gün kavuşuruz ihtimali: hiçbir zaman gerçekleşemeyecek bir ihtimal! Aklımın bunu kestiği o sonbalar akşamı, Yüksekkaldırım'dan yürüyerek Beyoğlu'na çıkarken, Maria Missakian şiirini yazdım.

50'li yıllar boyunca süren, 60'lı yıllara bile sarkan, başka bir imkansız aşkın kahramanı, Alsancak'taki (İzmir) o kordon kahvesinde, o daha lisede öğrenciyken rastlamış olduğum Ayvaz'dır. İki kız görüşmeye gelmişlerdi, yalnız birisi yani Ayvaz. Attila İlhan'la değil benimle ilgileniyordu: onun bu yürekli ve mert alakası, yaşadığım onca kargaşaya, hesapsız kitapsız onca uçarılığıma rağmen, yıllarca aksamadan sürdü. Onu İstanbul'da, İzmir'de, Ankara'da, nerede yanıbaşımda bulmuyordum ki? İzmir'de, gözünü kırpmadan Zübeyde Hanım Caddesi'ndeki evimize gelirdi: İstanbul'da Baylan Pastanesi'ni, sonradan hemen hepsi ün kazanacak genç Baylan'cı sanatçıları, yanıbaşımda tanıdı. Ankara'da Mamak Mu-

habere Okulu'nda da yedeksubay adayıyım, bazı hafta sonları uçakla İzmir'den geliyor, aynı otelde ayrı odalarda kalıyoruz: akşam üzeri Flamingo Pastanesi, gece Piknik'de yemek: soğuğun buz tozu halinde asfalta elendiği geceyarısı, yürüyerek otele dönüş!

Askerliğim boyunca, Erzincan yalnızlığımı, üç 'kahraman' eksik etmedikleri mektuplarıyla yaşanabilir kılmıştır: bunların ilki Nedret, o zamanın ünlü 'Beyaz Güvercin'i (La Colombe). Türk sahnesinin ve perdesinin değerli oyuncusu! Nedret Güvenç'i askere gitmeden, Çolpan vasıtasıyla tanımıştım: zaman zaman bana yazar, içini dökerdi: en çok da, çevresindeki yalan dolan, riya ve dedikodu atmosferinden bunalınca! Askerlikten sonraki hayatımda da, yakınlığının hayli önemli bir yeri olacaktı.

İkincisine, Cem adını takmıştım: 'İkinci Cem!' Oğlan çocuğu havalı bir kolej öğrencisiydi: bunlar aslında bir grup, aralarm-

Yıllar boyunca yanımda hep o. Ayvaz, galiba 53/54 kışında, İzmir'de Kordon'daki bir lokalde hayatıma girdi. İzde, İstanbul'da, Ankara'da -aralıklarla da olsa- yanımdan hiç eksik olmadı. 1965 yılında Paris'ten İzmir'e döner dönmez, beni ilk bulan da o olmuştu.

Resim, İstanbul'daki ve Bayan yıllarında çekilmiştir

alışılmadık bir kolejli

Baylan'a tek başına gelip, cesaretle yanıma yaklaşarak kendini nasıl tanıttığını unutabilir miyim? 50'li yılların hızlı kızlarından biriydi, beni peklığı, alışılmadık davranışlarıyla etkilemişti. Tabii bir de, sadakati: Erzincan'da adeta, her gün gönderdiği mektuplar beni diri tutmuş, çalışma azmimi kamçılamıştı.

da Çiğdem Talu, Ayşe Şasa vs bulunuyor; zaten cevaplarını Talu'nun ev adresine gönderiyordum, sonradan öğrendim ki oturur hep beraber okurlarmış! İlginç kızlar! 'İkinci Cem' Erzincan'a neredeyse her gün bir mektup yazdı; boy boy, çeşit çeşit, resimlerini gönderdi; ruhu karmaşık, iç dünyası alışılmadık bir kızdı -galiba onda beni çeken de buydu- hiç unutmam, Yedeksubay Okulu'ndan izinli geldiğimde, gece onu Arnavutköy Koleji'nin duvarlarından aşırıp, sabaha kadar Beyoğlu gece kulüplerinde dolaştırmıştım: son durak, en geç kapanan 'Efendi Bar'dı; işte orada, sabaha karşı Nevin Seval'e rastlıyoruz, üç beş taşralı sarhoşla oturmuş içiyordu: asabi, yorgun ve kötümser.

Üçüncüsü, Dr. Nezihe: yaşma göre olgun, bazı hekimlerin zamanla edindiği sessiz bilgeliği çoktan edinmiş; sıradanlığa razı olamayacak kadar bireysel, gösterişe düşkün olamayacak kadar aklıbaşında bir kız; ilk bakışta göze çarpmayan, zamanla usul

usul adamın içine işleyen bir alımlılığı var. Onu Cengiz'lerde tanımıştım. eşinin İstanbul'dan yurt arkadaşı idi: SSK Hastanesi'nde görevli. Bir nöbet gecesi, ziyaretine gittim, görevindeki sorumluluk anlayışı etkileyiciydi. işini alışmadığımız bir şefkatle yapıyordu. Erzincan'a o da yazmıştır, fotoğraflarını da gönderirdi: terhisimi müteakip İstanbul yerine İzmir'e dönüşüm, belki de onun yüzündendi. Şimdi düşünüyorum da Dr. Nezihe, neresinden bakılsa evlenilebilecek bir kızdı, hazırdı buna: bense henüz oradan oraya savruluyordum, onun hayatını da altüst edebilirdim: kişiliğinden etkilendiğim bir gerçek, sonradan şiirlerimde boy gösteren Dr. Sabiha yoksa o muydu; yoksa 'Yarın Artık Bugündür' dizisinin Dr. Zeynep'i, onun görev başındaki müşfik ciddiyetini mi temsil ediyordu?

Askerlik sonrası, Yeşilçam İstanbul'u; sonunun iyi olmayacağı başından belli, iyi sinema yazmak -belki de, niye olmasın- iyi sinema yapmak teşebbüsü! Lumpen sinemanın büyük yönetmenleri, hem beni itip kakıyorlar, hem de Ali Kaptanoğlu adıyla yazdığım senaryoları. Ne yapayım, sinema çevresindeki bazı uçuk ve uçarı kızlarla avunuyorum; fakat yeni aşkım, yine bir mektup aşkı: Paris'te, Claude diye bir kadın, edebiyata düşkün, şiir

ne Dr. Sabiha, ne Dr. Zeynep...

Dr Nezihe, başbaşa olabildiğimiz anlar hiç de çok olmadığı halde, beni derinlemesine etkilemişti.

Hâlâ çözemediğim şudur: O, sonradan şiirlerimde boy göseren Dr. Sabiha mıydı, yoksa 'Yarın Artık Bugündür' dizisindeki Dr Zeynep mi? Belki ikisi de! Onda, Dr Sabiha'nın 'nüfuz-u nazarı' vardı. Dr Zeynep'in görevi başındaki müşfik ciddiyeti.

'yasak sevişmek' yılları...

Bazıları Paris'de, bazıları İzmir'de yazılmış 'yeni şiirlerimi' yeni bir kitapta toplamak kararını vermişim; kitabın adı, eski bir Sansaryan Hanı hatırası olarak 'yasak sevişmek' oluyor.

Fotoğrafı, Karşıyaka'daki 'sakız biçimi' evimizin arka bahçesinde, henüz 'nişanlı' olduğumuz Biket çekmişti: kırk iki yaşımdaydım.

yazıyor, bir roman denemesi de yapmış! Türkiye'ye geleceğim diye tutturdu. Geldi de. Üç ay fırtınalı bir beraberliğimiz oldu, karakterimiz karşıttı, kimbilir belki de bizi birbirimize iten bu karşıtlıktı; dönerken beni Paris'e çağırdı. Gitmeyebilirdim, eğer üç ay kadar sonra, kalın ve çekirdekli bir yağmurun altında, Galata Rıhtımı'ndan Marsilya'ya müteveccihen yola çıktımsa, bunda elbet İstanbul'un benim için neredeyse yaşanmaz bir hale gelmiş olmasının önemli bir rolü vardır: Yeşilçam'da, anladığım manada iyi film yazmak da imkansızdı, yapmak da!

Üçüncü Paris, en uzun Paris! Onu Claude'la Neuilly'deki evde yaşadım: yıldızların sa-

kaptanın objektifi

Claude, ufak tefek, son derece hassas, epeyce şair, kendi dünyasında yaşayan değişik bir kadındı; bazı dalgın anlarında, ne düşündüğünü sorar, hep aynı cevabı alırdım: "Je rêve!", bu dolaysız olarak "-rüya görüyorum", dolaylı olarak: "-hayal kuruyorum" demekti.

Fotoğraf, oturduğumuz evin az ötesinde, nehrin kıyısındaki 'kordon'da çekildi: 1964 olabilir.

pır sapır Seine'e döküldüğü, pırıltılı lacivert yaz geceleri; ağır ve koyu bir sisin bulvarlara çöktüğü, sonbahar akşamları; Prefecture'e karı/koca gibi beraber gittiğimiz, camların incecik buz tuttuğu o şubat günü!. O yıllarda Paris 68 çılgınlığının hazırlığını yaşıyordu: her düzeyde fikir tartışmaları, estetikte yeni arayışlar, vs. Claude'la bunları konuşurduk. Hastalandığımda, kırk yıllık eşimmiş gibi, bana ihtimamla baktı: ne olduğunu anlayamadığımız bir hastalık, duş yaparken başım dönüyor, düşüp bayılıyorum. Sonra aylar süren korkunç bir başdönmesi! Doktorlar, doktorlar, muayeneler, tahliller, birbirini tutmayan teşhisler. Mısır kökenli Musevi bir hekim, nihayet bir safra kesesi düzensizliğini yakalayıp, geç de olsa beni iyi ediyor; o gün bugün, Claude'da, yaşadığım sürece asla ödeyemeyeceğim kadar borçlandığımı düşünürüm.

Siyasi Polis'in çıkardığı engellere rağmen oturma belgesini edinmiştim, onu çalışma kartı takip etti; gidip geliş Paris'e yerleşiyor muyum, neyim? Bir akşam, Pigalle dönüşü bir şiirin ilk mısraları, dilimin ucuna Fransızca olarak gelmesin mi? Hayrola? Bilinçaltımı 'ecnebi' bir lisana mı bırakıyorum? Olay beni çok ciddi bir hesaplaşmaya sürüklüyor, tam o günlerde İzmir'den Cengiz'den tek satırlık bir mektup: "Babamız vefat etti"; bu mektup, artakalan tereddütlerimi silip süpürecektir: zaten yirmi yaşımda, kırk yaşıma kadar tanıdığım 'hayatımı yaşama süresinin, sonuna gelmişim' kırk yaşımdayım.

başyazar ve genel yayın müdürü...

İzmir'deki gazeteciliğim, 1965'de başladı, 1973'de Bilgi Yayınevi'ne (Ankara) danışmanlığa gidişimle bitti.

Önce gazetenin 'magazin' bölümünü yönettim, sonra 'başyazarı' daha sonra genel yayın müdürü' oldum. 12 Mart olayını o gazetede yaşadık, gazetemiz sıkıyönetimce iki defa kapatıldı. Zira 'Demokrat İzmir' demokratik muhalefetini sürdürüyordu.

Fotoğraf, genel yayın müdürü masasında, o günkü başyazımı yazarken çekilmiştir.

O kadar artık 'yerleşmek' fikrindeydim ki, İstanbul'a değil. Venedik üzerinden İzmir'e dönmüştüm; gemi limana bağlanırken, Karşıyaka istikametine bakıp, 'Evleneceğim kız, işte orada yaşıyor' diye düşündüğümü hatırlıyorum. Gerçekten de öyleymiş!

Karşıyaka'nın en güzel kızlarından biriydi, Biket çok da genç! Attila İlhan'dan çok benimle ilgileniyordu; güzelliğinin ve sessiz duyarlığının dışında, en çok tertipli ve düzenli oluşu, bir de sorun çıkarmaktan hoşlanmayışı beni etkilemiştir. Aklı pek çok şeye erdiği halde, 'entellik' taslamazdı. Aramızdaki yakınlık, tanışma faslından sonra, bitmez tükenmez telefon konuşmalarıyla gelişti ve pekişti; o kadar ki, deli şimşekli paldır küldür bir yağmurun, İzmir'in üzerine yıkıldığı o kış gecesi, Zübeyde Hanım Caddesi'ndeki sakız biçimi evimizin üst salo-

Biket'in Ankara yılları

Biket, Ankara'daki evimizin salonunda: 70'li yılların sonlarına doğru.

Öğretmenlikten gittikçe uzaklaşıyor, gittikçe fotoğrafa ve sinemaya yakınlaşıyor. Bu çekildiğinde, iki fotoromanın yönetmenliğini yapmıştı; artık 8.5 mm. bir kamera kullanmayı deniyordu.

nunda. aileden birkaç kişinin huzurunda evlendik. Biket İlhan oldu. Bu evlilik yıllarca sürdü. onu hiç aldatmadım: ayrılışımızın nedeni ne geçimsizlikti. ne de kıskançlık: evlenmeden önceki kavlimizin aksine. yaşı ilerledikçe çocuk sahibi olmak istemeye başlamıştı: bense kırk yaşında iken yapmadığımı, elbette elli bilmem kaç yaşında yapmayı göze alamazdım: hani derler ya, dostça ayrıldık. arkadaşlığımız ve işbirliğimiz sürüyor.

Dürüst davranmak gerekirse, evliliğimizin alışılmış evliliklere benzemediğini söylemek lazım; otuzbeş yıllık eşini kaybedince, Cengiz'i teselli için. benim de ayrılmış olduğumu ve yıllardır yalnız yaşadığımı söyleyecek olmuştum; cevabı gerçekten düşündürücü bir 'tesbiti' içermekteydi: "-Sen kendini evli yaşadım mı sanıyorsun?"

FOTOĞRAFLARLA ATTİLA İLHAN'IN YAŞAM ÖYKÜSÜ...

1925 Menemen (İzmir) doğumlu Attila İlhan, şair olarak ünlendi .1940 sonrası şiirimize getirdiği büyüleyici bir hüzün ve kişisel bir sesle ardından gelen bütün kuşakları etkiledi. Serüvenlerle yoğrulmuş bir yaşam, adeta onun edebiyatla olan bağını anlamlandırdı. 16 yaşında tutuklandı, üniversiteye ara verip birkaç kez Paris'e gitti. Fırtınalı aşklar yaşadı orada... Paris dönüşü İzmir'de evlendi. Demokrat İzmir gazetesi genel yayın müdürlüğünü yaptı. 1973'de Ankara'ya taşındı. Son olarak İstanbul'a yerleşti. Romanlarıyla yakın tarihimizin dağınık yumağını çözmeye girişti. Denemeleriyle edebiyatımıza, kadın olgusuna, kültürümüze kendine özgü bir bakış açısı getirdi. Düşünce yazılarını topladığı kitaplarıyla siyasal gelişmelere ilişkin önemsenen saptamalar yaptı. Şiirlerinden birçok beste yapıldı. Televizyonda programlar yaptı, yazdığı senaryolar filme çekildi. Bu kitapta kültür hayatımıza birçok ilki kazandıran, ödüllendirmeyi beklemeden, dur durak bilmeden kalem savaşını sürdüren Attila İlhan'ın fotoğraflı yaşam öyküsünü bulacaksınız.

ISBN 975-570-030-7
9 789755 700304

*SEL YAYINCILIK